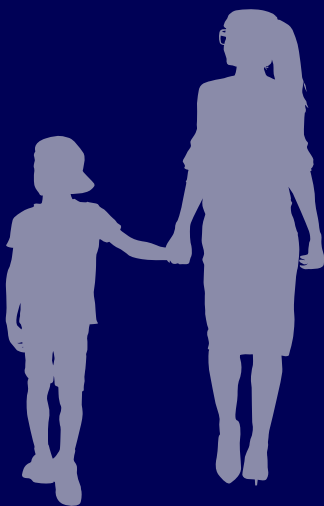

בתי הדין הרבניים

מדינת ישראל

מנהל בתי הדין הרבניים

בס"ד, א' בחשוון, תשפ"ו
23 באוקטובר, 2025

לכבוד
הוועדה לזכויות הילד

שלום רב,

הנדון: דיון בעניין "ניכור הורי – התמודדות הרשויות עם התופעה"

לקראת הדיון בוועדה בעניין "ניכור הורי – התמודדות הרשויות עם התופעה", מצ"ב מספר פסקי דין של בתי הדין הרבניים בעניין ניכור הורי, וכן מאמר בעניין "תיקי ניכור הורי בבתי הדין הרבניים – זיהוי, דרכי התמודדות והצעת פתרונות" בפסקי הדין ניתן לראות שבתי הדין נלחמים מלחמת חורמה בתופעת הניכור ההורי במגוון כלים, כגון אי פסיקת מזונות, הטלת קנסות ואף קביעה שבית הדין מוסמך כסנקציה כנגד ההורה המנכר, לסרב לדון גם בבקשות בנושאים אחרים, כגון חלוקת רכוש וכדומה.

הרב אליהו בן דהן
מנהל בתי הדין הרבניים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיקי ניכור הורי בבתי הדין הרבניים – זיהוי, דרכי התמודדות והצעת פתרונות

מאת: הרב יצחק אושינסקי - אב"ד, בית הדין הרבני ירושלים.

מאמר זה, העוסק בסוגיה קשה ומורכבת של ניכור הורי (הגדרת מצב שמי מההורים מרחיק או מנתק את הילד מההורה השני), ישתדל בעזה"י לתת הצעות למיגור התופעה או לפחות לצמצומה; אף שלצערנו, לעיתים אף כל הדרכים הנ"ל עלולות שלא לצלוח.

פתיחה

תופעת "ניכור הורי" מטרידה לאחרונה רבות את מערכת המשפט העוסקת בתחום המשפחה; בתי הדין הרבניים ובתי המשפט לענייני משפחה.

מומחים רבים עוסקים בכך, במישור הפסיכולוגי ובמישור החינוכי, כולל בהשלכות התופעה על התפתחותם של הילדים בהווה, ובעתידם של הילדים לאורך שנות חייהם הבוגרות (אי מתן אמון במערכות יחסים, פגיעה בדימוי עצמי, פגיעה בביטחון עצמי); אך כמדומה שאין להסתפק בדיון אקדמי באשר לכך, ויש להתרכז בעיקר בנקיטת צעדים מעשיים בשטח לשם מיגור התופעה, ולפחות לתת לה מענה באשר למקרה הספציפי המגיע לפתחו של הדיין או השופט.

למעשה, המחקר הגדיר את הניכור כ"התעללות בקטין", אך העוסקים בתחום זה אינם זקוקים למחקרים כדי לקבוע זאת; המציאות בשטח מלמדת זאת.

מדוע התופעה מוגדרת כהתעללות בקטין? משום שמלבד זאת שהקטין מאבד את ההורה השני (המנוכר); הקטין, בהיותו בעל "אישיות בהתהוות", לא מסוגל לפתח תעצומות נפש כדי לדחות את ההסתה של הצד המנוכר ("שטיפת מח"), והוא קרוע בנאמנותו לשני הוריו.

כפי שיתואר להלן, בפסיקה מקובל שאף סרבנות קשר של הילד עצמו עם מי מהוריו, היא ניכור הורי.

מה טוענים ההורים המנוכרים? שלל טענות; שההורה השני לא ראוי לגדל את הילד, פוגע פיזית בילד, פוגע מינית בילד (לעיתים בהסתמך על טענה שהאב בגד בחיי הנישואין..), פוגע ברמתו הרוחנית של הילד, או שלא טוענים כלום.

באשר לכך, ולשם דוגמה לאמור, נצטט כמה שורות מתוך החלטת בית הדין דנן בתיק 1422689/1 שמיום 29.6.23:

האב מגיב: היא לא נתנה לי לדבר עם הילד. היא מנסה להרחיק אותי מהילדים, לא נותנת לי להיכנס לחדר עם הקטן ולא נותנת לי לראות אותו. היא אוכלת אצל אמא שלה, נכנסת לחדר עם הילד, ואז הוא נרדם ואז אני לא רואה אותו, למרות שהילד צועק "אבא".

האם מגיבה: הילד חוזר ביתה בשעה שבע ורבע והוא אוכל, ואני נכנסת להתקלח אז, הוא בא בזמן שהילד כבר כמעט נכנס לישון והילד במיטה בשעה רבע לשמונה.

בית הדין הבהיר כי מעשה זה לא מקובל עליו. על האם לדאוג כי הילד יראה את האב אף אם הילד ב"חדר שלה" ואף אם היא בדיוק "נכנסה להתקלח"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואף אם האב "בא בזמן שהילד כבר כמעט נכנס לישון". אין בכל האמור כדי מניעת התראות בין האב לבן. נראה כי האם הפנימה זאת.

זוהי דוגמה קלאסית לטענות של הורה מנכר; שלל טענות חלשות, שלדידו די בהן כדי שלא לאפשר להורה השני לפגוש בילד.

סיבות לניכור הורי

בעת האחרונה מתרחבת התופעה, מסיבות שונות; בעיקר בשל מודעות-יתר הרווחת לאחרונה להגנה על הילדים במישורים שונים, המנוצלת ע"י ההורים המנכרים להטחת טענות של אי הגנת הילד ע"י ההורה השני; בסוגים שונים ומגוונים של מוגנות הילדים; מהפך החינוכי ועד הפך המיני.

כן מתפתח הניכור לאחרונה, בשל העובדה שבניגוד לעבר, אבות יותר מעורבים היום בגידול הילדים.

הניכור ההורי עלול אף לגדול על מצע של חרדות-יתר של אחד מההורים (שמא ההורה השני יפגע בילד או שלא יטפל בו מספיק במסירות).

לצערנו, לעיתים הניכור יושב על מצע של נקמנות, כנקמה בהורה השני בשל מגוון סיבות העלולות להיות ברקע (בעיקר סביב גירושי ההורים).

תופעת ניכור הורי בולטת בהורים בעלי רקע שונה – כגון דתי מול לא דתי – בטענה לחשש כי הילד ירד ברמתו הרוחנית אצל ההורה השני.

החובה לבחון היטב את הטענות המובילות לניכור

כאמור לעיל, להורה המנכר ישנן טענות "חזקות" לכאורה לכך שיש להרחיק את הילד מההורה השני. על הדיין להיות פיקח דיו, כדי להבחין בין טענה לטענה ובין מציאות למציאות, כדי שיוכל להבין האם בפניו תופעה של ניכור, או שמא טענה אמיתית שיש לתת עליה את הדעת ברצינות הראויה.

למעשה, כל דיין מודע היטב למאמצים המושקעים ע"י בעלי הדין כדי להטות את דעתו את הדיין ואת הצד שכנגד, בין מצד בעלי הדין עצמם ובין מצד יועציהם. כדי לעמוד בפרץ, על הדיין להיות פיקח דיו גם בעניני העולם, כדי לסכל מגמות אלו. וידועים דברי הגר"א (אדרת אליהו, ריש פרשת שופטים, דברים טז, יט) שכתב כך: "כי השוחד יעור עיני חכמים, ובפרשת משפטים נאמר 'עיני פקחים'. חכמים הוא בתורה, ופקחים הוא עניני העולם בדרישה וחקירה וכו', כי הדיין צריך להיות מופלג בשני דברים אלו: בתורה, צריך להיות בקי בכל דיני תורה; ובעניני העולם, צריך להיות פיקח בכל אופני ערמומיות כדי שיבין האמת. ר' יאשיה דרש 'דינו לבקר', שצריך להיות פקח בכל ערמומית העולם ומלוואה, ושיהיה האמת ברור לו כבוקר, למען לא ישלחו בו פועלי און ידי ערמימותם וכו'".

כך שעל הדיין להיות פיקח, ולבחון בחוכמתו היטב את הטענה לגופה.

ועוד בתחום פקחותו של הדיין; ראה באור החיים (על הפסוק "שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק" – דברים א, ט"ז): "עוד ירצה להזהירם להתחכם מתוך הדברים הנאמרים בין הטוענים להכיר אמיתות הענין, והגם שעל פי הטענות יזכה הזכאי ויתחייב החייב, אם ניכרים מתוך סדר דבריהם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומעיקמת שפתייהם הפך מה שנתחייב הדין, אין לדיין אלא מה שעניו רואות, והוא אומר 'שמוע' – לשון השכלה, 'בין אחיכם' – פירוש, מה שיעברו ביניהם מהדברים וכו'".

כך שעל הדיין מוטלת החובה להבין מה מסתתר "בין השורות" של התיק, ולא לטמון ראשו ולהתעלם מהלך הרוח בעת הדיון או הנושב מהחומר שבתיק.

ברם, לאחר שהבין הדיין בפקחותו את המציאות הניצבת לפניו, עליו להיות חכם דיו כדי לחבר בין המציאות הנתונה לבין ההלכה השייכת לה, שהרי הבנת המציאות היטב, עשויה להוביל להחלטה, האם ניכור הורי בפנינו או טענה אמיתית שיש לבחון ברצינות. ונזכיר את דברי החזון איש (קובץ אגרות החזון איש, כרך א אגרת ל), שם כתב: "בירור משפט בבחינת הלכה למעשה נחלק לעיונים שנים: העיון הראשון להניף הסלת הנקי סעיפי המשפט התוריים, ואחריו עיון השני, החדירה בהעובדא הנוכחת לפנינו במעלותיה ומגרעותיה ובדיוק משקל של כל פרק מפרקיה, כדי להתאים את הנידון אל סעיף ההלכה המכוון אליו".

והוסיף החזון איש דבר חידוש:

"ומרובים המכשולים של ההתאמה כוזבת מהמכשולים ביסוד ההלכה, זאת אומרת, אף שאין הדיין אומר על מותר אסור ועל אסור מותר, בכל זאת הוא נכשל במעשה שבא לידו ומחליט בכח מדומה שזו שבא לידו היא של הסעיף הידוע, בעת שהעלים עניו מקו דק הערך בפלילת המשפט הנבנה תמיד על קווים שכליים דקים, ובהעלמה זו הוציא משפט מעוקל, מעוות לא יוכל לתקן".

ומכח כך הסיק:

"ובשל העיון האחרון נשללה ההוראה מן ההמון אף בדברים שהאסור והמותר מפורסם תכלית הפרסום, ונתנה לחכמים שבכל דור, לחקות לאשורה של כל שאלה המופיעה מזמן לזמן, שהחכמים יפתרוה מנקודת עיון מקיף והסתכלות בהירה".

כך שפסק הדין אמור גם לשקף את החיבור המובהק בין המציאות שבשטח לבין ההלכה המתאימה, וכנגזרת מכך, עליו לפרט היטב את המצב העובדתי המשתקף מול עיניו של הדיין, כדי שיהיה ברור לכל קורא כיצד ההלכה שעליה הוא מתבסס בפסק דינו, מתאימה לעובדות שבתיק. וביחוד בתיקי ניכור הורי, שהבנת המציאות בשטח על בוריה, היא המפתח להבנת דרכי הניכור לסוגיהם, והאם כלל יש פה ניכור.

תיק ניכור הורי מתאפיין במאבק יצרי – נדרש אומץ לב של הדיין לטיפול בו

תיק לניכור הורי גורר מאבק יצרי קשה ומתיש; הצד המנכר יעשה כל מאמץ להצליח, כולל מאבק אישי בגוף השופט; תלונות אישיות על דיינים ושופטים; בקשות לפסלות הרכב או דיין, הגשת תלונה לנציב תלונות הציבור על שופטים ודיינים, וניסיון להלך אימים על הדיין בדרכים שונות.

למעשה, פסיקת הדין באופן כללי ובתיקי ניכור הורי בפרט, דורשת אומץ לב. זו התכונה האמורה להיות לכל דיין, כפי המובא בראשונים וכמובא להלן. תכונה זו עלולה לעיתים "להרגיז" את בעלי הדין, אולם אל לו לדיין להירתע מכך, זו חובתו ללכת בדרך זו, וכך ינהג!

מאידך, תכונה זו עשויה להוסיף לכבודו של הדין ולקבלת פסק הדין, כאשר בעל הדין מבחין בהחלטה הניתנת מתוך ביטחון ולא מתוך רפיסות, וכך גם גוף ההליך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונרחיב מעט בתכונת אומץ לבו של הדיין - מקורה ואופייה, והשפעתה בתיקי ניכור הורי.

כידוע, יתרו הציע למשה רבנו (שמות יח, כא): "ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת, שונאי בצע". לשיטתו של יתרו, על הדיינים להיות בעלי ארבע תכונות האמורות. ואילו משה רבנו, בבואו לבחור הדיינים, לכאורה מתעלם מתכונות הדיין שהוצגו ע"י יתרו, שהרי נאמר (שם יח, כה): "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל". רק אנשי חיל, ללא שאר התכונות שהציע יתרו. האם אכן היתה זו התעלמות מצד משה מהצעת יתרו בשלמותה או שמא לא נמצאו בקרב ישראל בעלי כל התכונות הנ"ל (שתי אפשרויות אלו לכאורה קשה להולמן, שהרי קודם לכן התורה מעידה "וישמע משה לקול חותנו, ויעש כל אשר אמר" - שם, כד. ברם, למעשה נקודה זו שנויה במחלוקת תנאים, וראה במכילתא יתרו פרשה ב: "כל אשר אמר לו חותנו, דברי רבי יהושע, רבי אלעזר המודעי אומר, וישמע משה לקול חותנו ויעש ככל אשר אמר לו אלוקים", הרי שהשאלה האם מעידה התורה ששמע משה לכל דברי יתרו, שנויה במחלוקת תנאים).

בשאלה זו עסקו הראשונים. הספורנו פירש (פסוק כה): "ויבחר משה אנשי חיל - אחר שביקש ולא מצא אנשים שיהיו בהם כל המעלות שהזכיר יתרו, בחר באנשי חיל בקיאים וחרוצים לברר וללבן אמתות דבר וכו'". לשיטתו, "אנשי חיל", הם אנשים "בקיאים וחרוצים", ולא מצא אנשים בעלי שאר המעלות.

הרמב"ן, לעומתו, פירש כי משה אכן בחר אנשים בעלי כל התכונות שהוצעו ע"י יתרו; ואף יתרו, כשאמר "אנשי חיל", הביא זאת כתכונה כללית, המאגדת בתוכה את שאר התכונות, וכך כתב: "והנה יתרו דבר בכלל ופרט, אמר שיחזה אנשים ראויים להנהיג העם הגדול במשפטים, ופרט, שיהיו יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע, כי לא יהיו אנשי חיל במשפט בלי מידות הללו וכו'. וכאשר נאמר למטה 'ויבחר משה אנשי חיל', הנה הכל בכלל, שהיו יראי אלוקים, שונאי בצע וחכמים ונבונים". דברים דומים כתב המלבי"ם על הפסוק הנ"ל: "אנשי חיל - ואנשי חיל הוא שם כלל, מי שיש להם כל המעלות הנצרכים לבחירה זו, ומפרש שתחזה על כל ג' מעלות וכו'". דברים דומים מובאים גם בפירושו של האור החיים הקד' על הפסוק הנ"ל (פסוק כא).

על כל פנים, לפי כל הפירושים, משה בחר "אנשי חיל". ועתה נברר, מי הם אכן "אנשי חיל"?

רש"י שם ביאר שהכוונה לאנשים עשירים, שאינם צריכים להחניף ולהכיר פנים. בנוסף, כבר הובאה הגדרת הספורנו - "בקיאים וחרוצים"! (בדרך אגב נעיר כי נראה שבכלל החריצות הוא שלא יענו את הדין, בין טרם הדיון ובין לאחר שידועה להם מסקנתו וברורה להם פסיקתם). אולם, הרמב"ם (סנהדרין ב, ז) מגדירים אחרת: "בית דין של שלשה וכו' צריך שיהיה בכל אחד מהן שבעה דברים וכו', ולהלן הוא אומר אנשי חיל - אלו שהם גיבורים במצוות ומדקדקים על עצמם וכו' וכו' שיהיה להם שם גנאי ולא שם רע, ויהא פרקם נאה. ובכלל אנשי חיל, שיהיה להם לב אמיץ להציל עשוק מידי עושקו, כענין שנאמר 'ויקם משה ויושיען' כו'". לשיטתו, אנשי חיל הם בין השאר אנשי אומץ לב (וראה במאמרו של הג"ר שלמה דיכובסקי שליט"א, חבר בית הדין הרבני הגדול לשעבר, קובץ כנס הדיינים, תשס"ח, שעסק בענין הגדרת אנשי חיל בהתאם לכמה מהמקורות הנ"ל).

ובכן, דיין היושב בדין, מוטל עליו צווי התורה "לא תגורו מפני איש" (דברים א, יז), ובנוסף עליו לנהוג באומץ לבבו בעת הדיון ובעת מתן פסק דינו.

וראו אף האמור ברמב"ן (שמות, יח, כא) בענין זה באמרו: "אנשי אמת שונאי בצע - שהם אוהבים האמת ושונאים העושק, וכי יראו עושק וחמס אין דעתם סובלת אותו, אבל כל חפצם להציל גזול מיד עושק". כך שתפקידו העיקרי של הדיין הוא להילחם נגד עוולות העולות בפניו,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולהציל עשוק מיד עשוקו. וכל שכן בתיקי ניכור הורי, שהצד העשוק אינו רק ההורה המנוכר, אלא בעיקר הילד המרוחק מההורה השני.

כך שעיקר עבודתו של הדיין היא "להציל עשוק מיד עשוקו" תוך עיסוק בתיק באומץ לב, ואין לך "להציל עשוק" יותר מתיקי ניכור הורי, בהם אנו מצילים את הילדים מניתוק קשר עם אחד מהוריהם.

סימני זיהוי לניכור (הצטברות של כמה סימנים מובילה לחשש לניכור הורי)

להלן יובאו סימני זיהוי רבים לניכור (כולל ניתוח הדברים בצד הסימנים); אשר די בהתקיימות חלק מהם, כדי שנוכל לקבוע כי "ניכור הורי לפנינו".

א. מניפולציות של ההורה המנכר, הסבר די הגיוני לכל התנהגות של ניכור. כגון תירוץ טוב לכל איחור או אי הופעה למפגש הסדרי שהות או למרכז קשר (אנו נתקלים במספר רב של דוגמאות לכך: הילד חולה, הילד עייף, בגדי הילד נרטבו לפני המפגש וכד'). בטענות לחולי הילד, מוצגים בדרך כלל אף אישורים רפואיים (שכידוע, ניתן להשיגם בנקל, כשהרופא לא מודע למטרת הנפקת האישור).
ב. הורה שדורש שהבן "ירגל" בבית ההורה השני (איך נוהגים בו שם, מה אומרים עלי וכד').

סימן נוסף לזיהוי ניכור - טענה לפגיעה מינית בילד ע"י ההורה השני

ג. טענה לפגיעה מינית של ההורה האחר בילד (יורחב להלן).

ד. באשר לכך; לעיתים הטענה לא מבוססת ולא ניתנת להוכחה (כגון טענה: "הילד - שהוא צעיר מאוד או תינוק - אמר לי שהאב פגע בו ועשה לו כך וכך", או "מישהי סיפרה לי שהילד אמר לה שהאב פגע בו" וכד'). טענות מסוג כזה שלא ניתן לבררן בפן העובדתי לשם הגעה לחקר האמת). או טענה לכך שמגיעה בשיהוי לא סביר לאחר המועד הנטען לפגיעה עצמה.

באשר לכך, וכדוגמה לאמור, נצטט מתוך החלטת בית הדין דנן מיום 3.5.23 בתיק 1177971/28:

כאמור בהרחבה מעלה, לאם טענות קשות כי האב פגע מינית בבת.

האב מכחיש בתוקף.

חרף תלונות האם כבר מלפני זמן רב כי האב פוגע מינית בילדיו, האב טוען שלא הוזמן לחקירה במשטרה מעולם באשר לכך.

לאור התנהלות האם בתיק, כמתואר מטה, שמנסה בכל דרך לגרום שהאב לא יהיה בקשר עם הילדים, בית הדין נוטה לקבל את טענות האב כי טענות האם שהוא פגע מינית בילדים אינה אמת והיא עלילה בלבד. האם טוענת שהילד סיפר לה זאת, אך לא נוכל לסמוך על האם בכך. אף לא נוכל לסמוך על מה שאומרת האם שהילד סיפר זאת גם לאשה אחרת, שכנראה הן חברות ובקשר כזה או אחר עמה.

אין לנו כל אינדיקציה לסבור שהאב פגע מינית בילדים, מלבד טענת האם לכך.

בדיון התרשמנו כי האם מניפולטיבית.

אף האם עצמה שינתה גרסתה בכך, כמתואר בתסקיר הרווחה שמיום 29.1.23, כאשר רק לאחר תקופה ארוכה יחסית, האם טענה שהאב פגע מינית בילד ביום שהילד נעדר. קודם לכן רק טענה שהבן נחטף ע"י האב. אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת מערער את אמינות האם בטענתה לפגיעה מינית של האב. כיום, טוענת האם בפנינו כי רק לאחר כמה שבועות הבן סיפר לה זאת, אך בית הדין מתקשה להאמין לכך.

כך שלעיתים, הטענה לפגיעה מינית אינה מבוססת, ויש סיבה לחשוש שמדובר בעלילה בעלמא.

בהעדר אינדיקציה לכך, חובת ההוכחה לפגיעה מינית בקטין מוטלת על ההורה הטוען כך

ה. מערכת המשפט נוטה לסבור לאחרונה כי חובת ההוכחה שהאב פוגע מינית בילדיו מוטלת על האם הטוענת כך; והאב לא חייב להוכיח שהוא לא פוגע מינית בילדיו (מה שכמעט בלתי ניתן להוכחה), כל עוד לא הוכחה אשמתו.

באשר לכך, וכדוגמה לאמור, נצטט מתוך החלטת בית הדין דנן בתיק 1296637/9, החלטה מיום 5.7.23 (התפרסם):

בפניו בקשת האב לראיית הילד (בן יחיד).

עמדת שני הצדדים כבר נשמעה פעמים רבות, בתיקים השונים.

האם טוענת שהאב פוגע בילד, כולל פגיעה מינית, והאב מכחיש.

ברם, אין אינדיקציה שהאב פגע בילד; לא מתוך הודעת ד"ר ס' (שרק הציע לבחון את טענות האם, מבלי להביע עמדה כי יש בסיס לכך) ואף לא מהמכתב של התלמוד תורה (שרק כתבו ש"בל"ג בעומר האחרון ג' [הבן] חווה אירוע מטלטל בזמן ששהה אצל אביו הביולוגי, בלי לרשום מה קרה, והוסיפו "מדאיגה אותנו העובדה שאב ביולוגי יכול לעולל כך לבנו", כך שנראה שהם "תפסו צד" לטובת האם במאבק זה שבין ההורים על נפש הילד).

במסגרת חו"ד של ד"ר ס' מיום 7.6.23 הוא העלה את טענות האם:

בשיחה עם האם גב' ש' (שיחה בה נכח גם בעלה) היא טענה כנגד האב כי כאשר הם היו נשואים האב פגע מינית בבן. היא העלתה חשדות כי האב עודנו פוגע מינית בבן.

ברם, נראה שהאם החלה אז לשלוף את "נשק יום הדין" בדמות טענה לפגיעה מינית של האב, אף שקודם לכן לא טענה כך מפורשות בתגובתה הראשונה לבית הדין, ואף בתגובותיה שהוגשו בשנת 2021 לבית הדין בסמיכות לגירושין, לא העלתה זאת, ואף הסכימה למפגשים של האב עם הבן, אף שביקשה לשנות את המפגש מיום רביעי ליום חמישי.

למעשה, אין בפנינו כל בסיס לסבור שהאב פגע בבנו, וזו נקודת המוצא. לא ניתן להטיל על האב משימה בלתי אפשרית שיוכיח שלא פגע בבנו.

ונזכיר אף האמור בהחלטת בית המשפט לענייני משפחה (תלה"מ (ת"א) 35190-04-23):

אסביר מושכלות יסוד – הרעיון של הטחת האשמות באדם, תוך ניצול הזכות האזרחית להלין בכל מקרה של עבירה, אינו הופך את החשוד למי שנטל הראיה עליו. אנו לעיתים שומעים מהורים מנכרים את האמירה כי אדם לא הורשע בעבירה בשל חוסר ראיות וכי הנטל הוא עליו להוכיח שהוא לא עבריון. כאשר מוגשת תלונה והתיק נסגר, יש לראות בנילון כמי שזוכה. קל וחומר נכונים הדברים כאן כאשר נמצא חוסר אשמה ולא חוסר בראיות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראו אף פסק הדין של סגנית נשיא בית המשפט לענייני משפחה באר שבע, השופטת רותם קודלר עיאש (תמ"ש 6645-05-17), בו חייבה את האם בקנס כבד עבור תלונת שווא, תוך קביעה כי חזקת החפות של האב הינה דבר מוחלט ועל האם מוטל נטל ההוכחה למסוכנות האב, כפי שנקבע בפסק הדין שם, כי חזקת החפות הינה מעקרונות היסוד של שיטת המשפט הישראלית.

משכך, בית הדין מורה כי שני ההורים יצרו קשר לאלתר עם הגב' י"ש (בטלפונים:), ודרכה יבוצעו המפגשים בין האב לילדיו אצלם באגודה, ובסיוע או בליווי עו"ס העובדים או מתמחים באגודה, על פי שיקול דעתה.

מבוקש כי הגב' ש' תבנה תכנית מפגשים בין האב לילדיו, הכוללת מפגשים פתוחים ללא פיקוח בהמשך הדרך, שיתקיימו בהקדם האפשרי. העלות לכך תחול על שני ההורים בשווה, שהרי שניהם הורי הילדים, וטובת הילדים להיות בקשר עם שני ההורים, וכל הוצאה הנוגעת לטובת הילדים מוטלת על שניהם בשווה.

מבוקש עדכון ראשוני מאת האגודה בתוך 10 ימים.

הפרת החלטה זו עלולה לגרור חיוב בהוצאות משפט.

החלטה זו מבטלת כל החלטות קודמות בתיקים באשר להסדרי שהות במתכונת כזו או אחרת שנקבעו בין הצדדים, כולל את הפנייה לרווחה לביצוע בדיקות כאלו ואחרות.

וראו לדוגמה החלטה נוספת בהרכב דנן באשר לכך (תיק 1312088/7, התפרסם):

הוגש דו"ח הפסיכולוג ד"ר סגל מהיום 7.9.23. הדו"ח במלואו יישמר בתיק בסטטוס "חסוי" כהמלצתו המנומקת של הפסיכולוג.

לטענת האם; האב, אשתו ובנה הקטן (כנראה בנה של אשת האב) ביצעו פגיעה מינית בבת הצדדים.

הפסיכולוג מבקש לדעת האם להמשיך כרגיל עם ההמלצות באשר להסדרי שהות.

ובכן, מבחינת בית הדין, אין אינדיקציה שהאב פגע בילד; אף לא בחו"ד הפסיכולוג שהוגשה כעת.

למעשה, זו תקופה ארוכה שהאם מערימה קושי בהליך הסדרי השהות בין האב לבת, וראו החלטות קודמות רבות, כולל פסיקת הוצאות משפט כנגד האם.

ברם, נראה שהאם החליטה עתה – בראותה ששאר הפעולות להרחקת הבת מהאב "לא עובדות" - לשלוף את "נשק יום הדין" בדמות טענה לפגיעה מינית של האב וסביבתו בבת, אף שקודם לכן לא טענה כך, ואף לא בדיון שהתקיים עם הצדדים בבית הדין.

למעשה, אין בפנינו כל בסיס לסבור שהאב או מי מסביבתו פגע בבת, וזו נקודת המוצא. לא ניתן להטיל על האב משימה בלתי אפשרית שיוכיח שלא פגע בבתו.

ונזכיר אף האמור בהחלטת בית המשפט [...]

אף טענת האם הגורפת כי שלשה גורמים פגעו מינית בבת, אינה סבירה, ומערערת את עצם הטענה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאור האמור, כל עוד לא תוכיח האם כי האב או מי מסביבתו פגע מינית בבת, ימשיך הפסיכולוג בהמלצותיו רגיל, והסדרי השהות יימשכו כסדרם.

כך שבהעדר אינדיקציה לכך; בעניין טענה לפגיעה מינית בקטין, חובת ההוכחה היא על ההורה הטוען כך.

סימן נוסף לזיהוי ניכור – טענת אחד ההורים ש"הילד לא רוצה" לפגוש את ההורה השני

ו. לעיתים קרובות טוען ההורה המנכר ש"הילד לא רוצה" לפגוש בהורה השני. ונדון בכך להלן.

ז. התפיסה המשפטית (בפסקי דין בית המשפט) גורסת כי זכויות הקטין מוגבלות ע"פ חוק (לא רשאי לנהוג ברכב, לא רשאי להפעיל עסק וכד'), וכך לא רשאי הקטין להחליט שאינו רוצה קשר עם מי מהוריו.

"הילד לא רוצה" בהלכות השולחן ערוך והפוסקים

בשאלת החזקת ילדים יש לתת משקל גם לרצונו של הילד, שהרי אף זו טובתו של הילד, להיות היכן שלבו חפץ (כמובן שאין זה כולל מקרים בהם בית הדין בטוח שאין זו טובתו של הילד, ברוחניות או בגשמיות, כמובא ברדב"ז המוזכר בפתחי תשובה סימן פב ס"ק ו).

כאמור, עיון במפרשי השו"ע והרמ"א (אבן העזר סימן פב) מעלה שתי אפשרויות לטענת ילד שלא רוצה להיות אצל מי מהוריו, כאשר טענה זו מתקבלת.

ראשית, השו"ע שם (סעיף ז) כתב אודות מקום המצאות בן להורים גרושים: "ואחר ששנים, יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות". וכתב שם הבית שמואל (ס"ק ח): "ואם הבן אינו רוצה להיפרד מאמו, יכול האב לומר 'כיון שהוא אינו שומע בקולי להיות אצלי, אין עלי חיוב לפרנסו'". כך שיש להתחשב באמירת הבן באשר לכך שלא יעבירו אותו לאביו, אף שאביו רשאי לטעון שלא ישלם עליו מזונות.

בנוסף, בשו"ע שם (סעיף ז) נרשם עוד: "והבת אצל אמה לעולם, ואפילו לאחר שש". וכתב הבית שמואל שם (ס"ק ט): "רש"י פירש, בת אצל אמה, היינו אין כופין אותה להיות עם האב או אצל קרובים. מזה מדייק בתשובת מהר"ם פדואה, אם רצונה להיות אצל אביה, אין אמה יכולה לכופה להיות אצלה" (ואם ניכר לבית הדין שטוב לבת להיות עם אביה, אך הבת שותקת ולא מביעה דעתה, ע"י חלקת מחוקק ס"ק י בכך). כך ששוב מצינו כי יש משמעות לרצון הבת הקטנה.

והעולה משתי המקורות הנ"ל, שיש בהחלט להתייחס לטענה של ילד שאומר – אני לא רוצה להיות אצל ההוריה שאצלו אני אמור להימצא ע"פ הדין.

ואולם כל זאת לא שייך לעניין שלנו באשר לניכור הורי, מחמת שתי סיבות:

א. שם לא מדובר בילד המוסת ע"י אחד מההורים, אלא בילד המעדיף מעצמו לגור אצל ההורה השני מסיבותיו הוא.

ב. שם לא מדובר בילד שמנתק קשר עם ההורה השני, אלא רק מבקש להתגורר עם אחד מההורים ולפגוש את ההורה השני במקום אחר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא נקבל טענה ש"הילד לא רוצה" לפגוש בהורה השני, ומחובתו של ההורה שהקטין אצלו לדאוג שהילד יפגוש בהורה השני

ח. כמובא בפסיקה, ההנחה הבסיסית היא כי קטין לא רוצה להתנתק מאחד מהוריו, אם לא יקבל את "ברכת הדרך" או התמיכה מההורה השני.

באשר לכך, וכדוגמה לאמור, נצטט מתוך החלטת בית הדין דנן מיום 3.5.23 בתיק

: 1177971/28

לצערנו, היום הגענו למצב בו הילדים כבר לא רוצים לפגוש את האב, ולא נמצאה עדיין הצדקה לכך.

בית הדין הבהיר לאם בדיון כי טענה זו של "הילדים לא רוצים" אינה מתקבלת.

למעשה, לא נוכל לקבל את טענות האם כי הילדים הם אלו שלא רוצים לבוא אל האב. בית הדין סבור כי תפקידה של אם משמרונית היא לדאוג כי הילדים יפגשו את אביהם, ובמידה והאם לא מצליחה בכך, ולא נראית סיבה מוצדקת להפרות קשר בין האב לילדים, אזי קיים ספק אם היא מתאימה להיות אם משמרונית, כאשר אחד מתפקידיו העיקריים של הורה משמורן, הוא לדאוג כי ההורה השני יפגוש את הילדים כפי הצורך והפסיקה.

ונציין כמה פסקי דין שהתייחסו לכך.

ראשית, ראו האמור בתמ"ש 20385-05-15 פ.ג. נ א.ג. (פורסם בנבו), שם מסביר בית המשפט שבמקרה שילד אינו רוצה קשר עם אחד מהוריו, על ההורה שעמו גר הילד הנטל לשכנע את בית המשפט שיש סיבה מוצדקת לסירוב הילד לקשר. אם אין לו הסבר, בית המשפט יסיק שההורה המועדף תורם, במעשה או במחדל, למצב. אין צורך לקבוע שמדובר בניכור הורי או בחומרתו.

וכן נרשם שם, שעל ההורה המועדף לשתף פעולה באופן מלא בניסיונות לשפר את היחסים בין הילד להורה האחר, ויש לפעול באמצעי אכיפה נגד הורה שאינו מציית להוראות בית המשפט. ניתן לפעול על פי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז – 1967, כגון במניעת יציאה מן הארץ, בשלילת רישיון נהיגה, ובאיסור שימוש בכרטיסי חיוב והמחאות, וזאת בנוסף על הטלת קנס או מאסר בגין הפרת צו שיפוטי לפי פקודת בזיון בית משפט. ייעשה הכל כדי להביא את ההורה הסרבן לפעול לטובת הילד.

וראו אף האמור בתמ"ש 22078-03-18 מ.ר. נ ס.ס. (פורסם בנבו), שם בית המשפט קבע כי ניכור הורי הוא התעללות בקטין, והוסיף כי התעללות כזו היא בלתי חוקית, וכי חובתו של בית המשפט, להוקיע ניכור הורי ולמנוע אותו, קודמת ל"עיקרון המלאכותי של טובת הילד". הדברים נאמרים כתשובה לאלה הטוענים כי טובתו של הילד היא קבלת רצונו. טענה זו אין בה ממש, במקרה שהילד מנוכר נגד הורה אחד על ידי משנהו, כי חלק חשוב בתהליך הניכור הוא שכנוע הילד, על ידי ההורה המנוכר, עד כדי שטיפת מוח, שההורה המנוכר הוא רשע ופוגעני, ואין בו כל דבר טוב. מכאן שהדברים שהילד אומר אינם מבטאים את רצונו האמיתי, ובוודאי לא את טובתו.

וראו אף האמור בתלה"מ 11686-08-18 ד.ב. נ ב.ד. (פורסם בנבו), כאשר לשיטת בית המשפט שם, ניכור הורי פעיל "נכנס הוא לתוך תחומי העבירה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הפלילית" ומהוות הפרת החובה של הורה, על פי סעיף 17 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962, לנהוג כהורה מסור.

וראו אף החלטת בית הדין בתיק 292687/2 פלוני נ פלונית (בית הדין הרבני נתניה, פורסם בנבו), שם בית הדין הרבני קבע כי האם ניכרה את הילדים מהאב, תוך הצגתו כאדם רע, ולאחר שגם הפרה פעם אחר פעם את הצווים שניתנו נגדה, הן בדבר הסדרי הקשר והן בדבר טיפול, חייב אותה בתשלום לאב סך של 25,750 ש"ח כפיצוי וכן קנס על סך 29,500 ש"ח לאוצר המדינה.

והוסיף בית הדין וסבר כי יש צורך לבחון אם יש להכריז על הילדים קטינים נזקקים, על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, ואם יש להוציא את הילדים "מתחת יד האם ולהעבירם למקום בטוח כדי שלא ימשיכו להיפגע נפשית מהימצאותם ברשות האם". בית הדין הורה "על הרווחה וגורמי המקצוע להפנות נושא זה לביהמ"ש". (ולקוחים הדברים דלעיל מתוך מאמרו של מר פיליפ מרכוס, שופט בדימוס, בית המשפט לענייני משפחה, ירושלים ג' אדר ב' תשע"ט 10 מרץ 2019).

ועוד מהפסיקה: הדין הנוהג, כפי שהובהר בלשונו של השופט שניאור זלמן חשין: "טובת הילד כוללת גם חינוך טוב, הכשרת הלב לנימוסים נאים, לדרך ארץ בפני אנשים קרובים ורחוקים, וביחוד לכיבוד אב ואם. ההורים חייבים להיות אנשי המעלה בעיני הילד ויהיו אשר יהיו היחסים ההדדיים בינם לבין עצמם. כן ההכרח לנטוע בלב הילד רגשי אהבה והערצה לאב ולאם לא רק משום שמגיע להם הדבר בזכות היותם הורים, כי אם גם, ואולי בייחוד, משום שטיפוח רגשות אלה מרגיל את הילד לאחר זמן לקשור קשרי ידידות עם זרים ועם החברה כולה. הקשר הראשוני נוצר עם האנשים הקרובים ביותר לילד ומתפשט על האחרים. נטיעת רגשי שנאה בלב הילד לאב או לאם, פירושה השרשת איבה לאדם מן החברה, צעד כזה מזיק לילד ולכל תהליכי התפתחותו הרוחנית, ועשוי להתנקם ברבות הימים בסביבתו הקרובה והרחוקה כאחד". [ע"א 319/54 ד.ג.נ' ח.ג., פ"ד יא 263 (1957)].

ועוד מהפסיקה: "ביטוי לתסמונות נמצא, בין היתר, בסירוב של הילד לקיים קשר עם אחד ההורים. מכאן השימוש במונח 'סרבנות קשר' כדיבור נרדף לניכור הורי, אף שאין הראשון אלא אחד המאפיינים של התסמונות...". [ראו: רע"א 3009/02 פלוני נ' פלוני, פ"ד נו(4) 884,872 (2002)].

לאור כל האמור עולה, כי אל לו לבית הדין לתת את ידו לניסיונות של האם כיום, לתלות את הפרת הסדרי השהות ברצונם של הילדים.

לאור כל האמור, הפרות האם החלטות בית הדין פעם אחר פעם, וכל המתואר מעלה (האם חויבה כבר בעבר בהוצאות משפט, כמתואר, ולא הועיל), בית הדין מחליט לחייב את האם (הנתבעת, שפרטיה מעלה), בהוצאות משפט נוספות לטובת אוצר המדינה בסך 15,000 (חמש עשרה אלף) ש"ח.

עד כאן מתוך ההחלטה הנ"ל, ומקורותיה מדברים בעד עצמם.

מתי יש להתייחס לטענת הקטין שהוא "לא רוצה" לגור אצל מי מהוריו

אין בכל האמור לעיל כדי לקבוע ככלל, שאין להתייחס לרצונו של הילד בכל מקרה, כשלא רוצה להיות עם אחד מהוריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראו לדוגמה מה שכתב הרה"ג שלמה שפירא שליט"א בנימוקיו בפסק הדין בבית הדין הרבני נתניה, תיק 1-23-8384, מיום ד' באייר תשס"ד (25.4.04) באשר לשאלה זו של טובת הילד מול טובת הוריו:

ועיין עוד בשו"ת מהר"ם אלשיך סימן ל"ח, שפשיטא ליה שבבן הגדול משש שנים ורוצה להיות עם אמו שמעינן ליה, דזוהי טובתו שיהא אצל אמו ולא מקבלים תביעת האב ומשפחתו שיהיה עמם. והנה למש"כ כל מערכת היחסים שבין הילדים להוריהם, דהיינו המשמורת ובמקביל לה הסדרי הראיה, צריכים להיעשות באופן שהילדים יוכלו להפיק את התועלת הגדולה ביותר מקשריהם עם שני ההורים, וכיון שעניין זה של משמורת והסדרי ראיה הוא זכותם של הילדים ולא זכות ההורים אלא חובתם, יש לקבוע המשמורת והסדרי הראיה באופן שיהיה הטוב ביותר לילדים.

כך שלעיתים יש להתייחס לרצון הילד, כשזו אכן טובתו, ובכך מפיק את התועלת המרבית בקשר שלו עם שני הוריו (לא מדובר במקרה של ניכור מההורה השני).

וראו עוד מה שכתבו בפסקי דין רבניים (חלק א עמוד 158):

זאת ועוד, מכיון שהשיקול הוא טובת הילדה, אין בית הדין רואה שזה יהיה לטובתה אם יכריחו אותה, נגד רצונה, להיפגש עם התובע. אין אנו מתכוונים להגיד בזה, שכאילו רצונה של הילדה כאן הוא רצון טבעי חפשי, אין צורך להתאמץ כדי לראות כי רצון זה הוא פרי הסתת האם, שבמרירותה באה לידי התחסדות לדמות כי בדרך העושים (=התעוועים) בה הלכו שניהם כאילו רק התובע הוא האשם. אולם אין הבדל בדבר, הילדה היא, לפי הרושם, מפותחת, ואם אינה רוצה להיפגש עם התובע, שום טובה לא תצמח לה מכפיה לפגישות.

כך שאף במקרים שיש ניכור הורי, לעיתים אין להתעלם מרצונו של הילד כעת, ויש לנהוג בחכמה, כגון כשהילד המוסת הוא בוגר.

וראו עוד מה שכתב הרה"ג שלמה שפירא שליט"א בנימוקיו בפסק דין בית הדין הרבני נתניה, בתיק 1-23-8384, מיום ד' אייר תשס"ד (25.4.04), באשר להתייחסות לרצונותיו של הילד:

ועיין בשו"ע סימן פ"ב ס"ז דפסק כדעת הרמב"ם, שעד גיל שש הבן אצל אמו, ומגיל שש ואילך הבן אצל אביו, ועיין בחלקת מחוקק סק"ט שאם האם מוחלת על מזונות יכולה להחזיק הבן אצלה, וכתב שזה כנגד המושכל, וכתב החלקת מחוקק שמירי כשהבן אינו רוצה להיפרד מאמו, וכן הביא הבית שמואל משמו. חזינן לדעתם שכיון שהבן רוצה להיות אצל אמו, אף שבאופן מוחלט אין זה טובתו, כיוון שבסיטואציה שנוצרה רצונו של הבן להיות עם אמו, שבקינן ליה ביד אמו ואין זה כנגד המושכל.

כך שבהחלט אין להתעלם לגמרי מרצונו של הילד, ובמקרים מסוימים, כגון שהוא בוגר דיו או שהוא בקשר עם שני הוריו, ישנה משמעות לכך באשר לקביעת מקום המצאות הילד.

בנוסף, ראו האמור בתמ"ש 20385-05-15 פ.ג. נ א.ג. (פורסם בנבו), שם מסביר בית המשפט שבמקרה שילד אינו רוצה קשר עם אחד מהוריו, על ההורה שעמו גר הילד הנטל לשכנע את בית המשפט שיש סיבה מוצדקת לסירוב הילד לקשר. אם אין לו הסבר, בית המשפט יסיק שההורה המועדף תורם, במעשה או במחדל, למצב. כך שבמידה ואכן נמצאה הצדקה שהילד יסרב להיות אצל ההורה השני, הרי שבהחלט יש לתת משקל לאי הסכמתו של הילד להימצא אצל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סימנים נוספים לזיהוי ניכור הורי

ט. הצגת אישורי מחלה ע"י ההורה המנכר, כדי להסביר מדוע הילדים לא באים לביקורים אצל ההורה השני או במרכז הקשר (תחלואה חוזרת ובלתי מוצדקת של הילד – אך גם אם יכול לטפל בילד חולה).

י. הסתרת כתובת מגורי האם עם הילדים, מפני האב.

סימן נוסף לזיהוי ניכור – בקשות להחלפת זהות הגורם המטפל

יא. בקשה למטפל ציבורי ולא מטפל פרטי בתשלום, בטענה "אין לי כסף לשלם".

יב. בקשה להחלפת המטפל שנקבע ע"י בית הדין.

ונבאר.

לעיתים, ההורה המנכר מבקש להחליף את הגוף הטיפולי, זאת כדי "להרוויח זמן" או משום ששמע שגוף זה הנו מטפל אסרטיבי, וההורה המנכר חושש שייתפס בקלונו בפניו, ולא יוכל להוליך אותו שולל. בדרך כלל, ההורה המנכר מבקש להחליף את זהות הגורם המטפל, ממטפל פרטי, למטפל בגוף ציבורי, תוך תקווה שהמערכת הציבורית עובד לאט יותר, פחות מדויקת בעבודתה, ולעיתים פחות מקצועית, ודרכה הוא יוכל להמשיך את מלאכת הניכור באין מפריע.

למעשה, הגופים הציבוריים (כגון גורמי הרווחה) יותר איטיים בטיפולם בתחומים מסוימים, כגון טענות לפגיעה מינית או ניכור הורי; ואורך זמן רב עד למתן תסקיר, בשל מצוקת כח-אדם. בנוסף, הם נוטים להפנות את הצד החשוד לבדיקות שונות, כגון בדיקת מסוכנות, מסוגלות הורית וכד', והזמן שחולף עד לקבלת תוצאות הבדיקות אינו משחק לטובתו של הילד שמנותק מאחד מהוריו. לכן, נטיית מערכת המשפט היא להפנות את המשפחה לגוף פרטי, המתכלל את כל הבדיקות הנ"ל במסגרת התמחותו, וכך מגיעים לתוצאות מדויקת ומקצועית, בתוך זמן קצר יחסית.

וכך רשמנו לדוגמה בהחלטה שבתיק בית הדין דנן בירושלים:

נבהיר כי לעמדת בית דין זה, טענות לפגיעה מינית או לניכור הורי, יש לבדוק באמצעות גוף פרטי שמתמחה בסוגיה זו, שהוא נמרץ ובעל יכולת להכריע או להמליץ באשר לכך. מבחינת בית הדין, אינה דומה בבדיקה ע"י גוף ציבורי באשר לכך, לבדיקה ואבחון אצל פסיכולוג פרטי המתמחה בכך. משכך, בית הדין לא יחליף את הגורם המקצועי הפרטי שנבחר, שהוא מתמחה בסוגיה של ניכור הורי וטענות לפגיעה מינית, בגוף מטעם השירות הציבורי, אף אם תוגש בקשה באשר לכך.

ויש לתת לכך את הדעת בתיקי ניכור הורי.

סימנים נוספים לזיהוי ניכור הורי

יג. הצד המנכר לא משיב לשיחות המטפל או לשיחות המגיעות מעו"ס הרווחה. אין שיתוף פעולה עם הגורם הטיפולי שנקבע.

יד. מעבר האם עם הילדים למקלט לנשים.

טו. בקשה לדיון הוכחות שאינו נצרך ע"פ נסיבות התיק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טז. תלונות שווא במשטרה.

סימן נוסף לזיהוי ניכור – בקשה להעתקת מקום מגורי הילד

יז. בכלל ניכור הורי, בקשות להעתקת מגורי הילדים למקום רחוק, ואז ההורה השני מתקשה לנהל קשר ראוי עם הילדים.

ככלל, בית הדין לא יאשר הרחקת הילדים מהאב, כאשר כלל זה הוא אף ביחס לבת, שע"פ הדין תגדל אצל אמה.

ונבחן מעט, האם רשאית אמה משמורנית על הבת לעבור למקום רחוק ובכך להרחיק למעשה את הבת מהאב?

בענין זה, עיין בתשובת המהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן קכג) שנשאל על אם שרצונה לעזוב מקום מגוריה בזמן הנישואים, מקום בו גרה משפחתו של האב, ורוצה לקחת את בתה עמה, בהסתמך על הדין שהבת אצל האם.

וכתב שם המהרשד"ם, שדין זה שהבת אצל האם אינו דין מוחלט, ותלוי בזה שהאב או קרוביו יוכלו להיות בקשר עם הבת ולדאוג לכל צרכיה המוטלים עליהם. והוכיח הדבר מסברת הכסף משנה, שדוקא משום שהאב יכול לקיים חלקו בחינוך הבן בעת ביקוריו את הבן, לכן משאירים את הבן בחזקת אמו עד גיל שש, הא לאו הכי היינו קובעים משמורתו ביד האב וכדעת הראב"ד. ולכן כתב שאם האב רוצה לחזור לעיר ממנה הגיעה, אין לה זכות ליטול את בתה עמה אלא תישאר עם משפחת האב (וראו נימוקי הרה"ג שלמה שפירא שליט"א בפסק הדין בבית הדין הרבני נתניה, תיק 8384-23-1, מיום ד' אייר תשס"ד, 25.4.04).

סימנים נוספים לזיהוי ניכור הורי

יח. עירוב הילדים בהליכים המשפטיים.

יט. עירוב הילדים בסכסוך (כגון שההורה לוקח את הילד אתו למשטרה או לבית הדין).

כ. החלפת מייצגים (ישנם מייצגים שלא מוכנים לייצג צד מנכר. כן ההורה המנכר לעיתים חושב שהמייצג שלו לא מספיק פועל באגרסיביות כפי שציפה).

כא. בקשות לעיכוב ביצוע החלטות, עיון מחדש בהחלטות, וערעורים בפני ערכאה הערעור.

כב. ייחוס להורה המנוכר בעיות פסיכיאטריות ומסוכנות.

כג. ההורה המנכר מעדיף לשלם הוצאות משפט מרובות, ולא ללכת למומחה פרטי שנקבע ע"י בית הדין, בטענה שאין לו כסף לכך. תופעה זו מצביעה על הניכור עצמו.

כד. כאשר לכך נצטט מתוך החלטת בית הדין דנן בתיק ניכור הורי קשה, החלטה מיום

: 18.8.23

נעיר - האם ידעה שתחויב בהוצאות משפט, שהרי הותרה בכך מראש כאמור מעלה וכפי התראות רבות שבתיק, ופלא הוא שמוכנה לשלם ולהסתכן בתשלום של סך הוצאות גבוה, ולא לשלם סך נמוך של עלות פגישה אצל המטפלת. הדברים מדברים בעד עצמם, ומוכיחים את כוונת הניכור השיטתי שמבצעת האם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והדברים מדברים עד עצמם.

דוגמאות להחלטות אופייניות בתיקי ניכור הורי

להלן נצטט כמה החלטות שנתנו בבית הדין דנן, בהם תיאור המאפיין ניכור הורי.

ראשית נזכיר האמור בסיומה של החלטת בית הדין דנן מיום 9.6.23 בתיק 1326249/4 :

לסיום, נזכיר כי רשם הפסיכולוג :

בשיחה עם ד"ר [ק] היא אמרה לי כי החלה בטיפול בבת [ר] (בת 12) ומדובר בתהליך טיפולי שייקח עוד זמן. לשאלתי על האופן בו היא רואה את המשך התהליך הטיפולי השיבה לי ד"ר [ק]:

עמדתי היא שנדרש טיפול מבוקר כמובן, מדורג שבו גם האם לוקחת חלק. הילדה מדקלמת משפטים, מתבוננת באימה ונראית מאוד קשובה למסריה, לכן, חשוב שגם האם תהיה שותפה.

ובית הדין מקווה שאין באמור ניצנים של ניכור הורי מצד האם, וכמובן שהדבר ייבחן בהמשך ההליך, תוך תקווה שהקשר בין האב לבת יחודש בהקדם האפשרי ולא יהיה צורך לבחון נקודה זו. בית הדין רשם בפניו את הצהרת האם כי היא חפצה בקשר טוב בין האב לבת, ושואף כי לכך נתקדם ונגיע, לטובת כל הגורמים.

כך שתיאור כדוגמת: "הילדה מדקלמת משפטים, מתבוננת באימה, ונראית מאוד קשובה למסריה" מאפיין ניצנים של ניכור הורי.

כן נזכיר האמור בהחלטת בית הדין דנן מיום 12.6.23 :

ברם, לאור תיאורי האב את המפגש האחרון, נראה שהאם "בשטח" (בחדר הפנימי) בעת המפגש, והניכור בין ילדים לאב נמשך אף שהמפגש כביכול לא בפיקוח.

יש צורך למצוא פתרון זמני לכך, שהמפגש יהיה ללא נוכחות האם, אך שהילדים ישתפו פעולה עם האב חלף הניכור כנגד האב מצד האם. זאת עד למתן המלצת ועדת התסקירים מטעם שירותי הרווחה.

משכך, מוחלט כי בשלב זה יקבעו שני מפגשים בין האב לילדים בתוך משרדי יחידת הסיוע.

המפגש הראשון יהיה בתוך שבוע מהיום, והשני בטווח של שבוע לכל היותר מהמפגש הראשון.

עו"ס יח"ס תהיה נוכחת במפגש (אף שאין צורך בפיקוח המפגשים בין האב לילדים) כדי לשקף לבית הדין את התנהלות הילדים במהלך המפגש בתיק קשה זה של ניכור הורי שמנכרת האם את הילדים מהאב.

האם לא תנכח באזור המפגשים בין האב לילדים. היא תשאיר את הילדים במשרדי יח"ס עם העו"ס, ותצא מבנין בית הדין (בו שוכנים משרדי יח"ס). בתום הביקור בין האב לילדים, ורק לאחריו, ולאחר שתוזמן ע"י העו"ס, תשוב האם לאסוף את הילדים ממשרדי יחידת הסיוע.

כך שכשהאם "בשטח" (בחדר הפנימי) בעת המפגש שנקבע בין הילדים לאב במקום מסוים, והם מגיעים אליה באמצע המפגש, והיא מפקחת מקרוב על המפגש בין האב לילדים, זהו חלק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מניכור הורי על כל המשתמע מכך (הילדים מקבלים ממנה מסר שלא בטוח להימצא עם אבא לבד), ויש צורך להוציא החלטות להרחיק את ההורה המנכר ממקום המפגש של הילדים עם ההורה השני.

כן נזכיר האמור בהחלטת בית הדין דנן מיום 22.6.23:

בפנינו הודעת יח"ס מיום 20.6.23 כדלהלן:

בהמשך להחלטת כבוד בית הדין מיום 12/6/23, התקיים מפגש בין האב לילדיו ביחידת הסיוע בתאריך 20/6/23 ולהלן תיאור המפגש:

הילדים סרבו תחילה להיכנס ליחידת הסיוע, כמו כן הביעו התנגדות להיכנס לחדר עם האב ולהיפרד מהאם. הם הסכימו להיכנס לחדר איתי ללא נוכחות האב ומסרו לי כי הם מפחדים מהאב וכי האב פגע בהם.

בהמשך, הבן הבכור הסכים לאחר היסוס לראות את המשחקים שהאב הביא לו ולאחר מכן נכנס לחדר עם האב. בעקבותיו נכנסו לחדר גם הילדים האחרים.

במפגש עצמו הילדים שיחקו עם האב והייתה אינטראקציה טובה ביניהם. בסיום המפגש אף התקשו להיפרד מהאב ונשארו בחדר מספר דקות נוספות.

כמבוקש, לאחר המפגש הבא אשלח דיווח נוסף.

ביה"ד ימתין לעדכון נוסף לאחר המפגש הבא.

לצערנו, תיאור המפגש הנוכחי ביח"ס תואם לניכור הורי קלאסי של האם כנגד האב.

כך שמפגש בין אב לילדים המתחיל בחשש של הילדים (מחמת הניכור שעברו) ומסתיים במפגש טוב בו הילדים מסרבים להיפרד מהאב, הוא מפגש המאפיין ילדים החווים ניכור הורי מצד האם כלפיי האב.

כך שלעיתים, המצב המתהווה, הוא זה שמצביע על הניכור ההורי.

פעולות ותהליכים למניעת הניכור בתחילת התהליך

באשר לכך, נציין להלן כמה פעולות והליכים שיש לנקוט בהם עוד בתחילת ההליך, בעוד הניכור רק החל, כדי למגרו במהירות האפשרית.

א. הנחת היסוד לפיה יש לפעול: ככל ויטופל הנתק מוקדם יותר – כך הסיכוי לתקנו גדל. יש לזכור שבתיקי ניכור הורי, מדובר לעיתים בהליך איטי, סיוזיפי ונחוש. כך שישנה משמעות להקדמת הטיפול ככל וניתן.

ב. למעשה, כשמגיעה בפנינו תלונה לניכור הורי וניתוק קשר שכבר אינו סביר, אין להסתפק בהפניית הצדדים או הילדים לטיפול רגשי או לקבלת תסקיר הרווחה וכד' האורכים זמן במהותם, אלא יש לפעול מיד לחידוש הקשר, טרם שהנתק מתעצם ואז עלול להיות קשה מאוד לרפואתו. כך שאף אם תבוא דרישה להחלפת המטפל וכד', עדיין נמשך ההליך הכללי לחידוש הקשר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. בתלונה לניתוק קשר עם הילדים וחשש לניכור מתחיל, מומלץ לקבוע הסדרי שהות במעמד צד אחד, כגון לקבוע שהאב יראה את הילדים בימים מסוימים (קשר בסיסי) אף לפני תגובה (שתוגש אחר כך, אם יחפוץ בכך הצד השני), כדוגמת החלטות לצו הגנה, צו עיקול או צו לעיכוב יציאה מהארץ, הניתנות במעמד צד אחד בשל הדחיפות שבהם, אף טרם קבלת תגובת הצד השני.

בהחלטה זו ניתן אף להעניק אפשרות מימוש ההחלטה ע"י המשטרה, התראה בפסיקת הוצאות משפט על אי קיום החלטה, אך לאפשר בסופה את תגובת ההורה השני.

להלן דוגמת החלטה שניתן להוציא בהתקבל תלונה להעדר קשר שאינו סביר בין הורה לילד:

בפנינו בקשת אב לפגוש בבנו [ח]. טוען שכבר שלשה שבועות לא פגש בו באשמת האם.

בית הדין יוצא מנקודת הנחה כי כל ילד זכאי לפגוש באביו, והדבר משרת את טובתו של הילד.

משכך, כבר עתה קובע בית הדין כי האב יפגוש את בנו בכל ימי שני וחמישי, משעה 16.00 ועד השעה 19.00.

האב ייקח את הבן מבית האם, וישיבנו שמה בתום המפגש.

המפגש הראשון יהיה כבר ביום ששי הקרוב (מפגש מעבר לימים הקבועים) בתאריך [...] בשעות 10-12 בבוקר, זאת לשם שמירת רציפות הקשר ומניעת ניכור ונתק.

האב רשאי לממש החלטה זו בסיוע משטרת ישראל.

למותר לציין כי הפרת החלטה זו עלולה לגרור חיוב בהוצאות משפט וכל הוראה אחרת ע"פ דין.

אף האב ימציא לאם העתק החלטה זו לאלתר.

האם רשאית להגיב לכל האמור בתוך 10 ימים, אם רצונה בכך.

ד. אם עולה צורך, מומלץ קביעת דיון בבית הדין בתוך ימים ספורים מהטענה לניתוק קשר עם הילדים. הזמן שחולף הוא קריטי.

ה. ישנם בתי דין שלא שומעים את קול הילדים בבית הדין. בהתאם להמלצה מקצועית שקבלתי, שמיעת קול הילד עלולה להחריף את הניכור; לעיתים הילד מדבר מתוך גרונו של ההורה המנכר; לעיתים זה מסלים את הקשר בין ההורה לילד שקולו נשמע. בנוסף, הילד סובל מספיק בתוך המערכת המשפטית המתפרקת והמסוכסכת, ושמיעת קולו רק מקשה עליו עוד. ברם, יש לבחון כל מקרה לגופו באשר לשמיעת קול הילד.

ו. בעניין מינוי אפוטרופוס לדין, יבחן כל דיון או שופט את הצורך והתועלת בכך ע"פ נסיבות התיק. יש בכך צדדים שונים, כגון החשש מסרבול ההליך; יש צורך לשמוע תמיד אף את עמדתו של האפוטרופוס. לעיתים אף הוא לא יסייע, כי ההורה המנכר ידבר מתוך גרונו של הילד. ברם, לעיתים הוא אכן יוצר קשר טוב עם הילד ומשקף את טובתו. בתיקים שבאן לפני, לעיתים מינתי אפוטרופוס לדין לקטין, ולעיתים לא. כאמור, מומלץ לבחון שאלה זו ע"פ נסיבות התיק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ז. ניתן לערב את יחידת הסיוע (יח"ס) שע"י בית הדין, אם נצפה צורך לכך (כגון שצד אחד מנכר כל העת, ואין דרך לקיום המפגשים בפועל בשל התנגדותו); להורות על סדרת מפגשים ביחידת הסיוע בתווך העו"ס, ולבקש דווח מעו"ס יח"ס לאחר כל מפגש, כיצד התקיים המפגש. לעיתים ניתן להבחין בניכור המתהווה מתוך דוחות יח"ס, כגון תיאור ילד שלא הסכים לפגוש את ההורה בתחילת המפגש, אך לאחר מכן התקיים מפגש מוצלח והילד לא הסכים להיפרד מההורה המנוכר (כמתואר לעיל).

ח. כאמור מעלה, כבר בתחילת ההליך, לא לאפשר טענה של ההורה המנכר ש"הילד לא רוצה" לפגוש בהורה השני. זהו תפקידו של ההורה המשמורן, לדאוג שהילד יהיה בקשר אף עם הורה השני. ואם הוא לא מצליח בכך, נשקול להעביר את משמורת לצד השני, שידאג שהילד יהיה בקשר עם שני ההורים (ואמנם, מושג ה"משמורת" כבר נעלם אט אט מהשיח, אך בתיקי ניכור הורי כדאי "להשאירו על השולחן", כדי שההורה המנכר יבין שיש לו מה להפסיד אף בתחום ההגדרה).

ט. מומלץ שלא לאפשר להורה לשמש "עיר מקלט" לילד, בימים שהוא צריך להיות אצל ההורה השני (כגון שהילד מבקש לעזוב את ההורה השני ביום שקבוע אצלו הסדרי שהות, בגלל שלא הסתדר אתו על איזה פרט).

י. מומלץ שלא לאפשר קשר בין ההורה המנכר לילד, בעת שהותו אצל ההורה השני (המנוכר), אף לא טלפונית או בהודעות. הילדים יסתדרו יום יומיים בלי קשר עם ההורה השני...

יא. כמורחב מעלה, מומלץ לחקור טוב בדיון הראשון ובתחילת ההליך טענה של הורה לפגיעה מינית של ההורה השני בילד, ולא לחכות לסיום חקירת משטרה וכד'. לעיתים האם טוענת שהילד סיפר לי וכו', והכל על פיה בלבד, ומתברר שלא היה כלום (וכגון מקרה בבית הדין דנן, שלאחר שנה שהאם טענה בלהט ובעקביות לפגיעה מינית של האב בבן, התברר שכל החשד שלה הוא בשל העובדה שהאב שכב עם הבן במיטה כדי להרדים אותו בלילה..).

כך שאין לקבל אוטומטית את הטענה לפגיעה מינית, אלא יש לבחון היטב על סמך מה נטענת טענה זו, והאם יש בכלל אינדיקציה לפגיעה כזו בקטין.

פתרונות למניעת ניכור טרם אירע הנתק לגמרי (בשלב יותר מתקדם של הניכור)

א. ניתן לשקול פסיקת הוצאות משפט (לטובת אוצר המדינה או לטובת הצד השני), אם מבחין בית הדין כי הצד המנכר מטריח לחינם את בית הדין או את הצד השני בטענה שאינה הוגנת.

ונזכיר מעט מקורות הלכתיים לכך. למעשה, ע"פ דין, ניתן לפסוק הוצאות משפט כנגד מי שמנהל הליך שמטרתו להטריח את הצד השני ולצערו. ועי' בספר ישועות יעקב (ח"מ סימן יד), וכך כתב שם: "נראה במלוה שכפה ללווה לילך לפני ב"ד הגדול ונמצא ששיקר בתביעתו, דחייב לשלם לדברי הכל ההוצאות, שהרי זה כפאו וע"פ דיבורו הוצרך לעשות הוצאות", וממשיך שם: "אבל במקום שנתברר שתואנה הוא מבקש ובעלילה בא עליו כשכפאו המלוה ודאי חייב לדברי הכל ההוצאות". כך שניתן לחייב בהוצאות על ניהול הליך סרק.

כן מובא גם בספר תשובות והנהגות (ח"ד סי' שג), לאחר שמביא דין הוצאות כפיית המסרב לבוא לדין ודין האומר "לך ואבוא אחרוך": "ונראה עוד דבכל מקום שניכר שהתובע ידע בעצמו שאין ממש בתביעתו, ובמזיד רצה לצער ולגרום נזק להנתבע, שיהיו להנתבע הוצאות עורך דין וכדומה, מחייבין אנו אותו בהוצאות". וכך מסיים שם בהמשך דבריו: "שנתברר שהתובע ידע מעיקרא שדבריו הם שקר ואין לו סיכוי לזכות בדין, רק רצה לצער ולהזיק את הנתבע, כה"ג מחייבין אותו בשילום ההוצאות מן הדין".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצא א"כ לדבריהם שבכגון זה שנראה לבית הדין שיודע התובע שאין סיכוי לתביעתו ואין בה ממש ואף על פי כן תובע, כדי להטריח את הצד שכנגדו ולגרום לו הפסדים לחינם, מחייבים אותו בהוצאות משפט שהוציא בעל דינו.

כן ראו שו"ע חו"מ (סימן ב), בעניין פסיקת הוצאות משפט לצורך שעה. כן ראו סמ"ע (חו"מ סימן א ס"ק כא), שניתן לקנוס מי שלא ציית דינא, שיייתן קנס למלך (המקור לפסיקת הוצאות לטובת אוצר המדינה).

כך שבהחלט יש מקור לפסיקת הוצאות משפט כנגד הורה מנכר, המטריח בכך לחינם את ההורה השני ואת בית הדין.

ב. ניתן לבחון פטור האב (אם הוא ההורה המנוכר) ממוזנות ילדים. העניין נדון בפסקי דין רבניים, כשמקור הדיון הוא מהאמור בשו"ע אבן העזר (סימן פב סעיף ז), ובמפרשי השו"ע והרמ"א שם. השו"ע שם (סעיף ז) כתב אודות מקום המצאות בן להורים גרושים: "ואחר ששנים, יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לן מוזנות". וכתב שם הבית שמואל (ס"ק ח): "ואם הבן אינו רוצה להיפרד מאמו, יכול האב לומר 'כיון שהוא אינו שומע בקולי להיות אצלי, אין עלי חיוב לפרנסו'" (שם מדובר בבן שלא בא לגור עם האב). כך שכל שכן האב רשאי שלא לשלם מוזנות לבן שלא בקשר אתו; וקיים דיון האם אף בבת כך הדין, וראו ספר כנס הדיינים התשע"ה, שם הביאו (מעמוד 488 והלאה) את הדיון ההלכתי שהיה בכך בין הדיינים בכנס בשנת תשל"ט.

ג. בחינת העברת משמורת להורה המנוכר, שהוא יאפשר להורה המנכר לפגוש בילדים. ואם ההורה המנוכר לא רוצה או לא יכול לקבלם, אז יש לשקול הכרזה על הילדים "קטינים נזקקים" ע"פ חוק הנוער (טיפול והשגחה) התש"ך-1960, ולהעבירם למקום בטוח אחר.

ד. השבת ימי הסדרי שהות להורה המנוכר, אם הפסיד ימי שהות עם הילד. לעיתים צעד זה "מעודד" את ההורה המנכר לחדול מכך, אם יבחין בסופו של יום שהניכור שלו רק מחזק את הקשר עם ההורה השני.

ה. הגבלות אחרות כנגד ההורה המנכר, כגון איסור יציאה מהארץ, הפקדת רישיון נהיגה, הגבלה בנקאית (ע"פ פקודת ביזיון בית המשפט).

ו. מומלץ למנוע קשר של ההורה המנכר עם הילדים בעת שהותם אצל ההורה השני (כדי שלא יעמיק את ההסתה והניכור).

ז. מומלצת שיחה של בית הדין עם ההורים עצמם, תוך מתן הסבר כי לטווח רחוק וברכות השנים, הילד המנוכר עוזב את ההורה המנכר וחוזר להורה המנוכר, כך שהעניין עלול להתהפך, וייקחו זאת ההורים (בעיקר הצד המנכר) לתשומת לבם.

ח. מומלצת שיחה אישית של בית הדין עם באי-כח הצדדים, להסברת חשיבות הקשר הורים-ילדים, תוך בקשה להעברת המסר להורים עצמם.

ט. ניתן לשקול פנייה לסיוע משפטי להפסיק ייצוג של הורה מנכר ע"י הסיוע המשפטי, שהרי מדינת ישראל לא אמורה לממן פגיעה קשה בטובת הילדים.

באשר לכך נצטט מתוך החלטת בית הדין דנן בתיק ניכור הורי קשה, החלטה מיום

: 18.8.23

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיקת האם לתשומת לבה כי בית הדין עשוי לפנות לסיוע המשפטי למניעת ייצוגה על ידם, שהרי מדינת ישראל לא אמורה לממן (דרך הסיוע המשפטי) ניכור הורי חמור ופגיעה אנושה בטובת ילדים רכים. במידה ויימשך הניכור, צעד זה הוא על הפרק.

ברם, מומלץ לבחון היטב האם החלטה זו לא תביא לתוצאה הפוכה, כאשר יכול להיווצר מצב שהצד המנכר ינצל זאת לעיכוב כל ההליך בטענה שאין לו ייצוג משפטי.

י. מומלץ לפרסם החלטות בית הדין הנוגעות לניכור הורי. התהודה תחלחל בציבור הרחב.

יא. בדרך כלל נראה שיש לדחות בקשות לעיכוב ביצוע בתיקי ניכור הורי, שהרי עיכוב ביצוע ההחלטה עלול להעמיק את הניכור והנתק של הילד עם הורה המנוכר.

וכך רשם אף בית הדין הגדול בהחלטתו בתיק 1296744/1 (פורסם) באשר לעיכוב ביצוע החלטות הנוגעות לניכור הורי והפרת הסדרי שהות:

בנוגע לטענות ההסתה והניכור נוסף גם כי חזקה על המומחה שמונה גם כמתאם, כי יהיה קשוב לדברי הצדדים ובמידת הצורך וככל שיתעורר ספק – אף לדברי הילדים.

בנסיבות אלה, קשה לקבל את הטיעון שהרחבת הסדרי השהות, בהדרגה, או קיומם ללא פיקוח צופנים חשש ממשי לסכנה המצדיקה את עיכוב ביצוע של החלטת בית דין קמא. ונזכיר בעניין זה כי הכלל הוא שהחלטות יש לקיים אף אם מוגש עליהן ערעור ואילו עיכוב ביצוע הוא החריג המצריך הצדקה וביסוס.

מאידך גיסא הטענה כי המשך הנתק של הילדים מהאב הוא המביא והעשוי להביא עוד לנזק – סבירה היא. רצונו של האב כי הקשר עם ילדיו יהיה משמעותי בהיקפו וללא פיקוח (במהלך מפגשי האב והילדים, להבדיל מן הפיקוח הכללי של המומחה – המתאם על התקדמות הדברים) – לא זו בלבד שמובן וסביר הוא, אלא שמובנת גם ההסתייגות מהסדרים מפוקחים, ואפילו אם היא עד כדי העדפה להימנע מהם אם הללו ההסדרים היחידים המתאפשרים – עמדה מובנת, אף שלדעתנו אינה נכונה, גם בשל תפיסתם של הסדרים מפוקחים כמתווים תו ומתייגים תגית של 'אב מסוכן'. הטענה כי קשר משמעותי וללא פיקוח, כשאינן בפיקוח צורך אמיתי, טוב יותר לילדים עצמם – אף היא טענה סבירה ולמעלה מכך.

תוצאת האמור היא כי 'מאזן הנוחות' נוטה בכירור שלא להורות על עיכוב הביצוע. וודאי לא בשלב זה, טרם הגיעה תשובת המשיב לערעור וטרם התקדמו הדברים במסגרת ההדרגה האמורה אל עבר ההסדרים השוויוניים.

כך שבתיק לניכור הורי, על דרך הכלל, אין לעכב החלטות בית הדין, שהרי בינתיים עלולה להיפגע טובת הילדים שבתווך.

יב. נעיר כי לאחר שכבר נוצר נתק בין ההורה המנוכר לילדים (ובמידה והילדים כבר מוסתים) – בדרך רק טיפול מקצועי אצל גורם ייעודי, יועיל. אין להסתפק בטיפול רגשי או בהפניית התיק לשירות הציבורי.

יג. בתיקים לניכור הורי קשה, לעיתים נדרשת החלטה המשלבת בתוכה כמה התראות חמורות כלפיי הצד המנכר, ונביא להלן דוגמה להחלטה במקרה קיצוני של ניכור הורי (ציטוט מתוך תיק בו האם ניכרה את הילדים מהאב, ניכור חמור, מתמשך וקשה):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במידה והאם לא תפנה לעו"ס ולא תמשיך את הטיפול כפי הנדרש, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משמעותיות יותר, ואף לדוגמה.

כן בית הדין ישקול אז להורות לעו"ס להגיש דוח באשר להעברת משמורת הילדים לאב, כדי שהילדים יהיו בקשר טוב עם שני הוריהם, והאם תפגוש את הילדים במסגרת הסדרי שהות שייקבעו.

כן תיקח האם לתשומת לבה כי רשאי בית הדין להוציא הגבלות נוספות כנגדה, ולפעול על פי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז – 1967, כגון במניעת יציאה מן הארץ, בשלילת רישיון נהיגה, ובאיסור שימוש בכרטיסי חיוב והמחאות, וזאת בנוסף על הטלת קנס בגין הפרת צו שיפוטי לפי פקודת בזיון בית משפט.

כן ישקול בית הדין הכרזה על הילדים כ"ילדים נזקקים" ע"פ חוק נוער (טיפול והשגחה) התש"ך-1960 ולהעבירם למקום בטוח אחר.

מבוקש כי תיקח האם כל זאת לתשומת לבה.

בית הדין לא יהסס לפעול בכל דרך חוקית כדי לגרום לכך שהילדים יהיו בקשר טוב עם שני ההורים, ושטובתם לא תיפגע כפי שקורה עתה לצערנו.

ולצערנו, לעיתים רק החלטות ברוח זו עשויות לפעול לצמצום ניכור הורי חמור.

יד. בנוסף, נראה שלעיתים בית הדין רשאי שלא לאשר בקשת ההורה המנכר לגירושי הצדדים. באשר לכך נזכיר האמור בהחלטת בית הדין דנן מיום 23.10.23 בתיק לניכור הורי קיצוני וחמור:

התובעת מבקשת להתגרש.

בקשתה נשלחה לתגובת הבעל.

בתגובתו לבקשתה, הנתבע מסרב לגרש. בעיקר בשל הניכור ההורי שהוא חווה מהמבקשת.

ואכן, עיון קל בתיק להסדרי שהות מעלה כי מדובר בתיק לניכור הורי הקשה ביותר שקיים בפני בית דין זה, בו האם מנכרת את הילדים מהאב, באופן שיטתי ואכזרי, ולא בוחלת בכל טענה ובכל דרך לכך; החל מטענות לפגיעה מינית של האב בילדים (שבית הדין דחה טענה זו בעבר), ועד להסתת הילדים כנגד האב בדרך הקשה ביותר, עד שהם מסרבים אף לראות את פניו. התיק מלא בניסיונות של בית הדין להפגיש את האב עם ילדיו, בדרכים שונות, יצירתיות ומגוונות (כולל ניסיונות למפגשים בפיקוח מקצועי), והאם מטרפדת כל ניסיון לכך, בדרכים שונות ובדרך מניפולטיבית. אף הוצאות משפט רבות וגבוהות שנפסקו כנגד האם לאור התנהלותה, לא הועילו במאומה כדי לצמצם את הניכור ההורי שהיא מנכרת את הילדים מהאב. האם מעדיפה לשלם את ההוצאות או להתחייב בהם, רק שלא להפגיש את האב עם ילדיו.

התנגדות האב לגירושין, לא גרעה מדין המהרש"ם (חלק ה סימן ס), שבעל רשאי לעכב את הגירושין מחמת שאשתו גזלה ממנו רכוש השייך לו; וכל שכן בנידון דנן, שהאישה גזלה מבעלה את ילדיו ואת חייו.

לאור האמור, תביעת הגירושין של התובעת נדחית. בית הדין לא יקדם את הליך הגירושין כל עוד התובעת ממשיכה לבצע ניכור הורי כה חריף כלפי האב, ובכך פוגעת פגיעה אנושה בשלמותם הנפשית של ילדיה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברם, בית הדין שוקל לקדם העברת המשמורת של הילדים מהאם לאב, ככל והדבר יבוצע בסיוע גורמי מקצוע מהרווחה; שהרי יש להכין את נפשם של הילדים לכך, לאחר ההסטה הקשה שהם חוו כנגד האב במשך זמן ארוך, שכנראה הרעילה את נפשם הרכה. יתכן ולאחר שמשמורת הילדים תועבר לאב באופן משביע רצון אף באשר להכנת הילדים לכך, ויוסר החשש מהמשך ניכור הורי עתידי של האם כלפי האב, תהיה אפשרות לסדר גט בין הצדדים כבקשת האם.

כך שבמסגרת החלטה זו ישנו אף תמריץ להורה המנכר לחדול מפעולות קשות אלו.

איזכורי החלטות שפורסמו (נתנו בהרכב דנן בבית הדין ירושלים) בעניין ניכור הורי

תיק 1027470/24 – לא תישמע טענה שהילד לא רוצה לפגוש בהורה השני.

תיק 1061478/3 - דחיית טענה לפגיעה מינית לאחר דיון מעמיק וירידה לפרטים.

תיק 992673/9 - פסיקת הוצאות כנגד אם היוצרת ניכור הורי תוך עלילה כי האב פגע מינית בבת.

תיק 896815/14 - ניכור הורי – טענה שהילד לא רוצה.

תיק 1201062/4 - דחיית טענה לפגיעה מינית, וחידוש קשר בין אב לבת אף שלא בהתאם להמלצות עו"ס הרווחה.

תיק 995674/8 - משמורת משותפת אף בהתאם להלכה.

תיק 1296637/9 – תיק 1312088/7 - בטענה לפגיעה מינית בילד; כשאין כל אינדיקציה לכך, נטל הוכחה הוא על הצד המאשים.

תיק 1229721/9 – דחיית בקשה למזונות ומשמורת בנסיבות ניכור הורי חמור.

תיק 1177971/28 – דחיית בקשה לעיכוב ביצוע החלטה לפסיקת הוצאות משפט בתיק לניכור הורי.

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 896815/14

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד, הרב מאיר קאהן, הרב יעקב מ' שטיינהויז

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד לאה אליאב)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד גילה נפתלין ועו"ד שאול נפתלין)

הנדון: ניכור הורי – פסיקת הוצאות בשל טענה שהילד לא רוצה לפגוש את ההורה השני

החלטה

בפנינו תלונת האב על אי קיום הסדרי שהות תקינים. לטענתו, לפני כשבועיים, בערב שבת, עיכבה האם את הבן במשך שעה, וכן הבן השני, א', לא הגיע כלל לאב, בטענה של האם שהוא "לא רוצה".

עתה התקבלה תגובת האם, הטוענת כי היא עושה "כל שלא ידה" כדי לעודד את הילדים לשהות עם האב ולקיים את הסדרי השהות בדווקנות, אך לטענתה "המציאות חזקה מכל, ולא אחת הקטינים מתנגדים נחרצות לשהות עם המבקש". באשר לילד א', טענה האם כי הבן דיבר באופן אישי עם האב, והודיע לו שהוא לא מעוניין לשהות עמו. בסיום תגובתה כותבת שוב האם (סעיף 17): "אין בכוחה של המשיבה לכפות את הקטינים לקיים את הסדרי השהות".

ובכן, לאחר עיון בעמדת שני ההורים, בית הדין אינו מקבל את תגובת האם, ולא מוצא בה הצדקה לביטול הסדרי השהות, בשל אי רצונו של הילד לכך.

ונפרט.

ראשית, ראו האמור במסגרת החלטת בית הדין מיום י"א בתשרי תש"פ (10.10.19):

ובכן, באשר לתסקיר הרווחה קריית ארבע מיום י"ח באלול תשע"ט (18.9.19); האב הצהיר כי מסקנות התסקיר מקובלות עליו, ברם, על האם התסקיר אינו מקובל, ומבארת טענותיה.

ובכן, באשר לכך, האם תעלה את טענותיה באשר לתסקיר הרווחה על גבי הכתב, על גבי שני עמודים בלבד (בגודל כתב וגופן רגיל) וללא כל נספחים, ותגיש זאת לעו"ס הרווחה כותבת התסקיר (הגברת ס'), ומבוקשת תגובתה של העו"ס בתוך 14 יום מעת קבלת השגות האם לידיה.

ברם, עד למתן החלטה אחרת, ולאחר עיון בתסקיר והפעלת שיקול הדעת, בית הדין מאשר את המלצות התסקיר הנוגעות להסדרי השהות (המלצה מספר 1) באופן זמני, ובשלב זה הצדדים ינהגו בהתאם להמלצות אלו להסדרי השהות, כולל באשר להסדרי השהות בחגים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על כל הורה לדאוג כי הילדים יהיו בקשר עם ההורה השני, ובמידה ותעלה טענה של אי רצון מצד הילדים להצדקת אי נוכחות מי מהילדים בהסדרי השהות, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט.

עד כאן ציטוט מתוך ההחלטה הנ"ל.

כך שבית הדין קבע הסדרי שהות זמניים, ואף התרה באם כי אם תעלה טענה של אי רצון מצד הילדים להצדקת אי נוכחות מי מהילדים בהסדרי השהות, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט.

ברם, חרף האמור, האם מעלה טענה עתה באשר לבן א', כי "הבן לא רצה".

לא נוכל לקבל את טענות האם כי הבן הוא זה שלא רוצה לבוא אל האב, וכי היא זו שעושה "כל שלא ידה" כדי לעודד את הילדים לשהות עם האב, כאמור בתגובתה.

בית הדין סבור כי תפקידה של אם משמרונית היא לדאוג כי הילד ילך לפגוש את אביו, ובמידה והאם לא מצליחה בכך, ולא נראית סיבה מוצדקת להפרות קשר בין האב לבן, אזי קיים ספק אם היא מתאימה להיות אם משמרונית, כאשר אחד מתפקידיו העיקריים של הורה משמורן, הוא לדאוג כי ההורה השני יפגוש את הילדים כפי הצורך והפסיקה.

ונציין כמה פסקי דין שהתייחסו לכך.

ראשית, ראו האמור בתמ"ש 20385-05-16 פ.ג. נ א.ג. (פורסם בנבו), שם מסביר בית המשפט שבמקרה שילד אינו רוצה קשר עם אחד מהוריו, על ההורה שעמו גר הילד הנטל לשכנע את בית המשפט שיש סיבה מוצדקת לסירוב הילד לקשר. אם אין לו הסבר, בית המשפט יסיק שההורה המועדף תורם, במעשה או במחדל, למצב. אין צורך לקבוע שמדובר בניכור הורי או בחומרתו. וכן נרשם שם:

על ההורה המועדף לשתף פעולה באופן מלא בניסיונות לשפר את היחסים בין הילד להורה האחר, ויש לפעול באמצעי אכיפה נגד הורה שאינו מציית להוראות בית המשפט. ניתן לפעול על פי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז – 1967, כגון במניעת יציאה מן הארץ, בשלילת רישיון נהיגה, ובאיסור שימוש בכרטיסי חיוב והמחאות, וזאת בנוסף על הטלת קנס או מאסר בגין הפרת צו שיפוטי לפי פקודת בזיון בית משפט. ייעשה הכל כדי להביא את ההורה הסרבן לפעול לטובת הילד.

וראו אף האמור בתמ"ש 22078-03-18 מ.ר. נ ס.ס. (פורסם בנבו), שם קבע בית המשפט כי ניכור הורי הוא התעללות בקטין, והוסיף כי התעללות כזו היא בלתי חוקית, וכי חובתו של בית המשפט, להוקיע ניכור הורי ולמנוע אותו, קודמת ל"עיקרון המלאכותי של טובת הילד". הדברים נאמרים כתשובה לאלה הטוענים כי טובתו של הילד היא קבלת רצונו. טענה זו אין בה ממש, במקרה שהילד מנוכר נגד הורה אחד על ידי משנהו, כי חלק חשוב בתהליך הניכור הוא שכנוע הילד, על ידי ההורה המנוכר, עד כדי שטיפת מוח, שההורה המנוכר הוא רשע ופוגעני, ואין בו כל דבר טוב. מכאן שהדברים שהילד אומר אינם מבטאים את רצונו האמיתי, ובוודאי לא את טובתו.

ועוד השווה בית המשפט טענות שווא של ניכור הורי לטענות סרק של התעללות מינית, ("דוקטרינת הפדופיל") שנטענות לעיתים כדי להביא לניתוק קשר בין הילד להורה אשר נטען שהוא פגע בילד. מטעם זה, יש לפסוק הוצאות משפט בסכום גבוה. במקרה הנדון שם, מהטעם הנ"ל וגם בשל הדרך בה האם ניהלה את המשפט, חויבה האם לשלם לאב הוצאות משפט בסך 20,000 ש"ח.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וראו אף האמור בתלה"מ 18-08-11686 ד.כ.נ ב.ד. (פורסם בנבו), כאשר לשיטת בית המשפט שם, ניכור הורי פעיל "נכנס הוא לתוך תחומי העבירה הפלילית" ומהוות הפרת החובה של הורה, על פי סעיף 17 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962, לנהוג כהורה מסור.

בית המשפט בהחלטתו שם ציווה על לשכת הסיוע המשפטי למנות לאלתר אפוטרופוס לדין עבור הקטין, על הגשת חוות דעת של עו"ס בשאלה אם קיים ניכור הורי ומה ניתן לעשות להכחדת התופעה תוך 15 ימים, וכן על חידוש הקשר בין האם לקטין כולל לינה. נקבע דיון נוסף בפני השופט לשם מעקב בתום חמישה שבועות ממתן ההחלטה.

וראו אף החלטת בית הדין הרבני בנתניה (תיק 292687/2 פלוני נ פלונית, פורסם בנבו), שם בית הדין הרבני קבע כי האם ניכרה את הילדים מהאב, תוך הצגתו כאדם רע, ולאחר שגם הפרה פעם אחר פעם את הצווים שניתנו נגדה, הן בדבר הסדרי הקשר והן בדבר טיפול, חייב אותה בתשלום לאב סך של 25,750 ש"ח כפיצוי וכן קנס על סך 29,500 ש"ח לאוצר המדינה.

והוסיף בית הדין וסבר כי יש צורך לבחון אם יש להכריז על הילדים קטינים נזקקים, על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, ואם יש להוציא את הילדים "מתחת יד האם ולהעבירם למקום בטוח כדי שלא ימשיכו להיפגע נפשית מהימצאותם ברשום האם". בית הדין הורה "על הרווחה וגורמי המקצוע להפנות נושא זה לביהמ"ש". (ולקוחים הדברים דלעיל מתוך מאמרו של מר פיליפ מרכוס, שופט בדימוס, בית המשפט לענייני משפחה, ירושלים ג' אדר ב' תשע"ט (10 מרץ 2019)).

מהעיון במקורות דלעיל עולה, כי אל לו לבית הדין לתת את ידו לניסיונות אם לחבל בהסדרי שהות בין האב לילדיו, בטענה שהבן הוא זה שמסרב לקשר.

לאור כל האמור, כולל ההתראה האמורה בהחלטת בית הדין מיום י"א בתשרי תש"פ (10.10.19) כי:

במידה ותעלה טענה של אי רצון מצד הילדים להצדקת אי נוכחות מי מהילדים בהסדרי השהות, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט.

בית הדין מחליט לחייב את האם בהוצאות משפט לטובת אוצר המדינה בסך 500 ש"ח בשלב זה.

העתק החלטה זו יועבר למרכז לגביית קנסות, לגבייה מיידית.

בית הדין מתרה באם כי אם תופעה זו תחזור על עצמה, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט מוגברות.

במידה והאם סבורה כי היא אינה יכולה או אינה מסוגלת להביא לכך שהילדים יפגשו את האב באופן רציף ועקבי, היא רשאית לפנות לבית הדין באשר לכך, ובית הדין ישקול להעניק לאב את האפשרות להיות אב משמורן על הילדים, תוך בחינת שמירת הקשר של הילדים עם האם כשהם במשמורתו.

ניתן לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום ל' במרחשון התש"פ (28/11/2019).

הרב יעקב מ' שטיינהויז

הרב מאיר קאהן

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 292687/2

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב שניאור פרדס, הרב מיכאל עמוס, הרב חיים ו' וידאל

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אבי גפן)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ורדה חקלאי)

הנדון: אכיפת הסדרי שהות ומאבק בהסתה ובניכור הורי – קנסות והוצאות משפט

פסק דין¹

הקדמה

התיק שלפנינו הוא מורכב, קשה ונדיר, והוא המקרה החמור ביותר שראה וחזה בית דיננו במשך שנים רבות של סרבנות קשה והסתה של אם בממדים מזעזעים אשר גרמה בהתנהלותה כ"אם בישראל" להרס ופגיעה נפשית בילדיה כאשר חיבלה במזיד ובלב אטום ביחסי ילדיה עם אביהם עד כדי הצורך בטיפולים פסיכיאטריים. כדי להבין את חומרת הדברים וכדי שלא יישנו מקרים דומים ולמען ישמעו וייראו, נדרשים אנו לגולל בפרטי פרטים את השתלשלות התיק מראשיתו ועד עתה כדלהלן.

בית הדין מבהיר באר היטב לכל החפץ בבריאות נפש ילדיו לראות בפסק דין זה את אזהרה והתראה ולימוד השכל עד היכן יכול סכסוך בין הורים לדרדר ילדים שהם נפשות רכות ואומללות הנרמסות ברגל גסה בלב אטום המונחה ע"י אינטרס צר, קטן ונקמני כאשר הילדים הופכים לנשק בידי מי מההורים במלחמתו העקובה מדם בהורה השני.

"אל תחטאו בילד" (בראשית מב, כב).

פרטי המקרה

לצדדים שני ילדים קטינים. הצדדים התגרשו בתאריך כ"ז בשבט תשע"א (1.2.2011). הצדדים המשיכו להתגושש ביניהם בנושא הסדרי השהות והמשמורת ולבית הדין נוצר חשש שהאם מפתחת אצל הילדים הסתה וניכור הורי כלפי האב ולפיכך נשלחו הצדדים לקבלת חוות דעת מקצועיות בעניין.

חוות דעת מכון שלם וסירוב האם לשיתוף פעולה

בתאריך י' בכסלו התשע"ב (6.12.2011) ניתנה החלטה כדלהלן:

¹ מתוקן בהתאם להחלטות בית הדין מיום ד' באב התשע"ז (27.7.2017) ומיום ט' באלול התשע"ז (31.8.2017).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הונחה לפנינו חוות הדעת והאבחון של מכון 'שלם'. בית הדין מאמץ את ההמלצות כלשונו. לפיכך על הצדדים לפנות מידית לטיפול אצל מטפלת חיצונית בלתי תלויה [...]"

בית הדין הפנה אז את הצדדים לטיפול של הגב' בלינדה שוורץ [...] טיפולה הופסק עקב דרישה של האם וכפי שכותבת הגב' שוורץ בעדכון מתאריך כ"ט בשבט תשע"ב (22.2.2012) – שם נכתב בין השאר כדלהלן:

"[...] עקב דאגה לשלום הילדים, גב' [פלונית] מבקשת שמר [פלונני] יעבור הערכה פסיכיאטרית ואינה מעוניינת להתקדם במטרות הטיפול ללא תוצאות של הערכה זו.

לפי הבנתי מהדו"ח של מכון שלם, הם לא ראו לנכון להמליץ על הערכה נוספת למר [פלונני].

לפי דברי מר [פלונני], הוא רואה את הבקשה שלה כדרך לדחות את בניית הקשר שלו עם ילדיו, ואינו מעוניין לעבור עוד הערכה.

[...] עד שמר [פלונני] לא יעבור הערכה פסיכיאטרית היא אינה מוכנה לשתף פעולה בכל תוכנית טיפול. בנוסף, אינה מוכנה להבטיח שאם תוצאות ההערכה מראות שמר [פלונני] אינו מסכן את ילדיו ושקשר עמו לא יגרום נזק לילדיהם, שתסכים לתוכנית הטיפול וסדרי ראייה שנקבעו ע"י בית הדין [...]. הטיפול הופסק בשלב זה ואני מחזירה את המשפחה להחלטת והמלצת בית הדין."

החלטה על הסדרי ראייה והתראה ראשונה מפני חיוב בהוצאות משפט וקנסות

בעקבות כך, בתאריך כ"ט בשבט תשע"ב (22.2.2012) נתן בית הדין – בהרכב מלא – החלטה בדבר הסדרי שהות וכן התראה מפני חיוב בהוצאות וקנסות שבה נכתב:

"הוגשה לפנינו חוות דעת מטעם היועצת הגב' בלינדה שוורץ.

לאור כל החומר שבתיק אנו קובעים הסדרי ראייה קבועים כדלהלן:

האב יקבל את ילדיו פעמיים בשבוע בימי שני ורביעי [...] כל שבת שנייה.

על האם להמציא לאב את מספרי הניידים של הילדים ובאפשרותו להתקשר אל הילדים לפחות פעם אחת ביום.

אם לא תקיים האם את פסק הדין, תחויב על כל הפרה של פסק הדין בהוצאות משפט בסך 750 ש"ח.

אם לא תקיים האם את פסק הדין שלוש פעמים יתקיים דיון דחוף על העברת המשמורת לידי האב ובנוסף יוחלט על הוצאות וקנסות כבדים על הפרת החלטות שיפוטיות וביזיון בית הדין.

לדעתנו חיוני מאוד לאפשר הסדרי לינה של הקטינים אצל האב פעם אחת בשבוע."

החלטה נוספת על הסדרי ראייה והתראה ע"פ מסקנות ד"ח מכון שלם

כמו כן, בתאריך ו' באדר תשע"ב (29.2.2012) יצאה החלטה נוספת בהרכב מלא שבה נכתב:

"[...] החלטה נוכחית זו איננה רק במתן הבהרה מקיפה וניתוח הדברים תוך סקירה ממצה על ההליכים שהתנהלו לפנינו בתיק, אלא הרבה מעבר לכך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאחר התכוננות ובחינה מעמיקה הגענו לידי כך שהתיק שלפנינו מצריך **חשיבה מחודשת** ושינוי כיוון – דבר שיוכל אולי, בעזרת ה', להעלות אותו לדרך סלולה ומועילה – להורים ולקטינים כאחד.

בהחלטתנו הקודמת הורחבו הסדרי הראייה ונדרשו שני הצדדים להציע את תגובותיהם לאפשרות של קיום הסדרי לינה של הקטינים אצל האב.

כצפוי, תגובת המבקשת (להלן: 'האם') הייתה דרישה חד משמעית לביטול החלטה הנ"ל מטעמים שונים [...] בבקשה הנוכחית קובלת המבקש עוד היא כותבת כי היא עושה כל מאמץ להרחיב את זמן המפגשים עם האב שנערכים פעם אחת בשבוע; ובנוסף, גם טענות האב על הפרות הסדרי הראייה מצדה – אינן נכונות.

כנספח לבקשה זו הומצא מכתב מהגברת יעל רוטמן כביר, פסיכולוגית קלינית המטפלת בבעיית ההשמנה של הקטינה – [ג'], שבה הובעה דאגתה של האם ו'צמאונה למעורבות רבה יותר של האב יחד עם דאגתה הכנה מהנזקים שייגרמו לקטינים עקב התנהגות בלתי הולמת שלו', כלשונה.

[...] **בקשתה זו נדחית.**

[...] כשאנו באים לבחון את התנהלותה של האם עוד מראשיתם של ההליכים בנושא הקטינים, תוך קריאת כל חוות הדעת המקצועיות – נוכל לראות בעליל כי האם עושה מאמצים רבים על מנת לנתב את דרך הטיפול בקטינים כפי שהיא רואה אותם לנכון. נאמר בצער, כי חלק ממהלכיה של האם גובלים בשתלטנות והם מזיקים – בראש ובראשונה לילדים עצמם.

[...] כבר נכתב על ידי מכוון 'שלם' – לאחר עריכת אבחון מעמיק למשפחה – כי ישנו חשש גדול להתהוות ניכור הורי של הילדים כלפי האב.

נבהיר כעת יותר את עמדתנו. ההורים והקטינים הופנו על ידנו לאבחון פסיכודיאגנוזי ב'מכון שלם' [...] ונכתב בו כי נראה שמתפתח כאן תהליך של ניכור הורי כלפי האב [...]

נסקור בתמציתיות את ממצאי הדו"ח: על האם נכתב כי היא מהווה סמכות משמעותית וניכר כי הילדים רוצים להיות בקרבתה אך חלק מתגובותיה מעלות שאלה באשר ליכולתה להיות מספיק ערנית לצרכיהם הרגשיים וההתפתחותיים" (עמוד 42). על האב נכתב שיש לו יכולת ליצור יחסים טובים ואינטימיים אך הוא נמצא כעת במצב קשה של משבר ואבל על פירוק התא המשפחתי, דבר שמשפיע עליו במיוחד לאור אישיותו שהיא יותר תלותית מאישיותה של האם (עמוד 46). על האינטראקציה עם הילדים נכתב 'המפגש הדגים ב"שידור ישיר" תהליך של היווצרות ניכור הורי. היה עליהם (=על הקטינים) להבהיר לו (=לאב) כי נאמנותם כאן היא כלפי האם בתחילה, ואכן הם יכלו ליהנות מהמפגש עם האב שנתפס כדמות משמעותית ומיטיבה עבורם הגם שאין זה נראה כי יש להם כיום לגיטימציה לבטא זאת בגלוי. מיותר לציין כי מדובר במצב המעורר דאגה רבה לשלומם.' (עמוד 40).

באשר להסדרי הראייה נכתב בשני מקומות בדו"ח כי הם 'כמעט ואינם מתקיימים' – עמוד 44; ובעמוד 50 – 'אין מתקיימים הסדרי ראייה בין האב לילדים'.

בסיכומי הדו"ח (בעמוד 11) נקבע:

'בעת שקילת האפשרויות השונות להכרעת נושא המשמורת חשוב לתת קדימות להורה שיוכל לשמר טוב יותר את דמות ההורה השני בעיני הילדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] לאור הממצאים יש לשקול העברת משמורת לאב – אם כי בנקודת הזמן הנוכחית אין אנו סבורים כי מהלך שכזה הינו נכון.

המתווה המוצע הוא משמורת **זמנית** (הדגשה במקור) לאם לתקופה מוגדרת (שבעה חודשים עד סיום שנת הלימודים) תוך חיוב ההורים להיכנס להליך של טיפול, והפניית ההורים להליך של טיפול הניכור ההורי אצל גורם מוסמך, ופיקוח של גורמי הרווחה על קיומם של הסדרי הראייה.

לסיכום: כבר לפני מספר חודשים הוצב לפנינו תמרור אזהרה המזהיר מפני ניכור הורי כלפי האב, אזהרה זו מגיעה מגורם מקצועי פרטי בלתי תלוי – לאחר בדיקת עומק שהם ערכו לכל המשפחה.

נראה כי מאז חלפו מספר חודשים ולא חל כל שיפור במצב, ואף גרוע מכך – **חלה נסיגה.**

תמונת המצב העדכנית: לאור המלצות מכון "שלם" לטיפול בעניינו של הניכור ההורי הפנינו את שני ההורים לגברת בלינדה שוורץ, פסיכותרפיסטית מוסמכת, שנפגשה עימם מספר פעמים והגישה לאחרונה את חוות דעתה. ושוב, מדובר בחוות דעת מקצועית המפנה אצבע מאשימה כלפי האם הפוסלת כל שיתוף פעולה תוך ביטול כל דבר שיש בו כדי לבנות ולשקם את הקשר ההורי והרגשי של הילדים כלפי האב. נדגיש כי הצורך איננו רק בבניית קשר חם ויציב עם האב אלא גם בכדי לפתור בכך בעיות פסיכולוגיות רגשיות שצצו אצל הילדים בעקבות משבר הנישואין של ההורים. הדבר אכן אפשרי באמצעות יצירת אקלים אחר, ובקשר משוחרר ובריא יותר במשפחה זו.

הגברת שוורץ המליצה על מתווה מסודר של מפגשים משותפים של ההורים עם הפסיכולוגית והיועצת של בית הספר, אך היא כותבת כי 'הגב' [פלונית] (=האם) איננה מרגישה נוח עם התוכנית הזו ואיננה מעוניינת שאדבר עם כל גורם חיצוני [...] 'הגב' [פלונית] אף הוסיפה והבהירה לה ש'עד שהאב לא יעבור הערכה פסיכיאטרית היא לא מוכנה לשתף פעולה בכל תוכנית טיפול'!

האם הביעה בפניה את חששה שלדעתה האב מהווה סיכון לילדים, אך הובהר לה ע"י הגב' שוורץ שמבחינה מקצועית ניתן לבדוק מסוכנות באמצעות מפגשים משותפים עם גורמי המקצוע. מפגשים שיערכו לפי המתווה שהוצע לעיל. אך כאמור, מתווה זה נדחה על ידי האם. התנגדות זו באה בשל דרישתה הבלתי מתפשרת בדרישת אבחון פסיכיאטרי לאב!

בנקודה זו מן הראוי לציין לחוות הדעת החיובית שנכתבה על האב בדו"ח של מכון 'שלם' – דבר שיש בו כדי לשלול לחלוטין את הדרישה המוזרה הזו לחייב את האב באבחון פסיכיאטרי.

עוד כותבת הגב' שוורץ:

'היא גם איננה מוכנה להבטיח שאם תוצאות ההערכה יראו כי מר [פלונית] איננו מסכן את ילדיו ושהקשר עמו לא יגרום נזק לילדים – אזי היא תסכים לתוכנית הטיפול להסדרי הראייה שנקבעו על ידי בית הדין.'

הדברים הללו שמצוטטים מפי האם על ידי גורם מקצועי בלתי תלוי, הם חמורים כשלעצמם! האם מבהירה לנו בכך כי כל דרישתה לבדיקת פסיכיאטרית של האב בשל מסוכנות איננה רצינית. היא עדיין לא בטוחה שתוצאות חיוביות יספקו אותה; היא דורשת מראש בדיקה שכזו תוך שהיא קובעת מראש שהיא בכלל לא בטוחה שהיא תקבל את תוצאותיה!

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האומנם לפנינו חוסר תום לב? דומה שהתשובה לכך היא חיובית.

מסקנותיה של הגברת שוורץ היו צפויות: עקב מורכבות המקרה, הומלץ על פיקוח של אגף הרווחה על סדרי הראיה תוך עירוב מטפלים מקצועיים.

נציין כי עוד לפני כן, בית הדין הקדים ופנה לאגף הרווחה ב[...] (מקום מגורי האם והילדים) לצורך בדיקה ופיקוח הסדרי הראייה בשל תלונות סדרתיות שהוגשו בנושא. לפני מספר ימים נתקבלה לפנינו הודעה בה כותבת לנו הגברת זיוה ראובן, פק"ס לסדרי דין, כי בשל אישיותן הפעולה מצדה של האם, בעבר ובהווה, אין באפשרותה להכין תסקיר.

עם זאת יש לציין, ובצער, את העובדה הבאה: אגף הרווחה לא התבקש מאתנו אבחון או תסקיר מעמיק בתיק. אבחון מקצועי ומעמיק שכזה כבר בוצע על ידי מכון 'שלם' אותו הזכרנו לעיל. כל שדרשנו מהם היא בדיקה טכנית פשוטה: את קיומם ואופיים של הסדרי הראייה הנערכים בין האב לילדיו, ותו לא. זאת בשל טענות קשות בנושא מצד האב והכחשות מצד האישה בנושא. נמצא אפוא, שגם בנושא פעוט שכזה שכל תכליתו הוא בבירור עובדתי ופיקוח על קיומם של הסדרי הראייה מכוח החלטות שיפוטיות – גם בכך האם לא שיתפה פעולה, ואינה בכך את אפשרות הכנת התסקיר בנידון.

בבקשה הנוכחית שהגישה באת כוחה של האם היא תוקפת את החלטתנו הקודמת בקביעת והרחבת הסדרי הראייה והאפשרות להסדרי לינה. היא כותבת כי לא נשמעה עמדת האם, אולם "יש לה רצון להרחיב את הפגישות עם האב" (סעיף 8 לבקשה) [...] ובכלל גם יש לה חוות דעת מקצועית משלה [...]

חוות הדעת הזו איננה אלא מכתב מאת הגב' יעל רוטמן, פסיכולוגית קלינית, שמטפלת בבעיית ההשמנה של הקטינה [ג']. הטיפול הפסיכולוגי הזה דרוש בגלל ששורשה של בעיית ההשמנה הוא רגשי – בגין המשבר המשפחתי והמאבק ההורי שאותו חוותה הילדה מקרוב. (יוער כי גם בתסקיר של מכון שלם מלפני שנה הוזכר עניין זה). **ויובהר כי מדובר במכתב יזום שאותו יזמה האם.** לא מדובר באבחון הורי – מאחר שלא נערכו מפגשים עם האב, אלא מדובר בטיפול רגשי לילדה, בלבד. כמובן שיש לברך עליו, אך בהחלט שאין לראות בו כחוות דעת מקצועית בעלת משקל שיש בכוחה לעמוד כנגד חוות הדעת המקצועיות שהזכרנו לעיל; הללו עסקו בשורש הבעיה עצמה – קרי באבחנת סיבות הניכור ההורי; באבחון הורי מעמיק להורים לילדים וליחסי הגומלין שלהם – תוך מתן הצעות ודרכי טיפול, ולא רק כטיפול קליני בתופעות הלוואי של הבעיה.

אך עם זאת, קיימת חשיבות גדולה בהמצאתו של המכתב הזה מהפסיכולוגית הקלינית. מכתב יזום זה הבא מצידה של האם – משקף נאמנה את עמדתה וזווית ראייתה של האם בפרט כשהוא בא מגיע מגורם מקצועי שעמד עימה בקשר רציף. כאמור, האם הייתה שותפה בטיפול הרגשי של הבת [ג'] ותוך כדי הטיפול היא חשפה בפניה את מחשבותיה ואת חששותיה. ואכן, הדברים הללו באים לידי ביטוי במכתב זה.

וכך כותבת הגברת רוטמן, המטפלת הקלינית, כי האם כואבת את היעדר האב כדמות מטיבה בחיי הילדים' והיא 'צמאה למעורבות רבה יותר של האב ודואגת בכנות מנזקים שייגרמו ל[ג'] ואחיה עקב היעדרו או התנהגות בלתי הולמת שלו [...] בנוסף התרשמתי כי היא מקפידה להציג את האב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

באופן מכבד וענייני. היא אמנם חשה כי יש לו מגבלות רבות בקשר עם הילדים אך מנסה להפיק מקשר זה את המיטב.

כאן מסתיימת סקירת ההליכים וחוות הדעת החשובות שהומצאו לנו, ומכאן אנו פונים לנתח אותן תוך הסקת מסקנות משפטיות עבור יישומן המעשי:

באופן כללי עלינו לומר, ובצורה הברורה ביותר כי שני ההורים הם אנשים חיוביים נורמטיביים ומשכילים. זו התרשמותנו ואלו הם גם ממצאי דו"ח מכון 'שלם'. מאבק הגירושין והמשבר המשפחתי שליווה אותו גרם לאם לאבד את אמונה באב וממילא גם לאבד את האמון בכל הגורמים המקצועיים שחיוו כלפי האב חוות דעת חיוביות. לצערנו, אין מנוס מלקבוע כי היא נוהגת באובססיביות מסוימת כנגדו וכנגד גורמי הרווחה עימם היא מסרבת בעקשנות מלשתף פעולה. התנהלות זו פוגעת באב – ובילדים עצמם. כל הגורמים המקצועיים הזהירו מפני ניכור הורי – ניכור שאכן מתגלה לנגד עינינו טיפין טיפין [...]

נציין כי בחוות הדעת של מכון 'שלם' קיימת בנקודה זו התייחסות רחבה, קרי – לעמדתם המסויגת של הילדים במפגש עם האב – בשל השפעה רגשית שיש להם מהאם, אך ככל שהמפגשים חזרו על עצמם והתארכו ניתן היה לראות בפתיחות ובשחרור העצמי של הילדים כלפי האב. למרבה הצער בחודשים האחרונים הוגשו מספר רב של תלונות מצדו של האב על אופן התנהגותם המאולץ והמסויג מדי של הילדים במפגשים עמו.

סבורים אנו כי עמדתה המיליטנטית שיש לאם כלפי האב לשוות לו תדמית שלילית בחוסר בשלות הורית, מביאה אותה גם לטפול עליו את עלילת המסוכנות ההורית, וכבר הזכרנו לעיל את חוסר תום הלב שלה בעניין זה. אחרת נתקשה להבין את הסתירה הפנימית והאמביוולנטית הזועקת מהתנהגותה של האם:

היא רואה באב אדם מסוכן לילדים – עד כדי כך שאפילו אבחון מקצועי לא ישכנע אותה אחרת (כפי שהצהירה בפני הגב' שוורץ); ואף לא תכיר בתוצאותיו! בדו"ח מכון 'שלם' נמתחה עליה ביקורת על אי-היכולת וההכרה שלה לשמר את דמותו ההורית של האב בעיני הילדים תוך המלצה על אפשרות של העברת משמורת – ומדובר בגורמי מקצוע בלתי תלויים. וכעת – האם מצוטטת על ידי הגב' רוטמן, מפיה, כי היא מנסה לצייר את האב באופן מכבד וחיובי [...]

לאור כל האמור אנו קובעים בזאת:

[...] הסדר ראייה נוסף ייערך ביום רביעי בין השעות 16.00 עד 19.00.

כל שבת שנייה – הילדים ישהו אצל האב.

כל הפרה של הסדר לינה, באמצע השבוע או בסופי שבוע, תגרור חיוב בהוצאות משפט בסך 750 ש"ח.

על שני הצדדים להמציא לנו דיווח שוטף כתצהיר עדות – מדי 21 יום על קיומם של הסדרי הלינה והראייה באמצע השבוע ובסופי שבוע, באופן מסודר. אי דיווח שכזה ייחשב כהפרת החלטה שיפוטית ויחייב את הצד שלא ימציא דו"ח כזה קנס בסך 500 ש"ח [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חיוב בהוצאות משפט ובקנסות בעקבות הפרת הסדרי הראייה

בתאריך כ"א באדר תשע"ב (15.3.2012) לאחר הפרה של הסדרי השהות ע"י האם ניתנה ההחלטה הבאה בהרכב מלא:

"בכתב הבקשה נסקרים מספר אירועים שיש בהם כדי ללמד על הפרת הסדרי ראייה שיטתית [...]

נתייחס לאחד מהם, אירוע זה דווח לנו בפרוטרוט על ידי פקידת הסעד [...]

האב הגיע לבית הספר, אך האם (ואביה שאף הוא נכח במקום) לא אפשרה לו ליטול את הילדים. מדובר אפוא באירוע קשה שבו התגלתה סרבנות הקשר של האם. היא התנגדה בנחרצות מלמסור את הילדים לידי האב, ואף התנגדה בנחרצות מלשוחח עם עובדת הרווחה ומלאפשר לה לשוחח עם הילדים. נכתב בתסקיר כי 'האם חזרה ושאלה אותה האם היא קבלה את המכתב של באת כוחה, עוה"ד חקלאי, תוך שהיא מונעת מלהתקרב לילדים ולשוחח עמהם'. כלומר: על מכתבה של עורכת דינה היא הייתה מוכנה לשוחח, ותו לא [...]

עובדה זו, לצערנו הרב, מהווה המשך להתנהלותה הקשה בדבר סירוב קשר תוך רמיסת זכויות האב והקטינים כאחת – כפי שתוארה על ידנו בהרחבה בהחלטתנו הנ"ל [...]

אנו קובעים בזאת:

עבור הפרת הסדרי הלינה שביום שני האחרון על האם לשלם לאב סך של 750 ש"ח – שיעור הוצאות המשפט שקבענו בהחלטתנו בעבר עבור הפרה שכזו [...]

במידה וביום שני הבא (או בסוף השבוע הבא, בו צריכים הקטינים לשהות אצל האב) שוב יופר הסדר הלינה – תחויב האם לשלם לאב סך של 1000 ש"ח על הפרתו [...]"

התראה נוספת מפני קנסות

בתאריך ו' בניסן תשע"ב (29.3.2012), הוציא בית הדין החלטה נוספת בהרכב מלא בעניין הסדרי הראייה לחג הפסח, ובה נכתב:

"הפרת הסדר ראייה זה מצדה של האם יגרור חיוב קנס בסך של 3,500 ש"ח [...]

דיווח מסודר יומצא לבית הדין לאחר חג הפסח.

על האם לשנות את דרכה ולשתף פעולה עם האב ועם עובדת לשכת הרווחה הגב' ראובן לקיומם של הסדרי הראייה עם האב [...]"

וכך, לאחר קבלת דו"חות הרווחה ודיווחי מכון שלם על התנהלותה החמורה של האם ולאחר קיום דיון ארוך וממצה ואין ספור החלטות והתראות לאחר הפרות סדרתיות של האם הוציא בית הדין בתאריך ה' באב תשע"ב (24.7.2012) החלטה ארוכה וממצה בהרכב מלא שנאמר בה בין השאר, כדלהלן:

"[...] מה שהתינוק מדבר בשוק – מאביו או מאמו שמע.

ואכן הקטינים הללו מקיימים את הפתגם האמור [...] החלטה זו היא כהחלטת המשך להחלטות הקודמות והמפורטות שניתנו על ידנו בתיק זה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בתקופה האחרונה [...] כ"ט בשבט (22.2.2012); ו' באדר (29.2.12); כ"א באדר (15.3.12); ו' בניסן (29.3.12). (כשייכתב להלן 'ההחלטה המפורטת' – הכוונה להחלטה מיום ו' באדר – 29.2).

בהחלטה שניתנה בתאריך ו' באדר (29.2) סקרנו בהרחבה ובפירוט רב את העובדות וחוות הדעת המקצועיות שניתנו בתיק. כפי שכבר כתבנו מדובר כאן באחד התיקים הקשים, אם לא הקשה ביותר, בנושא סירוב קשר הורי של קטינים כלפי אביהם – סירוב שבא כתוצאה מהסתה קשה מצדה של האם [...] ניאלץ לחזור על חלק מהם לצורך הנמקת שיקול דעתנו בהחלטתנו הנוכחית. מובאות מהחלטות קודמות יובאו כאן בעיקר לצורך מתן תמונת רקע רחבה יותר כדי שנוכל לבחון את העובדות ואת הממצאים העדכניים שבהם עסקנו בדיון ההוכחות האחרון, ממבט מקיף ונכון יותר.

[...] התמקדנו בעיקר בחוות הדעת המקצועיות של גורמי המקצוע השונים (גורמי הרווחה, 'מכון שלם', ועוד) באבחון ההורי ובאינטראקציה שלהם עם הקטינים; בהתנהלותה הפסולה של האם באי הכרתה בדמותו של האב כדמות הורית, ובאי שיתוף פעולה טוטאלי עם גורמי הרווחה ועם הגורם הטיפולי הפרטי (הפסיכולוגית בלינדה שוורץ). בהחלטה הנוכחית נתמקד בעיקר בפן המעשי והעובדתי: בבחינת הסדרי הראייה והלינה כפי שהם אמורים היו להתקיים, באופן קיומן היום, ובדרכים שלפי דעתנו יש ליישם מכאן ואילך [...]

סקירה

דיון ההוכחות [...] בתאריך כ"ה בתמוז – 15.7, דיון שארך כחמש שעות רצופות (!) וביומן בית הדין הוקדש עבורו יום דיונים מלא [...]

בדיון הוכחות בו נחקר שוב האב [...] הציג את תמלולי ההקלטות מהמפגשים הללו על הדברים הקשים וכינויי הגנאי שהילדים הטיחו בו [...]

העובדות וטענות הצדדים

האב קובל בפנינו מזה חודשים ארוכים על הסתה קשה של הילדים נגדו מצדה של האם. לדבריו [...] הם בזים לו, מגדפים אותו, ומכנים אותו בכינויי גנאי. מצידו הוא מנסה להיות מאופק ואדיב אליהם, אך יחסם אליו הוא קשה ופוגע [...] מאחורי היחס המשפיל הזה של הקטינים עומדת האם. הוא מצביע על מספר רב של דברים שהוטחו בו והם קשורים ישירות להליכים המשפטיים שמתנהלים בינו לבין האם – דבר המעיד על מעורבותם העמוקה בסכסוך ההורי [...] הסדרי הראייה במהלך החודשים האחרונים [...] הוא בא ברכבו לבית האם כדי לקחת את הילדים; הללו יוצאים מפתח הדלת אך הם מסרבים להיכנס לרכב. כל שידוליו והפצרותיו נופלות על אוזניים ערלות, ומנת חלקן מהם גידופים וחירופים. במספר הזדמנויות הוא הקליט את הילדים ולאחר מכן הוא תמלל [...] שמונה-עשר תמלולים [...] בתקופה האחרונה הילדים הפסיקו בכלל לדבר עמו – לטוב ולרע [...]

דיון והכרעה

[...] מסקנות החלטתנו מיום ו' באדר – 29.2 (ולקמן: "ההחלטה המפורטת") קבענו בסעיף 1:

משמורת הקטינים תהיה כמשמורת זמנית אצל האם בשלושת החודשים הקרובים או עד למתן החלטה אחרת של בית הדין – תוך בחינת הטיפול בנושא הניכור ההורי, טיפול ששני ההורים מחויבים בו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קביעה זו באה על רקע ההמלצות המקצועיות של 'מכון שלם' שהמליצו (בחודש דצמבר 2011, מועד הגשת הדו"ח) לקבוע משמורת זמנית בת שנה אצל האם תוך בחינת הטיפול ההורי וירידת הניכור ההורי של הקטינים כלפי האב. מאחר שנוכחנו בהתדרדרות ובהחרפת ניכור – הורינו על משמורת זמנית בת שלושה חודשים תוך הטלת קנסות משמעותיים על הפרת הסדרי ראייה ולינה. משכך, כעת בחלוף פרק הזמן האמור יש לדון מחדש בזהות ההורה המשמורן – הזמני או הקבוע.

לאחר מכן ניתנו עוד שתי החלטות כנגד האם (בתאריכים כ"א באדר ו' בניסן – 15.3; 29.3) שכללו התראות במתן קנסות על אי-קיום הסדרי ראייה ולינה תקינים והוראות לשיתוף פעולה עם גורמי הרווחה. כאן המקום לציין שוב כי האם מסרבת לכל שיתוף פעולה עם גורמי הרווחה הרשמיים, או עם כל גורם פרטי אחר [...]

לצערנו הרב, מאז המצב ממשיך ומתדרדר, ומיום ליום הוא נעשה גרוע יותר [...] המציאות המרה וטופחת על פנינו, ועל פניה של כל המשפחה האומללה הזו. כיום ניתן למצוא אצל הקטינים ביחסם אל אביהם חוצפה רבה וגסות רוח; מעורבות יתר של הקטינים עד לפרטים בהליכים המשפטיים שמנהלת האם בנושא נגד האב ואי רצון מופגן מלשוחח ומלהיפגש עם האב או עם פקידת הרווחה (ראה החלטה מיום כ"א באדר – 15.3, ובעדותה בדיון ביום י"ז באייר – 9.5).

[...] אלו הם פירות באושים של הסתה קשה ושל הטפת ארס מתמשך לליבם הרך של הילדים כנגד אביהם. קשה היה לנו לקרוא את תמלולי המפגשים [...] שני הילדים – [ג'] ו[ד'] – מטיחים אומרים לאב [...] 'לא רוצה אותך'; 'לך מכאן!' 'לך מכאן עכשיו!' – משפטים שחוזרים על עצמם שוב ושוב עד שהאב נאלץ לעזוב בכובשת פנים.

על רקע זה ניתן היה לשמוע בדיון האחרון את האב זועק בדם ליבו את המשפטים הבאים: 'זה לא מילים שלהם, זה מילים שהם מוסתים [...] וזה גרוע ממות ההורה! אסור להם להתאבל עלי' [...]

הסתה וניכור הורי

לבחינת הניכור ההורי [...] נדרשנו לקיומו של דיון ההוכחות האחרון [...]. הוצגו לפנינו תמלול ההקלטות שאותן הקליט האב במפגשיו עם הקטינים [...] על ידי איש מקצוע [...] מקבצים דיגיטליים [...] המתמלל הופיע לפנינו בדיון והעיד על נכונותם ואמינותם [...] ניתן לראות בעליל באיזו רמת ניכור גבוהה מדובר. נצטט מעט מהדברים הללו, ובצער נאמר כי הדברים הללו מדברים בעד עצמם.

להלן מספר ציטוטים נבחרים מהמפגש שנערך בין האב לקטינים – [ד'] ו[ג'] ביום י"ג באדר תשע"ב (7.3.2012):

[ד']: 'לא רוצים לבוא אתך [...] לא רוצים לעשות מה שאתה עושה' [...]

[ג']: 'אנחנו יכולים לעשות מה שאנחנו רוצים, מה שאנחנו מרגישים' [...]

[ד']: 'כל מילה שאתה אומר זה שקר, ואנחנו רואים את זה בעיניים שלך'.

והאב משיב: 'לי זה מאוד מצער שאתם אומרים לי את זה' [...]

[ד']: 'אתה משקר ואני לא בא אתך' [...]

[ג']: 'אנחנו לא אוהבים אותך';

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והאב משיב: 'את יודעת מה, אבל אני אוהב אותך' [...]

[ג']: 'אתה משקר, כל מילה שאתה אומר הוא שקר [...]. תמיד אתה אומר שקרים [...]. כי אתה שקרן [...]. איזה אבא [...]. טמבל [...]. אתה יודע שאתה פשוט מעצבן [...]. טמבל [...]. אתה עלוב [...]. אתה משקר [...]. רואים את זה דרך העיניים';

[ד']: [...]. 'איזה טמבל אתה [...]. אתה שונא אותנו [...]. עוף מפה, רק תלך מפה [...]. אנחנו לא נספר לך כלום [...]. אתה אבא גרוע! אתה 'אהבל'! [...]. נראה אותך בעוד מיליארד שנים [...].';

[ג']: 'עוף מפה';

[ד']: 'אין לך מה לעשות פה'.

כאמור מדובר בציטוט קצר בלבד. המילים המחוצפות הללו – 'שקרן', 'אתה משקר', 'שקרן עלוב' ושאר 'פניני הלשון' הללו חזרו על עצמן במהלך המפגש הזה עשרות פעמים! מפגש שנחל כישלון. הילדים לא הסכימו להיכנס למכוניתו של האב, והסדר הראייה הזה התבטל.

כך גם המפגש שלאחריו, ביום ט"ו באדר תשע"ב (9.3.2012):

האב [ג']: 'תיכנסי לאוטו מתוקה' – [ג']: 'לא! [...]

[ד']: 'כל זה בעיה שלך, אתה משקר, אתה משקר לבית דין ועכשיו אנחנו לא באים אתך בגלל זה שאתה משקר לבית דין';

[ג']: 'וזהו, שונאים אותך', [ד']: בגלל זה שאתה משקר [...]. אתה רק רוצה כסף', [ג']: 'רואים את זה בעיניים שלך', [ד']: 'אתה רק רוצה כסף, שקרים לא מובילים לשום מקום, וזה רק עושה את המצבים גרועים יותר וגרועים יותר כל הזמן [...]. עדיף לגמור את זה עכשיו, שתי שנים וחצי [...]

האב: 'על מה אתה חושב [ד']?' – [ד']: 'הגירושים!'

האב: 'מה זה קשור אליכם? זה לא קשור אליכם!'

[ד']: 'זה כן קשור, זה מאוד קשור, והכול בגללך, אנחנו עצובים' [...]

האב: 'מה אימא סיפרה לכם?'

[ד']: 'לא עניינך, אנחנו לא רוצים להגיד לך' [...]

האב: 'קודם כול, מה שקורה ביני לבין אימא זה לא קשור אליכם'.

[ד']: 'זה כן קשור [...]. לא מאמינים לך לאף מילה [...]. כל מילה שלך זה שקר';

[ג']: 'טמבל';

[ד']: 'גם פתאום, פתאום אתה פונה לבית דין ואומר "אני רוצה עוד ימים, אני רוצה, אני רוצה"';

[ג']: 'ואז שינו את הימים [...]. שני ורביעי ושישי ושבת, אנחנו בכלל לא רוצים! [...].';

[ד']: 'למה הלכת לבית דין? [...]. שם יש יותר בנים. לא שואלים את אימא, איזה מין בית משפט זה?'

[...] 'עוף לנו מהשטח! עוף מפה! [...]. 'קישטה';

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[ג']: 'אם אין לך כנפיים אז לך ברגל!'

[ד']: 'אם יש לך שכל אז עוף מפה!'

[ג']: 'אם אתה יודע לנהוג אז עוף מפה!'

האב: 'קומו תיכנסו לאוטו.'

[ג']: 'לא! אתה יודע שזה הפעם האחרונה שאנחנו פותחים לך את הדלת, ושאתה מעצבן אותנו?'

וכך מסתיים לו עוד מפגש אומלל נוסף בפחי נפש.

גם בימים שלאחר מכן, האב מגיע ולא מרים ידיים:

ג' בניסן תשע"ב (26.3.12): 'לא רוצים ללכת בגלל שאתה שקרן' [...]

ה' בניסן תשע"ב (28.3.12): [ד']: 'אני מרגיש שאתה רע' [...] אתה משקר אתה רוצה שיהיה לנו רע [...]

בתאריכים י"ד בניסן תשע"ב וי"ב באייר תשע"ב (4.5.12 ; 6.4.12) הילדים לא מדברים עמו.

ט"ו באייר תשע"ב (7.5.12): [ג']: 'לך מפה עכשיו' [...]

ניתן להיווכח עד כמה הקטינים מעורבים בהליכים שמתקיימים בבית הדין, מהתבטאויות שונות על כך ש'האב משקר בבית דין', ו'שהוא רוצה שם רק כסף'; ובכלל למה הוא הלך לבית דין ש'שם לא שואלים את אימא' [...]

ניתן כבר לראות – ואנו מקבלים כאן את עמדתו של האב כי הילדים כפי הנראה קיבלו הוראה מהאימא שלא לדבר יותר לאחר שנודע לה שהאב הקליט את המפגשים שנערכו בחודשי מרץ ואפריל – וביקש להציגם בדיון בית הדין. בדיון האחרון הצהיר בפנינו כי הילדים סימנו לו בסימני ידיים שהם לא מדברים בגלל שהוא מקליט אותם.

והשאלות המתבקשות:

– אם זו איננה הסתה, הסתה מהי?

אם זה איננו ניכור הורי, אם זה איננו סירוב קשר, ניכור וסירוב קשר – מהם? המסקנה היא אחת ויחידה: הקטינים הללו, מוסתים קשות נגד אביהם על ידי אימם. הם מעורבים עד צוואר בסכסוך ההורי: הם יודעים שהאבא שקרן ו'שהוא משקר כל הזמן בבית הדין' [...] ו'שהוא רוצה שם רק כסף' [...]. וכיוצא בזה.

הדברים הללו מזכירים וממחישים לנו את דברי הגמרא בתלמוד הבבלי בשלהי מסכת סוכה (בפרק חמישי, פרק 'החליל', דף נו ע"ב) שם הובא פתגם האומר: 'שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאימיה'.

ומפרש שם רש"י שמשל הוא – 'שותא דינוקא בשוקא דאבוה או דאימיה – משל הדיוט הוא: מה שהתינוק מדבר בשוק, מאביו או מאמו שמע'.

המלצת ועדת התסקירים

כפי שהזכרנו בפתיחה, מספר ימים לפני הדיון התקבל לפנינו המלצה של ועדת התסקירים ונכתב בראשו את הדברים הבאים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

'במטרה לקדם את מצבם של הילדים, וביוזמתו של עו"ס מחוזי לסדרי דין מר ציון טוסון, החלטנו לקיים ועדת תסקירים במחלקת הרווחה ב[...]. בהשתתפות הורים והגורמים המטפלים.'

לוועדה הוזמנו מנהלת ויועצת בית הספר שבו מתחנכים הילדים, גורמי הרווחה שכללו המפקח המחוזי – מר טוסון, מנהלת המחלקה, פק"ס לסדרי דין, והגב' זיוה ראובן – פק"ס לסדרי דין המכירה את התיק מקרוב.

לאחר דיון שארך כשעתיים וחצי שבו הם התרשמו מרמת הקונפליקט הגבוהה וחוסר האמון ההדדי של ההורים, הציע להם המפקח, מר טוסון, להגיע לטיפול ב'מכון שינוי' כהצעת האם – 'כדי לעזור להם בהסדרי הראייה וביצירת אמון מול הילדים'. הומלץ להורים להגיע לטיפול כהליך ראשוני לפרק זמן של שלושה חודשים – 'אשר במסגרתו ינסו אנשי המקצוע לבנות הליך הדרגתי של יצירת קשר בין הילדים לאביהם תוך שיתוף פעולה מלא של שני ההורים.'

[...] תיק קשה זה מתנהל לפנינו כשלוש שנים. לשכת הרווחה הרשמית שב[...]. כבר לפני כשנתיים 'הרימה ידיים' מלעסוק בתיק זה, ומשכה את ידיה ממנו. האם לא הסכימה לשתף פעולה עם לשכת הרווחה, ראתה בה גורם עוין, וקידשה נגדה מאבק.

ביום י"ח בשבט תש"ע (22.2.2010) הומצאה אלינו הודעה מטעם המפקח המחוזי לסדרי דין מר מוחמד דואני. הודעה זו נשלחה לאחר שנתכנסה אצלו ועדת תסקירים בתיק זה ובה גם נידונו תלונותיה של האם כנגד הגב' זיוה ראובן – פקידת סעד לסדרי דין שטפלה בתיק מטעם לשכת הרווחה. האם דרשה את החלפתה. בהודעה זו נכתבו הדברים הבאים:

'אין מקום להחלפת פקידת הסעד זיוה ראובן. התרשמנו כי מדובר בסכסוך זוגי מורכב ביותר, אשר לצערנו הילדים ניזוקים ממנו. המאבק בין ההורים איננו מאפשר לכל אחד מהם לראות ולהתמקד בטובת הילדים ולממש את ההורות שלו. ניסיוננו להתמקד בטובת הילדים במהלך הפגישה לא צלח. מבוקש להעביר את הסמכות שניתנה לפקידת הסעד לפקח על הסדרי הראייה ולהפנות אותם לגורם טיפולי פרטי במימונם, ושגורם זה יפקח על הסדרי הראייה וידווח ישירות לבית הדין.'

לאור הודאה זו של גורמי הרווחה הרשמיים הופנו הצדדים לגורם פרטי יקר ומקצועי לצורך אבחון מעמיק ומתן המלצות. בהסכמת הצדדים הם הופנו למכון 'שלם' שערך להורים ולקטינים בדיקות מקיפות ומעמיקות והדו"ח הסופי המונה כמה עשרות עמודים הומצא לנו בחודש דצמבר 2011. התייחסנו אליו בהרחבה רבה בהחלטתנו מיום ו' באדר (29.2). המסקנות כלפי האם היו קשות, ובשל חומרתן הומלץ על משמורת זמנית לאם תוך חיובה ללכת להדרכה הורית.

בנוסף הצדדים גם הופנו למומחית גב' בלינדה שוורץ, פסיכותרפיסטית, אך גם זו הרימה ידיים מהאם לאחר כמה מפגשים. גם אותה סימנה האם כגורם עוין. על אודות חוות דעתה ראה בהרחבה בהחלטתנו הנזכרת. יוער כי כבר בדו"ח מכון שלם נכתב בזמנו כי הסדרי ראייה עם האב כמעט לא מתקיימים. עוד נבהיר כי מאז הודעתו של המפקח המחוזי של לשכת הרווחה משנת 2010, לשכת הרווחה כמעט לא הייתה בתמונה. לדוגמה: ביום כ"ו בשבט תשע"ב (19.2.2012) הומצאה לנו הודעה מטעמה של הגברת זיוה ראובן כי 'לנוכח שלא ראיתי כל שיתוף פעולה מצד האם נראה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כי יעילות מעורבותי הינה מוגבלת, לזאת אני מבינה כי מעורבותי היא מוגבלת לזאת אני מבינה כי אין צורך בהעברת תסקיר על ידי דברים דומים נאמרו מפיה בדיון (י"ז באייר – 9.5) שבו נחקרה הגב' זיוה ראובן אודות האירוע של ניכור הורי שבו הייתה נוכחת בבית הספר (ביום י"ח באדר – 12.3) ושעליו היא מסרה את עדותה.

חרף אי שיתוף הפעולה מצידה של האם עם גורמי הרווחה, ולמרות הודעות גורמי רווחה על מעורבותם המוגבלת והעברת הטיפול לגורם פרטי – חשוב היה לנו להשאיר את גורמי הרווחה בתמונה. הם נדרשו מאתנו לפקח על הסדרי הראייה – דהיינו על קיומם או אי קיומם ולהמציא לנו דיווח שוטף עליהם. ניתנו על כך מספר רב של החלטות בהם הורינו ללשכת הרווחה ב[...] (הגב' זיוה ראובן פק"ס לסדרי דין) לעקוב ולדווח באופן שוטף על הסדרי הראייה, ובמקביל גם ההורים חויבו להמציא דיווח שכזה. ראה החלטות מהתאריכים י"א באדר; כ' באדר; ב' בניסן ו' בניסן (5.3; 14.3; 25.3; 29.3) ועוד. הצורך במעקב מצדם של גורמי הרווחה בא בעקבות תלונות חוזרות ונשנות מצד האב על ניכור הורי וסירוב קשר – וראינו צורך שגורם אובייקטיבי יבחן וידווח עליהם. אחד מהדיווחים הללו היה בנוגע לאירוע שקרה בבית הספר ביום י"ח באדר (12.3), אירוע שבו הגיע האב בליווי הגב' זיוה ראובן ליטול את הילדים תוך הדרכתם ע"י העו"ס – דבר שנתקל בסירוב מוחלט מצד האם שנכחה במקום. וראה בדיון מיום י"ז באייר (9.5) בעדותה של הגב' ראובן על האירוע.

בסיכומם של דברים, גורמי הרווחה הרשמיים הרימו ידיים בתיק זה עוד לפני למעלה משנתיים. בגין אי שיתוף פעולה מצד האם לא קבלנו מהם אף לא חוות דעת מאבחנת אחת. משום כך הופנו הצדדים לגורמים פרטיים, לצורך אבחנה והדרכה. משכך, המלצת וועדת התסקירים שהומצאה לנו לאחרונה, היא בבחינת הפתעה, וכאמור, יש לנו מספר הסתייגויות ונקודות הדורשות הבהרה:

גורמי הרווחה בעבר בקשו כי הטיפול בתיק יעבור לגורמים פרטיים – לבקשת מר דואני המפקח המחוזי בת"א, וכך אכן נעשה. כעת, כנראה השתנתה כעת המדיניות וגורמי הרווחה החליטו להיכנס לעובי הקורה. הוקמה וועדת תסקירים אליה הוזמנו ההורים ומנהלת בית הספר ולאחר דיון של כשעתיים ניתנה קיבל המפקח מר ציון טוסון את דרישת האם – ללכת להדרכה הורית במכון שינוי.

השאלות המנקרות כאן הן כדלהלן: מה גרם לשינוי המדיניות? מדוע המפקח מר טוסון קיבל דווקא את עמדת האם בדרישתה ללכת למכון פרטי חדש – 'מכון שינוי', בעוד 'מכון שלם' שערך את הדו"ח מכיר כבר את התיק לעומק? ואם הדרכה הורית במכון פרטי חדש – מדוע דווקא במכון שינוי – ומדוע לאור התנהלותה של האם יש לתלות תקווה שהם יצליחו – במקום שהפסיכותרפיסטית בלינדה שוורץ שגם אליה הלכו הצדדים מתוך הסכמה נכשלה? האם אין כאן שוב 'מריחת זמן' מיותרת בה חפצה האם, כך שאנו חוזרים כעת לנקודת ההתחלה – שנה אחורה לחודש דצמבר 2011 המועד שבו קיבלנו את המלצות דו"ח שלם והפנינו את הצדדים להדרכה ולטיפול הורי – כך שאנו מוחקים שנה לחינם, ללא כל התקדמות!

חשוב לנו לקבל הבהרות על השאלות הללו מאת גורמי הרווחה, ומזכירות בית הדין תואיל להמציא החלטה זו לידיהם.

משכך, נאמר כי כעת איננו מקבלים את המלצת ועדת התסקירים האחרונה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דו"ח מכון שלם – על אבחוניו הפסיכולוגיים המעמיקים – הוא בסיס היציאה של התיק. כישלון ההדרכה ההורית רשום על שמה של האם, בשנה האחרונה, (ראה דו"ח הגב' שוורץ); הניכור וההסתה ההורית – כנ"ל (ראה דו"ח מכון שלם והתמלולים שתועדו ממפגשי האב עם הקטינים). במידה והאם הייתה רוצה לפנות להדרכה ולטיפול הורי מקצועי – היה עליה לפנות מיוזמתה לבית הדין לפני מספר חודשים לאחר שניסיון ההדרכה אצל הגב' שוורץ נכשל. באם האם חפצה בהדרכה הורית – בבקשה, אך בראש ובראשונה עליה לשנות כיוון: **עליה להפסיק להסית את הילדים ולעודד אותם להיפגש עם אביהם!** ללא כל תזוזה כלשהיא בנקודה זו, ומבלי שנשתכנע שקיים **רצון נכונות וכנות מצד האם** – קשה לנו לתלות ציפיות באיזו הדרכה וטיפול הורי – ויהיה המטפל אשר יהיה. דומה כי אותן הסיבות שהביאו את הכישלון ההוא, בעבר – הן הנה אלה אשר מביאות האם בהווה להמשיך ולהסית, ולדרדר את המצב כפי שהוא היום: ניכור וסירוב קשר קשה, ומחיקת תודעת האב מהקטינים.

עם זאת, לדעתנו **עדיין לא מאוחר**. סירוב הקשר והניכור **עדיין** איננו בלתי הפיך, אך יש להדגיש את ה'עדיין'. מעודדים אנו ממאמציו הבלתי נלאים של האב להמשיך ולבוא ולראות את הילדים חרף הניכור. מקור הרעה הוא הסתת האם ויש מקום לשקול את הוצאת הקטינים מהאם – להוציא אותם מחממת ההסתה, ועל ידי כך לנסות ולבנות קשר בריא עם האב. כדי לטהר את המים צריך בראש ובראשונה לסלק את כל הגורמים המעופשים והרעילים. עם זאת יש לשקול את המהלכים הבאים בשום שכל. לא ניתן בבת אחת להורות על העברה מידית של הקטינים לרשות האב וצריך לבנות יחסים הוגנים וחמים עמו בצורה איטית ויציבה. הדבר לא יכול להיעשות במחי החלטה שיפוטית אחת וזהו. אולם את הרקע המסית יש לסלק ולא לתר. הטענה שהועלתה על ידי באת כוחה של האם כנגד אפשרות העברת או הרחבת המשמורת שהיא כביכול כ'זריקת הילדים לרחוב' – דינה להידחות. יש לראות זאת בבחינת 'חוטא נשכר' – הקוטף לעצמו את פירות ההסתה והניכור ההורי שאותם זרע וטיפח.

בנוסף, אנו רואים כאן מקום לשקול את עירובה של עובדת סוציאלית לפי חוק הנוער לצורך בחינת קיומם של ילדים נזקקים – לאור האלימות המילולית הברוטאלית שהם מפעילים כנגד אביהם. אולי אף יש מקום לשקול את העברת הקטינים למוסד לתקופה קצובה לצורך ניתוקם מהסתת האם, לצורך מתן טיפול והדרכה מקצועית מתאימה לילדים. על גורמי הרווחה ב[...] להמציא לנו את חוות דעתם לאפשרות זו.

כאמור, משמורת האם הסתיימה מכבר. נראה כי כל ההתראות והטלת הקנסות שהוטלו על הם בגין הפרת הסדרי הראייה נפלו על אוזניים ערלות. לא היינו רוצים להגיע למצב הזה, אך בלית ברירה אנו נאלצים כעת לאכוף בפועל את כל החלטות שניתנו בדבר הקנסות. הפעלת יד קשה כעת – זהו צורך השעה. אם נאחר את השעה הזו והניכור יעמיק עוד יותר – עלולים אנו לאחר את השעה, ולמצוא את התיק במצב כמעט בלתי הפיך.

לאור כל האמור אנו קובעים:

משמורת הקטינים **במהלך החודש הקרוב תהיה משמורת משותפת**. הסדרי הלינה (שני לילות בשבוע) והסדרי הראייה באמצע השבוע ובכל שבת שנייה יתקיימו כפי שהוחלט בעבר. בעוד חודש תינתן החלטה נוספת בנוגע למשמורת זו ולאפשרות העברתה לידי האב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהתאם להחלטות קודמות ולהתראות חוזרות ונשנות שניתנו במהלך החודשים האחרונים – אנו מחייבים את האם על כל הפרות הסדרי הראייה בחודשים האחרונים [...] בסך של 25,000 ש"ח שישולמו ישירות ליד האב [...] בגין הוצאותיו האישיות המשפטיות המרובות.

וכן בסך של 20,000 ש"ח שישולם לאוצר המדינה כקנס בגין הפרות חוזרות ונשנות של החלטות שיפוטיות. ההוצאות והקנסות הללו ישולמו בתוך 30 יום.

מכאן ולהבא: כל הפרת הסדר ראייה שלא בעטיו של האב – תגרור קנס לטובת אוצר המדינה, בהתאם להחלטתנו מיום ו' באדר (29.2) – כל הפרה של הסדר לינה, באמצע השבוע או בסופי השבוע, יוטל חיוב הוצאות של 750 ש"ח.

לאור העבר – חובת הוכחת קיומם של הסדרי הראייה והלינה מוטלת על האם. על גורמי הרווחה ב[...] – ללוות את האב ואת הילדים בתדרוך ובסיוע לקיומם של הסדרי הראייה והלינה הללו ולדווח לנו על דברים חריגים במידה ויהיו.

[...] על האם להפסיק את ההסתה והמסרים השליליים שמועברים לקטינים, ואל לה לערב אותם בהליכים המשפטיים הנוכחיים.

יש להכיר בקטינים כסרבני קשר עם אביהם החל מתחילת חודש פברואר 2012, על כל המשתמע מכך.

אנו פונים לכל גורמי הרווחה הרשמיים – לפקידת הסעד לסדרי דין, ולפקידת הסעד לחוק הנוער – להמציא לנו חוות דעת על אפשרות הוצאת הקטינים ממשמורת האם, לידי האב או לחילופין לתקופה זמנית למוסד ציבורי תוך פנייה בבקשה רשמית לבית המשפט לנוער במתן למתן בעד לקטינים נזקקים.

חוות דעת זו תומצא אלינו בתוך עשרה ימים.

מזכירות בית הדין תואיל לשלוח החלטה זו ל"מכון שלם" לקבלת חוות דעתם אודות העברת המשמורת והטיפול בקטינים, בהתאם להמלצות הדו"ח שנערך על ידם. מבוקש כי בהמלצותיהם יומצאו לנו בתוך 14 יום [...]

פונים אנו שוב אל האם בקריאה נוספת ואולי אחרונה: אל נא תחטאי בילדים! אל נא!

ערעור האם לבית הדין הגדול

על החלטה זו הוגש ערעור לבית הדין הגדול ובתאריך ו' בניסן תשע"ג (17.3.2013) ניתנה החלטה על עיכוב ביצוע שלשונה:

"[...] בקשה [...] על עיכוב ביצוע החלטת בית הדין האזורי [...] אשר חייבה את האם [...] לאחר שיקול הדעת אני מקבל את הבקשה בצורה חלקית וכך גביית הנ"ל מעוכבת עד כ' באייר תשע"ג (30.4.2013). במידה ותרצה האישה להאריך [...] או לבקש לבטל [...] תפנה [...] לבית הדין האזורי."

הפרה נוספת של הסדרי הראייה והתראה

בתאריך כ' בכסלו תשע"ג (4.12.2012) הגישה לשכת הרווחה עדכון שבו נאמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"[...] נתבקשתי להיות נוכחת בתחילתו של המפגש בין האב לילדיו ולוודא שהורי האב אינם נמצאים בסביבה [...] האם והילדים לא הגיעו [...]"

בעקבות האירוע הנ"ל, בתאריך כ"ב בכסלו תשע"ג (6.12.2012) הוציא בית הדין, בהרכב מלא, החלטה שבה ניתנה אזהרה מפורשת מלווה בהתראה נוספת על קנסות, ולשונה כדלהלן:

"הונחה לפנינו קובלנת המבקש ותגובת בנוגע לאי קיום הסדר הראייה האחרון. הוחלט כי על האם להביא את הקטינים לבית הוריו של האב, כשהדבר ייעשה תחת פיקוחה של פקידת סעד לסדרי דין הגב' זיוה ראובן.

בדיון האחרון שנערך לפנינו לפני מספר ימים התגלתה תמונה קשה בנושא הסדרי הראייה. על סמך הראיות שהוצגו ושמיעת הצדדים, התרשמותנו היא אין כל שיפור בקיומם הסדיר של הסדרי הראייה ובהפסקת ההסתה ההורית הקשה של האב.

דיווח מאת הגב' זיוה ראובן הומצא אלינו ביום שלישי כ' בכסלו – 4.12, ובו היא כתבה שהיא הייתה נוכחת בבית הורי האב בסביבות השעה 14:00 אך הילדים לא הגיעו. מבירור טלפוני שערכה לאחר מכן בשעה 16:30 עם האב נודע לה גם בשעה הזו הילדים לא הגיעו.

עובדה זו לא הוכחה מתגובת המשיבה, אך זו בתגובתה כותבת כי רצונו של האב להלין את הקטינים בבית הוריו ולא להחזירם בשעה 18:00, הוא שגרם לטרפור המפגש הזה.

נבחר כעת את הוראות הבאות למען הסר כל ספק:

חמשת המפגשים הבאים יהיו מבחינתנו **מבחן קובע** שבו ייבחנו כנות דבריה האם אכן היא ממשיכה ועושה ככל שביכולתה על מנת לסייע לילדים בקשר עם האב – כפי שהיא כותבת בסעיף 7 בכתב תגובתה האחרון.

מדובר בחמישה מפגשים שכל אחד מהם לא יפחות **משעתיים נטו** (לא כולל נסיעות הלון או חזור).

הבאת הילדים אל האב ונטילתם ממנו יתבצע על ידי האם. כל מפגש ייערך בין השעות 16:00 – 18:00, פעמיים בשבוע בימי שני ורביעי. (בתאריכים: כ"ו בכסלו; כ"ח בכסלו; ד' בטבת; ו' בטבת וי"א בטבת – 10.12; 12.12; 17.12; 19.12; 24.12). בשעות הללו הורי האב לא יהיו נוכחים כפי שסוכם.

הגב' זיוה ראובן, פק"ס לסדרי דין או מי מטעם לשכת הרווחה, תלווה את המפגשים הללו לכל הפחות בתחילתם. חשיבות הליווי של לשכת הרווחה כעת היא חיונית וקריטית.

כל הפרה של הסדר ראייה שלא מחמתו של האב – תגרור קנס של 2,000 ש"ח [...] – הפרת חמשת הסדרי הראייה תגרור קנס של 10,000 ש"ח. במידת הצורך הוא ייאכף על ידי המרכז לגביית קנסות.

בחמשת הימים הללו לא יתקיימו הסדרי לינה, כהוראת שעה בלבד.

שני הצדדים ידווחו לנו אודות המפגשים הללו, ולמותר לציין כי גם לשכת הרווחה תמציא לנו תסקיר מטעמה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוראות בית הדין לשיפור המצב

בנוסף, ולמרות החלטות קודמות, לטובת הילדים וכצורך הכרחי לשיפור המצב הפנה בית הדין את הצדדים להמשך טיפול במכון נוסף – מכון שינוי, וחייב את הצדדים לשתף פעולה עם המכון.

בתאריך ד' בטבת תשע"ג (17.12.2012) הוציא בית הדין החלטה בהרכב מלא שלשונה:

"המלצות ובקשה למתן הבהרות מאת ד"ר גוטליב ממכון 'שינוי'.
סעיף 9 – על ד"ר גוטליב לשוחח כבר בימים הקרובים עם הילדים שיחות עומק, אין רשות לאף אחד מההורים להיות נוכח בשיחות הללו [...]
באשר להמשך הסדרי הראייה לאחר חמשת המפגשים – שהוגדרו על ידינו כ'מפגשי מבחן' – איננו רואים כל סיבה מדוע שהסדרי הראייה לא ימשיכו, ועל ד"ר גוטליב לסייע לקיום הסדרי לינה של הילדים אצל האב. לדעתנו יש להעלות את נושא הסדרי הלינה גם בשיחה הנ"ל עם הקטינים".

הטלת עלות הטיפול במכון שינוי

בתאריך ח' בניסן תשע"ג (19.3.2013) ניתנה החלטה בהרכב מלא שבה הטיל בית הדין את מלוא הוצאות הטיפול במכון שינוי על האם, וכך נכתב שם:

"[...] הבהרנו את עמדתנו בהחלטות קודמות, הניכור ההורי של הקטינים הוא פרי ההסתה של המבקשת – האם. הניסיון לטיפול אשמה על המשיב – האב ולהיתלות בסעיף 21 לדו"ח האחרון של מכון שינוי האומר כי "האב מתקשה להשרות אוריה נינוחה עבור הילדים במפגשים והוא נראה לחוץ בהם" – דינו להידחות. אין לראות התנהגות זו כדבר חריג, זאת בשל התנהגותם המבישה של הילדים כלפיו בשנה וחצי האחרונה שכללו הטחת עלבונות ודברי נאצה [...]"

דיווחי הרווחה על סירוב הילדים

בתאריך ז' בטבת תשע"ג (20.12.2012) הוגש דיווח מהרווחה שלשונו כך:

"[...] ילדיו סרבו לעלות הביתה [...] שלושת הפעמים הראשונות בילו עם האב בפארק [...] ניתן לצפות במערכת יחסים לקויה [...] קושי בולט לנהל שיחה בסיסית כאשר האב שואל שאלות והילדים לא מגיבים או מגיבים בתשובות מזלזלות "מה אכפת לך, מה עניינך וכו' [...]"

שיפור חדפעמי בהתנהלות הילדים

בשלב מסוים, אולי מחמת המשך הטיפול במכון שינוי, היה נראה שחלה התקדמות בעניין, כפי הדיווח מהרווחה מיום י"ד בטבת תשע"ג (27.12.2012) שבו נכתב:

"[...] תיאור המפגש [...] ב-24.12.12 [...] כבר ברגע שהילדים פגשו את אביהם הם נראו מחויכים ונינוחים [...] לחנות המשחקים [...] האב נראה נינוח אתם. ליווה כל אחד מהם והיה שותף יחד עמם להתלבטויות. הילדים נראו נינוחים, משתפים את האב ולא נרתעים או מסויגים ממנו. לאחר חצי שעה בחרו הילדים במתנות [...] ללכת לאכול [...] בית הקפה הסמוך [...] בניגוד לביקורים הקודמים [...] ניתן היה לחוש באווירה טובה יותר ורגועה [...]"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כמו כן, בהחלטת בית הדין מתאריך ד' באדר תשע"ג (14.2.2013) נכתב:

"[...] הגב' זיוה ראובן פק"ס לסדרי דין שלוותה את המפגש החמישי דיווחה על התרשמות חיובית יותר (דיווח מיום 27.12.12) –

'בניגוד לביקורים הקודמים בהם צפיתי ניתן היה לחוש באווירה טובה יותר ורגועה, ואני מתרשמת מכך שחידוש הקשר בין הילדים ואביהם מאפשר להם להירגע וליצור עמו תקשורת סבירה.'

כלומר יש התקדמות מסוימת אך כמובן שמפגש אחד איננו נותן אינדיקציה נכונה, אם כי יש לברך על כך ויש לקוות שכך הם יימשכו גם בעתיד [...]"

הנסיגה והתדרדרות

אך למרות זאת, בעדכון של ד"ר דניאל גוטליב ממכון "שינוי" מתאריך י"ד באדר תשע"ג (24.2.2013) נכתב בין השאר:

"[...] שני הילדים עדיין נרתעים מהאב ללא כל הסבר ברור. הם נראים נבוכים בנוכחותו [...] קשה לאם לתת מסר ברור לילדים כי טוב ונכון כי יקיימו קשר עם האב. היא מתקשה להסתיר את הסלידה שלה ממנו [...]"

קנס נוסף לאור ביזיון בית הדין

במקביל ובנוסף, בתאריך ו' במרחשוון תשע"ג (22.10.2012) בית הדין החליט להטיל על האישה קנס בעקבות ביזיון בית הדין לאחר שהאישה לא מילאה אחר צו בית הדין לדיווח שוטף בעניין הסדרי הראייה וזו לשונה:

"[...] מאחר שהמשיבה ממשיכה בשיטתיות להפר את החלטתנו מהעבר שבה הורינו לה (ולמבקש) להמציא לנו בתצהירים דיווחים שוטפים אודות הסדרי הראייה תוך פירוט תאריכים ודיווח על אופי המפגשים – חרף ההתראות וההוראות שניתנו לה, ובשונה מהמבקש, המשיבה לא המציאה שום דיווח. דומה כי התעלמות מחובת הדיווח שהוטל עליה מחזקת את העובדות שכבר הוכחו לפנינו אודות הניכור ההורי והסתה שבאה מצדה של המשיבה. בהחלטתנו מיום ו' באדר תשע"ב (29.2.12), הורינו לצדדים:

'על שני הצדדים להמציא לנו דיווח שוטף כתצהיר עדות – מדי 21 יום על קיומם של הסדרי הלינה והראייה באמצע השבוע ובסופי שבוע, באופן מסודר. אי דיווח שכזה ייחשב כהפרת החלטה שיפוטית ותחייב את הצד שלא ימציא דו"ח כזה קנס בסך 500 ש"ח.'

בהתאם להחלטה זו ולתחשיב היוצא ממנה:

אנו מטילים בזאת על המשיבה קנס כספי בסך 3,500 ש"ח, על אי-דיווח שוטף [...]"

בתאריך כ"ב באייר תשע"ג (2.5.2013) נדחתה בקשת האם לעיכוב ביצוע של הקנסות מתאריך ד' באדר תשע"ב (27.2.2012).

דיון בטענות האב על הסתה וסרבנות קשר וחקירת המומחה ממכון שלם

בתאריך ה' במרחשוון תשע"ד (9.10.2013) התקיים דיון שבו טען האב מחדש את טענותיו הקשות על הסתה וסרבנות קשר ובתוך דבריו אמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"[...] כל פגישה זו עבודה קשה שלי שאני מנסה להוציא אותם מהעוינות שלהם, ואפילו אם הפגישות היו מסתיימות טוב, אז בפגישה הבאה אז הם שונאים אותי מחדש, לא רוצים לדבר איתי! אומרים עלי דברים אימים – 'הלוואי שאמחץ בין שתי משאיות' כך אמר לי, וגם בני אמר לי 'אל תתקשר אליי ביום-הולדתי כי זה יהרוס לי את היום', אינם רוצים תשומת לב, כך אמר לי שמונה פעמים, זה מוקלט. זו בפגישה ישירה שהייתי איתם [...]"

בדיון זה נחקר ד"ר מרדכי שירי ממכון שלם בחקירת שתי וערב ע"י הצדדים וב"כ ובין דבריו נאמר:

"[...] לא סוד שמר [פלונני] טען לכתחילה שיש ניכור הורי וטען לזה, הטענה שמופנית כלפינו שהלכנו שולל לפי מה שאת אומרת. מה שאנו ראינו, המפגש הדגים בשידור חי [...] אנו אמרנו, זה בתהליך, זה על הסף, על הדרך לניכור הורי, למה לא אמרנו ניכור הורי, כי עדיין, מה שראינו, הילדים הפגינו אהבה וחיבה, רצון בתשומת לב, זה מדהים לראות ומצד שני אתה רואה את החלקים השנים, הדקלום [...]"

"[...] אם תקראי את החוות דעת, מי שבדק את [ג'] כן שאל, והתשובות לא היו מספקות, זה כתוב. אבא נותן לישון מוקדם, כותבת הבוחנת על דברים שאינם סבירים, ילדים אומרים בצורה ברורה, שזו האימא שסבורה שאינה מספיק, ולכן לא רוצה לבוא כי אינה ישנה מספיק, ידה של האם נמצאת מאחור. אנו אמרנו שהילדים יוצאים לדרך ניכור הורי, אפשר לראות זאת איך הם הביעו, אינטראקציה הם משנים פתאים בנוכחות האם [...]"

"[...] ההתרשמות שלנו הייתה לאם יש שני דברים דורשים התייחסות, אחד, היא בן אדם שמבחינה רגשית לא מוסתת, היא אימפולסיבית, דבר שני, 'תרומתה' להתנגדות הקטינים ללכת לאביהם, היה אפשר ומאד ברור, שהילדים עם האבא, איך אימא רוצה שנדבר, ראינו בנוכחות האימא, שהם רחוקים מהאב, ולפני כמה שניות הם חיבקו את האבא, ברגע שהם מול האימא הם מפנים את הכתף הקרה, קל מאד לראות, ואני לא נמצא עם המשפחה, אין צורך לומר בפועל דברים כנגד אלא להעביר דברים, ואני בטוח שאם ההורים בהתערבות טיפולית וכו' [...]"

"[...] בהנחה שיש עליה באלימות המילולית של הילדים כלפי האבא, או התנגדות של האם להפגיש בין הילדים לאב, אז אני אומר שיש פה מקום לדאגה מבחינה זו, ברגע שזה מתמשך ומתמשך לאורך זמן, והוא עם החמרה, הסיכוי לטפל בעניין הזה הולך וקטן, התקבעות, סרבנות קשה, התקבעות יוצרת מצב מבחינה טיפולית הוא אחרי זמן לא ניתן כמעט לשפר. ולכן, אם אכן, זה קורה, למרות עזרה טיפולית, הורים לא מצליחים לעשות שינוי, למרות מאמץ, זה מאד מדאיג, ויכול להיות שמהצעות שאני שומע שהכול מהאבא, לא רוצה להתייחס, אני משיב למה שיש אצל הילדים, זה מעורר דאגה [...]"

לדבריו, באופן עקרוני המשמורת הייתה צריכה להיות של האב וכפי שנשאל בזו הלשון:

"אמרת שאם זה ימשיך לשקול העברת משמורת, אני אומר, שבית הדין הרבני הציע ושאל אם לא עוזר שום דבר – בית הדין הציע שניקה את הילדים למשמורת האב, וזה יהיה טוב לטיפול, שיהיה להם אבא ואימא, ושהקשר יסתדר, ולא יהיה ניכור הורי, ונחזיר לך את הילדים. היו מספיק מטפלים, אני רואה שזה מה שהאישה [...] האם זה פתרון?"

תשובת המומחה הייתה כי לצערו הצעה זו אינה מציאותית, וכלשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"לצערי אתם לא תשמעו ממני המלצה כזו. אחד הדברים הבעייתיים – אני מבין שהמקום הנכון של הילדים אצל האבא, אולי המקום הנכון, אבל עדיין, עצם העברה דורשת כוחות רציניים ממנו – לקבל שני ילדים, ולא ילדים בני שנתיים. הם יכולים להצביע ברגלים, ולא ניתן לקשור אותם. זה אבא שיצטרך לעבוד קשה וזה ייצור דרמה קשה, ולהוות סוג של דרמה, גם פעמים שבית הדין חסר אונים.

אתה יודע שצריך לעשות אך קשה לנבא איך הילדים יגיבו, האם יגיבו בהנחת הקלה או שמא לא. בתי הדין וגורמים מחליטים יש להם טווח מסוים. אני מכיר מצב שהילדים עוברים למצב נטרלי. כל פתרון פה הוא קשה, אבל להשאיר את המצב כמות שהוא, אם הדברים שסיפר היפותטי, לא רק ילדים נגד האבא, זה עולם הפוך, זה דבר קשה, זה משהו חופר בנשמתו, ואפשר להאשים."

חקירת המומחה לבקשת האם

בהמשך הדיון, לבקשת האישה, נחקר המומחה ע"י ב"כ האישה חקירת שתי וערב. היא עמדה על טעויות שוליות בחוות הדעת ושאלה עליה שאלות. אולם המומחה פירט בהרחבה את שיטות הבדיקה הענייניות, את האובייקטיביות של הבודקים וכי התוצאות של הבדיקה בדבר סרבנותם של הילדים – שהיא נגרמת באופן חד-משמעי ע"י האם ובגרמתה הישירה – הן ברורות ונראות בקלות. כדי להבין את הדברים בעניין זה נצטט חלקים מחקירתו של המומחה.

בחקירת המומחה בבית הדין ביום ה' במרחשוון תשע"ד (9.10.2013) נשאל בין השאר:

"אתה כותב בדו"ח שלך, עמוד 7 ו-8, כיום נמצאים [ד'] ו[ג'] בחזקתה של הנבדקת, ומקיימים הסדרי ראייה במרכז קשר, וגם אתה כותב בעמוד 6 ו-7. מהיכן אתה לוקח עובדה זאת? [...] כלומר כשאתה כותב פעמיים שהמפגשים במרכז קשר, אתה מבין שזו טעות?"

תשובת המומחה הייתה:

"ייתכן שיש טעות סופר.

המידע שיש לנו, הילדים בהתנגדות לראות את האבא, החשש שלו שהילדים פיתחו איזה התנכרות וזה המידע שקיבלנו."

ב"כ האישה הקשתה על המומחה בטענה שהיה חד-צדדי בבדיקתו ובתוצאות הבדיקה וכך היא שואלת:

"אתה שופר של האבא כשאתה עורך דו"ח. בית הדין כתב לך לאבחן את המסוגלות הורית להיות הורה משמורן, ולהתייחס לעניין הסדרי ראייה, לא ביקשו ממך להיות שופר של אף אחד, ולא חשוב לנו מההורי האב [...]?"

תשובת המומחה:

"בכל חוות דעת אנו משוחחים עם ההורים, מקבלים מידע משניהם, ואנו מתייחסים למידע כחלק מרקע החומר בחוות דעת, כמובן, שחוות דעת מסתמכת על הבדיקות שאנו עושים, אני חושב שמי שקורא את החוות דעת יקרא את אבחוני הילדים, תיאור אינטראקציה של הילדים עם האב, מצב שבו אנו נכחנו וראינו והתרשמנו, אין להטיל כל דופי באובייקטיביות של הדו"ח."

ב"כ האישה מצאה טעות בחוות הדעת בציון גיל הילדים וכך שאלה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אתה כותב שהילדים לגביהם אנו מקיימים את החוות דעת [...] בפועל [ד'] היה במועד חוות דעת בגיל תשע ו[ג'] בת שבע."

תשובת המומחה:

"אנו לא חשבנו שיש ילדים יותר גדולים, הגב' מראה טעויות, אין מדובר בטעות מהותית, כתוב את גילם וכולל תאריך לידה. לא התייחסנו כילדים גדולים."

בהקשר לשאלת ב"כ האישה בדבר מכתב ששלחה למומחה ובו ציינה שיש למרשתה 'בעיה של אמון' עם הרווחה וכן בעיית שפה – כיצד ניתנת תשומת הלב לעניין זה, ענה המומחה:

"בוודאי לוקחים לתשומת לב, אמרתי זאת מקודם, לגבי נתון מסוים וכו', זו בחירה שלנו, למשל, היות ועו"ד הפנתה אותנו לשפה, ויש לנו ד"ר עמוס שהוא מדבר אנגלית, הכול התבצע באנגלית, כפי שהפסיכולוג כתב, לא היו אי הבנות. לגבי רשויות הרווחה, שלה יש אי אימון ברשויות, אנו התייחסנו, קיבלו מידע שאין לה אימון, זה לא אומר שאנו צריכים לקרוא מידע, יכול להיות אי אימון, אנו צריכים לעשות התרשמות, זה לא אומר שאיננו מקבלים כל מידע."

בהמשך הוסיפה ב"כ האישה להקשות בדבר מסמכים שהוגשו לכותבי חוות הדעת כדלהלן:

"איך אתה מסביר שבתאריך 30.10.2011 הסתיימו המפגשים, התגלו באקראי [...] הומצאו לכם ע"י האבא, זה כתב ידה של [...] מסמכים כאלה או אחרים, אף אחד לא בדק אותם, תמלילים שלא אושרו ולא נבדקו – תמלילים שהאבא החליט? אני מראה תצהירים של אח של האבא, עדות ותצהיר של [י' ש'], ואין להם קשר לתיק, מסמכים אלו קיבלתם ממר [פלונין], אני מפנה לרשימה שהועבר אליה בפקס ע"י מכון שלם, אחרי שהסתיימו המבדקים."

גם על כך השיב המומחה:

"הפסיכולוגים לא נחשפו לתמלולים ולא דברים אחרים, ויותר מכך, אנו בעקרון חומרים שאינם מתוך התיק המשפטי, איננו מתייחסים אין להם משקל, רק הדברים שבית משפט או בית הדין נותן להם גושפנקה ומקבלים כראיה, ואנו כותבים בדו"ח לטענת האב או לטענת האם, דברים שנאמרים בשם אומרים, וגם למסקנות הם ברורים ובהירים ומבוססות על ממצאים, וכל הדברים שהוגשו שוליים בלבד."

כמו כן הקשתה ב"כ האישה בעניין שאלות שהפנתה למומחה ושלא נענתה עליהם. על כך השיב המומחה:

"[...] טענות וטענות נגד איננו מוכנים לטבוע בים הזה, מפוזר הרבה עשן, של טענות ותשובות וכו', אנו מומחים, אנו פסיכולוגים יש לנו את הכלים שלנו, איננו אמורים לפרשן טענות כאלה או אחרות. אנו שומעים אותם ורואים, הבדיקות הם לב העניין. אם מצד זה או מצד אחר [...] בסופו של דבר, אם לא נגיע לחומר המרכזי אז אנו עוסקים בעשן, אני פסיכולוג, יש לנו כלים משלנו, כל הניסיונות הללו למשוך אותם לכאן או לכאן, לא עובדים עלינו."

המומחה תיאר את עבודתו המקצועית וקבע כי תוצאות הבדיקה נראות ונחזות בקלות ובדבריו הוא רומז לאם כי יש להתמודד עם התוצאות הקשות ולא להתחמק מהן, וכך אמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

“חוות דעת שלפנינו היא לא מסובכת. מה קורה כאן, גם אדם שאינו פסיכולוג – אפשר להתרשם מהמפגש. עשינו מבדקים. הממצאים – ככל שיהיה ניסיון לערער – הם מתבססים על הבדיקות שלנו, ניתן לראות אותם בעיניים, ואשמח להראות כיצד הגענו למסקנות. ניסיונות למשוך אחרת, זה לחטוא למטרה, צריך להתמודד אף שקשה.”

ב"כ האישה הוסיפה להקשות מדוע כל אחד מן הנבדקים נבדק ע"י מומחה שונה. המומחה הסביר:

“התבקשנו במיוחד למצוא פסיכולוג דובר אנגלית רהוטה, ואני אמרתי קודם: ד"ר שרון הוא אותו פסיכולוג שהוקצה ולא בגלל היותו בכיר יותר, הוא חי שם שנים רבות והוא מתאים לבקשתכם, כל הפסיכולוגים מומחים במטריה הזו, הבכירות של ד"ר שרון – הוא בכיר יותר, אבל הפסיכולוגית ענת גם מנוסה כמוהו, ולא הייתה הפליה, ביקשתם פסיכולוג דובר אנגלית.

[...] כל מי שעושה בדיקות, זה אדם שעשה במכון שלם עשרות בדיקות, יש לי אמון מלא לכל בעל מקצוע, אני לא נכנס לזה, כל עוד הפסיכולוג עומד בזה, מבדקים עיקריים שצריך לעשות, ואם הוא מתרשם לעשות מבחן נוסף, ולא במקום, ופסיכולוג אחר לא עשה, אני נותן את מלוא הגיבוי.

פסיכולוגים וכל אחד עושה, עושה בדיקה בלתי תלויה, אחר כך יושב כל הצוות הבודק, כל פסיכולוג עם הצוות עם מרכז הבדיקה, כל אחד מעלה את הממצאים שלו וזה לפני כתיבת החוות דעת, ואומר כך וכך, וזו התרשמות. יש שיחות ודיאלוג, ושאלות שאני שואל, לאחר מכן כל פסיכולוג מוסר חוות דעת – לא רואה מה חברו כתב, ומוסר לי, ואם יש לי שאלות אשאל, ואם לאו עושה אני עוד שיחות, ולגבי החוות דעת אני שואל האם יש דעת מיעוט.”

המומחה הסביר מה הטעם שמצא להעדיף את האב כמשמורן על האם. וכך אמר:

“מכיוון שאנו עוסקים בבני אדם, בכל אדם יש מורכבות של עצמו, גם מר [פלונני] וגם הגב' [פלוננית], לכל אחד יש תכונות לעזור בחלק ההורות וישנם תכונות שמפריעות. מר [פלונני] בהחלט התרשמו שהוא יכול לקרוא נכון את צרכי הקטינים, בקטע בין-אישי יש לו בעיה, אני לא אציין אותו כטלית שכולו תכלת, פירטנו את החסרונות שלו.

בתיק הזה, הפקטור של ההמלצה בא ממקום אחד, וכתבנו זאת: מי יאפשר את הקשר עם ההורה השני, לכל אחד יש חסרונות ויתרונות, ולגבי ההשפעה מי יהיה משמורן טוב יותר, פקטור, יש ילדים שלקראת ניכור הורי, לכאורה.

מר [פלונני] מתאים מכיוון שהוא עם תובנה יותר טובה, אבל אמרנו: הוא חלש, קשה לו להתמודד, יש חולשה נפשית. למרות זאת, אנו ניתן משמורת זמנית וניתן למשפחה להשתקם.

אם מגיעים לדיוק בחוות דעת שלנו, הכול היה בהבנה. גם גב' [פלוננית] במשוב, הסכימה שצריך לעשות משהו, שיש בעיה. אנו נתנו רצפט מסוים: נעזוב את המשמורת, לכו תפתרו את הבעיה, המטפלים אחר כך יגידו איך יהיה, ואיך הורה מתמודד, מה תורם, ונעביר אליהם את התיק. להגיד שיש בהמלצה הזו חוסר הגיון, הטיה לאבא, איני מבין את הטענה שלך [...]

[...] התרשמות שלנו שמר [פלונני] בתוך הקונפליקט הזה מסוגל לשמור על המקום של האם, יותר טוב מהצורה שהאם שומרת על המקום של האב. לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נשבינו בקסמיו ולא עשינו אותו קרבן. התייחסנו באיזון, לפי אותם ממדים, לא ניסינו לירות חץ ולסמן מטרה.

[...] לא סוד שמר [פלוגני] טען לכתחילה שיש ניכור הורי וטען לזה, הטענה שמופנית כלפינו שהלכנו שולל לפי מה שאת אומרת. מה שאנו ראינו, המפגש הדגים בשידור חי [...] אנו אמרנו: 'זה בתהליך', 'זה על הסף', 'על הדרך לניכור הורי'.

למה לא אמרנו 'ניכור הורי'? כי עדיין, מה שראינו, הילדים הפגינו אהבה וחיבה, רצון בתשומת לב, זה מדהים לראות ומצד שני אתה רואה את החלקים השנים, הדקלום [...] זה מופיע באבחון של [ג'], ילד שאומר 'אבא משקר' [...] מנטרות כאלה, 'אבא רוצה רק כסף', אז מהיכן הילד מבין זאת? האם התרשם? זו אמירה שלא באה באופן ישיר, לא הולך לבדוק לגבי כל אמירה, אגב הטענות שהיו לילדים כלפי האבא, רואה שחלקן טענות שוליות שבשוליות, בינם לבין ההכרזות אין בהם כלום. אימא אומרת להם שאבא לקח את כל הכסף [...] אבא נותן לישון מוקדם, כותבת הבוחנת על דברים שאינם סבירים, ילדים אומרים בצורה ברורה, שזו האימא שסבורה שאינה מספיק, ולכן לא רוצה לבוא כי אינה ישנה מספיק, ידה של האם נמצאת מאחור.

אנו אמרנו שהילדים יוצאים לדרך ניכור הורי, אפשר לראות זאת איך הם הביעו אינטראקציה הם משנים פתאום בנוכחות האם [...] 'תרומתה' להתנגדות הקטינים ללכת לאביהם, היה אפשר ומאוד ברור, שהילדים עם האבא – איך אימא רוצה שנדבר. ראינו בנוכחות האימא, שהם רחוקים מהאבא, ולפני כמה שניות הם חיבקו את האבא, ברגע שהם מול האימא הם מפנים את הכתף הקרה, קל מאיד לראות."

חקירת ב"כ האם הייתה מתישה והתמקדה בנקודות שוליות עד שקוממה את המומחה והוציאה אותו מרגיעתו:

"אני מתקומם מאד, אנו הוכחנו ועשינו חקירה ללא משוא פנים, המלצות מקצועיות ואובייקטיביות, ולהגיד שאנו מבקשים תסקיר בזה חוות דעת היא לא אובייקטיבית?"

החלטה נוספת בעניין הסדרי הראייה והתראה נוספת מפני הפרתם

בתאריך כ"ד במרחשוון תשע"ד (28.10.2013) ניתנה החלטה שלשונה:

"ביום ו' במרחשוון (9.10) בתום דיון ארוך שנערך לפנינו, ובהסכמת הצדדים, קבענו הסדרי לינה לקטינים אצל האבא, הגר כעת בבית הוריו. עם זאת הורינו לו להכין חדר בבית הוריו לקבלת הילדים להסדרי ראייה כולל לינה, ולדווח לנו על כך.

כעת הודיע לנו האבא שהוא הכין את החדר הדרוש.

כפי שהוחלט אנו מבקשים מלשכת הרווחה שתשלח עו"ס לבדיקת החדר שהוכן להם ושאכן ניתן לקיים בו הסדרי לינה ראויים. מבוקש כי בדיקה זו תיעשה כבר בימים אלה בשל דחיפות העניין.

לאחר קבלת ההבהרה מלשכת הרווחה תינתן החלטה על מועדי הלינה."

בתאריך כ"ז במרחשוון תשע"ד (31.10.2013) הוגשה הודעת הרווחה שבה נאמר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"[...] ערכתי [...] ביקור בית [...] [פלוגי] מתגורר בבית הוריו בדירה מרווחת ומטופחת מאוד ב [...]"

הדירה בת שני מפלסים. בקומת הכניסה שלושה חדרים מרווחים ונאים. אחד החדרים משמש כחדר ילדים. בחדר מיטת קומתיים ועליה החיות הפרוותיות של הילדים. בחדר יש מחשב וכיסאות והוא מסודר בצורה המתאימה ביותר לשהיית הילדים בו.

האב מתגורר ביחידה משלו בקומה השנייה [...]"

לאור זאת ניתנה החלטה בהרכב מלא כדלהלן:

"[...] אנו מורים כי מכאן ואילך הסדר הלינה [...] ייערך בכל יום רביעי [...] על כל הפרה של הסדר לינה [...] יוטל על המפר קנס בסך 2,000 ש"ח [...]"

הפרת החלטה והתראה נוספת

בתאריך ד' בכסלו תשע"ד (7.11.2013) הוגש דיווח הרווחה שבו נאמר ע"י עו"ס ראובן בזו הלשון:

"בהתאם להחלטת כבוד בית הדין [...] הגעתי [...] האם הביאה את הילדים בשעה היעודה [...] הילדים ניהלו משא ומתן עם האב. הוא ניסה לשכנעם לעלות אתו הביתה אך הם עמדו בסירובם ומה שיכולתי לשמוע היה בין השאר את תגובת הבן [ד'] לדברי האב כי: 'אי אפשר לפתוח דף חדש אחרי כל מה שעשית לנו'."

[...] ממשיכים בהתנגדותם, נגשתי [...] לסייע ולדבר על ליבם [...] ברגע שראו אותי התרחקו [...] ישבו האב והילדים על הספסל [...] מטיחים האשמות כלפי האב והוא מנסה לשכנעם לעלות לביתו [...] הגיעו ללא תיקי בית ספר וללא כל ציוד אחר [...]"

בעקבות זאת ניתנה החלטה בתאריך ט' בכסלו תשע"ד (12.11.2013) אשר לשונה:

"[...] נכתב בדיווח כי 'הילדים הגיעו ללא תיקי בית ספר וללא ציוד אחר'. מעובדה זו יש ללמוד כי מלכתחילה האם לא תכננה להלין את הילדים אצל האב, וכך הטחת אשמה בדבר פרובוקציה שבאה מצדו של האב והכשילה את המפגש, כדבריה, נראית לכאורה כמופרכת."

כהתראה אחרונה אנו מורים בזאת כי על האם לקיים את הסדרי הלינה בימי רביעי; להפסיק את ההסתה ההורית ולהתחיל להחדיר בילדים את ההכרה שיש להם גם אבא, סבא וסבתא. הם אינם יתומים. כפי הנראה מדובר כאן בהזדמנויות האחרונות שאנו נותנים לאם ועליה להתעשת לפני שיהיה מאוחר מדי.

החלטה בדבר יישום הקנס על הפרת הסדרי הראייה והלינה ביום רביעי האחרון תינתן לאחר בחינת המפגש הקרוב ביום רביעי זה."

הטלת קנס נוסף בעקבות התנהלות האם

בתאריך ה' בטבת התשע"ד (8.12.2013) לאחר הפרה נוספת ניתנה החלטה בהרכב מלא ובה נקנסה האם, כדלהלן:

"בהחלטות הקודמות הורינו על קיום הסדרי לינה של הקטינים אצל האב בבית הוריו – בחדר שהוכשר במיוחד לשם כך ואושר על ידי גורמי הרווחה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שביקרו בו. הסדרי הלינה היו אמורים להתקיים מדי יום רביעי בשעה 19:00 עד למחרת בבוקר שבו האב יחזירם למוסדות החינוך.

הסדר זה נקבע בהסכמת האם בתום דיון ממושך [...] שבו נחקר ארוכות הפסיכולוג ד"ר מרדכי שירי ממכון שלם על הדו"ח המקצועי והארוך שהוא ערך בתיק לפני כשנה. ממצאי הדו"ח קבעו כי קיימת הסתה הורית מצדה של האם כלפי האב; ושבניגוד לאב, האם איננה מכירה בהורותו של האב ומעבירה את המסר הזה לילדים. ד"ר שירי נחקר על הקביעות האלה בדיון האחרון, ואישר אותן.

מלבד הדו"ח הנ"ל, במספר רב של החלטות – חלקן ארוכות ומפורטות – גוללנו את קורות ההסתה ההורית הקשה [...] מספר רב של ניסיונות לערוך הסדרי ראייה מסודרים – בסיוע גורמי הרווחה נערכו במהלך השנה האחרונה אך כולם נחלו כישלון חרוץ. נציין כי מלבד ההסתה ההורית הקשה שבה נכחנו אנו וכל גורמי המקצוע המוסמכים (הרשמיים והפרטיים) נציין בצער כי האם מסרבת בעקשנות מלשתף פעולה עם גורמי הרווחה הרשמיים, ובגין כך היא נקנסה על ידנו במהלך השנה האחרונה.

גם הניסיון לחידוש הקשר עם האב שנערך באמצעות ד"ר גוטליב (ממכון 'שינוי') לפני כחצי שנה נכשל, ובדו"ח שכתב ד"ר גוטליב אלינו נכתב כי 'קשה לאם לתת מסר ברור לילדים כי יקיימו קשר עם האב. היא מתקשה להסתיר את הסלידה שלה ממנו' (סעיף 20 לדו"ח).

כאמור, בדיון האחרון בתום חקירתו של הד"ר מרדכי שירי, בסופו של יום, עשינו מאמץ אחרון להסדיר מפגשים מסודרים בין האב לילדיו לכל הפחות אחת לשבוע. בהסכמת האם נקבע שהאב יכשיר בבית הוריו (שם הוא מתגורר) חדר בקומת העלייה לצורך הסדר לינה חד שבועי עם הילדים שיחלו לאחר שיתקבל אישור מגורמי הרווחה שבדקו ואישרו את תנאי הלינה. ואכן, לאחר שקיבלנו את האישור, ניתנה החלטה על התחלת הסדרי הלינה – וכהתראה קבענו קנס בסך 2,000 ש"ח על כל הפרה שלא באשמת האב. מאחר שמדובר בסרבנות קשה הנמשכת כבר כשנתיים נקבעו חיובים בסכומים משמעותיים.

הסדר הלינה הראשון אמור היה להתחיל ביום רביעי ג' בכסלו (6.11) בשעה 19:00. בשל חשיבות העניין דרשנו את נוכחותה של פק"ס לסדרי דין שתלווה את תחילת המפגש ותדווח לנו את שראו עיניה. בדיווח שהתקבל מפקידת הסעד (הגב' זיוה ראובן המכירה את התיק זה מספר שנים) נכתב כי "הילדים הגיעו ללא תיקי בית ספר וללא ציוד אחר". מעובדה זו לבד יש ללמוד כי מלכתחילה האם לא תכננה להלין את הילדים אצל האב. לפיכך, דבריה של האם שהטיחה האשמות באב על פרובוקציה שבאה מצדו של והכשילה את המפגש, לדבריה, נראה כמופרך.

עוד נכתב בדיווח: 'הילדים ניהלו משא ומתן עם האב שניסה לשכנעם לעלות הביתה אך הילדים עמדו בסירובם, ומה שיכולתי לשמוע היה, בין השאר, את תגובת הבן [ד'] לדברי האב כי "אי אפשר לפתוח דף חדש אחרי כל מה שעשית לנו". ברגע שהם ראו אותי (=את פקידת הסעד) הם התרחקו והחלו להסתובב סביב הגינה הציבורית הלך וחזור.'

בשלב מסוים עשתה העו"ס ניסיון לשכנע את הילדים 'אך הם סירבו לקיים אתי כל קשר', כלשונה. גם גרסתה של האם (על האירוע ביום ג' בכסלו – 6.11) שלפיה האב התעלם מהילדים; לא התקרב אליהם; איים; צעק, וכיוצא בזה – מופרכים לפי עדותה של פקידת הסעד שנכחה במקום.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לציין שתופעה דומה של סירוב קשר מצדם של הילדים עם גורמי הרווחה כבר הייתה באירוע אחר שקרה לפני כתשעה חודשים ובו נוכחה עובדת הרווחה בסירוב נחרץ של האם מלמסור את הילדים לאב בתום הלימודים. בהחלטה שניתנה בעקבות אירוע זה קנסנו את האם (ראו החלטה מיום כ"ב באדר תשע"ב (15.3.12)).

שני המפגשים שלאחר מכן – ב' בכסלו (13.11) ובי"ז בכסלו (20.11) לא היו שונים מהמפגש הראשון. האם הטיחה האשמות על האב שכביכול מסיבה לא ברורה התעלם מהילדים; איים וצעק עליהם וכיוצא בזה, ומנגד האב טען על סירוב עיקש מצדם של הילדים לעלות לבית הוריו; ושהילדים שוחחו רוב הזמן עם האם בטלפון הנייד וקבלו ממנה כל הזמן הוראות ושבהמשך הם החליטו לברוח לפארק הסמוך. הצד השווה לדברי כולם: לא התקיימו הסדרי לינה בשלושת התאריכים הנקובים.

בהתאם לכך אנו רואים כאן הפרה חמורה של החלטות שיפוטיות על קיום הסדרי לינה שניתנו בהסכמה. ההסתה ההורית נמשכת, וביתר שאת. הילדים והאם ממשיכים בסירובם לכל קשר עם גורמי הרווחה והניכור ההורי הולך ומתחזק. יש לציין כי בהתאם לדו"ח שהתקבל ממכון שלם ניתנה משמורת זמנית ניסיונית לתקופה בת חצי שנה לאם. תקופה זו כבר חלפה מזמן. דומה כי כעת, חידוש קביעת המשמורת של הילדים אצל האם מוטל בספק.

בהתאם לאמור:

אנו קונסים את האם בסך 6,000 ש"ח בגין הפרת החלטות שיפוטיות בביטול שלושה הסדרי לינה (בתאריכים ג' בכסלו, י' בכסלו וי"ז בכסלו – 6.11; 13.11; 20.11).

סכום זה ישולם בתוך 30 יום, לטובת אוצר המדינה.

אנו מאשרים את בקשת האב לקבלת הוצאות משפט ועליו לנקוב בסכום הוצאותיו בצירוף אסמכתאות [...]"

עיכוב ביצוע לאור החלטת בית הדין הגדול והפניית הצדדים לד"ר וישנה

בתאריך כ"ז באדר א' תשע"ד (27.2.2014) ניתנה החלטה על שליחת הצדדים לטיפול נוסף אצל ד"ר וישנה ע"י בית הדין הגדול ועיכוב ביצוע זמני. וזה לשון ההחלטה:

"מפנים את הצדדים לד"ר טלי וישנה – פסיכיאטרית לבדיקת מסוגלות הורית אשר תבדוק בין היתר אם ילדי הצדדים מוסתים ע"י אחד ההורים נגד משנהו ועליה להגיש חוות דעת לבית הדין [...] בתקופת הביניים עד לקבלת תוצאות הדו"ח ועד לקבלת החלטה אחרת שתינתן בעקבות הדו"ח מושהות הלינות [...]"

יצוין שבתאריך כ' בסיוון תשע"ה (7.6.2015) ניתנה החלטה ע"י בית הדין הגדול בבקשת האב להסרת עיכוב הביצוע, וכך נאמר בה:

"[...] בקשת האב להסרת עיכוב הביצוע אינה קשורה בשלב זה לבית הדין הגדול, שהרי ב'עיכוב ביצוע' מיום כ"ד בתמוז תשע"ג (2.7.13) נאמר כי החלטת בית הדין האזורי מעוכבת עד למיצוי הליך חקירת המומחה על ידי בית הדין האזורי ולאחר מכן תתקבל החלטה נוספת על ידו [...]"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

החמרה והתדרדרות בסרבנות הקשר

לאור החלטת בית הדין הגדול, קיבל בית הדין האזורי לידיו בתאריך כ"ח באלול תשע"ד (23.9.2014) את חוות הדעת של ד"ר טלי וישנה מ"הבית של טלי" שערכה בדיקה למסוגלות הורית לאחר הפנייה נוספת לבדיקה שכזו ע"י בית הדין הגדול, ובה נאמר בין השאר:

"[...] הילדים [...] בשיחה הם היו במתח רב, ונזקקו לאישור של [פלונית] בכל דבר שאמרו, תופעה שהמשיכה גם לאחר צאתה מן החדר, ובלטה אפילו יותר עם תום ההערכה [...] נראה כי הילדים מהווים במידה רבה שלוחה של [פלונית] והם אינם יכולים לדבר את דבריהם בחופשיות [...] הרושם הוא שלא מעט מן התובנות של הילדים הם למעשה עיבוד המציאות על ידי האם [...] יחסי האובייקט של [פלונית] פרימיטיביים ולקויים. היא מרוכזת בעצמה, מצפה מהילדים למלא את צרכיה (באופן לא מודע), ועשויה להיות קצרת-רוח כאשר משאלותיה אינן נענות [...] ממצא זה משפיע לרעה על כישורי ההורות שלה [...]"

הרושם בבדיקה היה כי הילדים 'מתוכנתים' לדבר סרה באביהם [...] התובנות והציטוטים והמחזור של נושאים ישנים שוב ושוב, נראו כ'מושתלים' ולא כאותנטיים [...]"

[...] מר [פלוני] רוצה בקשר עם ילדיו [...] ולפי עמדותיהם וחוסר הגמישות שהם מציגים נראה כי מצב זה יהיה קשה לשינוי [...] מר [פלוני] מציג לוח זמנים דחוק, אך כל ניסיון למצוא פתרון נענה על ידי הילדים באופן מידי ואוטומטי בשלילה. גישה זו העלתה חשד כבד להסתה הורית ולניכור הורי [...]"

[...] אבחון מסוגלות הורית כבר הוגש לפני למעלה משנתיים ועדיין אין כל התקדמות [...] קיימת נסיגה [...] השוואת הממצאים בדיעבד לממצאים של מכון שלם [...] מצביעים על כך שהמגמה שנמצאה שם התעצמה כאן [...] וסימני הניכור ההורי שחווים הילדים מההורים בעוצמה רבה [...] התוצאה היא הרסנית ממש [...] העדות המצמררת ביותר לנזקי ההליך המתמשך [...]"

[...] מצאנו סימנים ברורים להסתה הורית ולמצב בו הידיים נקרעים בין הצורך להיות ילדים לבין הצורך למלא את המטלה [...] של אמם ולא לשתף פעולה עם קביעת מפגשים עם האב [...]"

פגיעה קשה במצב הנפשי של הילדים עקב הסתת האם

בהמשך חוות הדעת נכתב:

כדוגמה לנזקים שנגרמו בעקבות התנהלות האם נצטט דברים שנכתבו ביחס ל[ד'], כדלהלן:

"[ד'] חש כי חלק הארי של חייו שטוח ומשעמם. הוא חווה תקופות ארוכות של פסיביות, עצב ובדידות [...] אדיש למדי לסביבתו החברתית [...] עצבנותו עשויה לנבוע בחלקה מחוסר יכולתו לחוות רגשיות מספקת והנאה [...] דיכאון [...] מציג סימנים של דיסתימיה וחרדה. הוא זקוק נואשות לחום ולטיפוח, אך הגיע לנקודה שבה הוא חש כי הללו בלתי-ייתנים להשגה. אי לכך הוא 'כבה' [...]"

'ניסיתי לפגוע בעצמי'; 'אני שומע קולות בראש שלי, האומרים לי לעשות דברים טיפשיים או רעים'; 'יש ילדים מוזרים סביבי, החפצים להרע לי'; 'יש לי סיוטים רבים'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[ד'] זקוק נואשות לטיפול פסיכותרפי [...]

המלצות ד"ר וישנה בסוף הדו"ח היו כדלהלן:

"הילדים [...] טיפול נפשי [...] ההורים [...] הדרכה הורית.. יש לחדש את הסדרי הראייה עם האב מידית [...] מומלץ שהאב יאסוף את הילדים [...] ויחזירם למוסדות הלימוד בבוקר [...] אי הגעה למפגשים של שני הילדים או אחד מהם תחשב להפרה של הוראת בית הדין, והסנקציה על הפרה זו תיקבע על ידי בית הדין. לאחר שלושה חודשים מומלץ להעלות את תדירות המפגשים [...]"

בתאריך י"א בטבת תשע"ו (23.12.2015) התקיים דיון ארוך ובסופו הוחלט כי הצדדים יגיבו אם הם מוכנים לקבל את ההמלצות. האב הגיש הודעתו החיובית בעניין זה. הודעת האב כי היא עומדת על דרישתה, בשים לב לעובדה שחלפה למעלה משנה ממועד מתן ההמלצות ולהתנגדותו של האב לשאת במחצית ההוצאות שנפסקו עליו בביהמ"ש לענייני משפחה, כי עד לתחילת הטיפול הפסיכולוגי בילדים ימשיכו ויחולו הסדרי הראייה הקיימים ואלה ישונו ויורחבו בהתאם להמלצת הפסיכולוגים שיטפלו בילדים. יובהר כפי שנביא בהמשך כי בית המשפט קבע עניין זה ללא סמכות.

בית הדין הורה בדיון הנ"ל לצדדים להגיש את סיכומיהם בכתב. בתאריך ט"ו בשבט תשע"ו (25.1.2016) הוגשו סיכומי המשיבה. ומאוחר יותר – בתאריך ח' באייר תשע"ו (16.5.2016) הוגשו סיכומי התשובה שבהם שבה על טענותיה.

בתאריך ב' בניסן תשע"ו (10.4.2016) הוגשו סיכומי האב שבהם שב על טענותיו. כמו כן תבע האב להסיר את עיכוב התשלום עקב העובדה שהוראת בית הדין הגדול קוימה והמומחה ממכון שלם נחקר בבית הדין האזורי. בתאריך ט' באדר תשע"ז (7.3.2017) הוגשו סיכומים משלימים של האב בעניין מכון שלם. בסיכומיה אלו שבה האב והדגישה את אשר העלתה במהלך הדיון בחקירת המומחה שהם ענייניים שוליים העוסקים בטעויות צדדיות ובטענות לא רלוונטיות המנסות לפגום ולערער את בדיקתם של מומחי מכון שלם שהוכיחו בחוות דעתם ובחקירתם מומחיות רבה. במיוחד כאשר תוצאות הבדיקה למסוגלות הורית אצל הגב' וישנה, שאליה שלח בית הדין הגדול את הצדדים, היו כפי שהיו במכון שלם ואף החמירו וקבעו כי המצב רק התדרדר עקב סרבנות קשר וניכור הורי קשה שאשמתו מוטלת על כתפי האב בלבד.

נמצא שלפני בית הדין מונחות חוות דעת של ארבעה גורמים מקצועיים שונים: של הרווחה, של מכון שלם, של מכון שינוי ושל של ד"ר וישנה, ומהן עולה באופן ברור שהאב אחראית במישרין להסתה ולניכור שקיימים אצל הילדים כלפי האב. כמו כן מתוך שלל ההחלטות וההתראות של בית הדין על הפרות עולה בצורה ברורה שהאב ממשיכה בהפרות הסדרתיות והעקרוניות של הסדרי הראייה ומחבלת בקשר של הילדים עם אביהם.

נפסק לעניין הוצאות המשפט והקנסות

לאור כל הנזכר בית הדין מורה בשנית כי על האב לשלם לאב את כל הוצאות המשפט שבהן חויבה כדלהלן:

א. בתאריך כ"א באדר תשע"ב (15.3.2012) נפסק בין השאר:

"[...] עבור הפרת הסדרי הלינה שביום שני האחרון על האב לשלם לאב סך של 750 ש"ח – השיעור שחייבנו בהחלטתנו בעבר עבור הפרה שכזו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סך זה ישולם לידי האב במזומן בתוך 14 יום [...] נציין כי אנו רואים חיוך זה, מלבד הפרת החלטה השיפוטית [...] כפיצוי עבור הוצאות האב ועל כן הוא ישולם ישירות אליו."

ב. בתאריך ה' באב תשע"ב (24.7.2012) נפסק בין השאר:

"בהתאם להחלטות קודמות ולהתראות חוזרות ונשנות שניתנו במהלך החודשים האחרונים – אנו מחייבים את האם על כל הפרות הסדרי הראייה בחודשים האחרונים, בסכום [...] של 25,000 ש"ח ישולמו ישירות ליד האב בגין הוצאותיו (האישיות והמשפטיות) המרובות.

סך נוסף של 20,000 ש"ח ישולם לאוצר המדינה כקנס בגין הפרות חוזרות ונשנות של החלטות שיפוטיות. ההוצאות והקנסות הללו ישולמו בתוך 30 יום.

מזכירות בית הדין תואיל לשלוח העתק מהחלטה זו לכבוד נשיא המשפט העליון – בהתאם לסעיף 7 (א) לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון) התשט"ז, 1956.

מזכירות בית הדין תואיל ליידע בכך את המחלקה לגביית קנסות בירושלים."

ג. בתאריך ו' במרחשוון תשע"ג (22.10.2012) ניתנה החלטה נוספת שלשונה:

"[...] אנו מטילים בזאת על המשיבה קנס כספי בסך 3,500 ש"ח, על אי-דיווח שוטף. קנס זה ישולם לאוצר המדינה בתוך 30 יום [...]"

ד. בתאריך ה' בטבת התשע"ד (8.12.2013) נפסק בין השאר:

"אנו קונסים את האם בסך 6,000 ש"ח בגין הפרת החלטות שיפוטיות בביטול שלושה הסדרי לינה (בתאריכים 6.11 ; 13.11 ; 20.11). סכום זה ישולם בתוך 30 יום לטובת אוצר המדינה."

בסיכום חיובי ההוצאות והקנסות: האם מחויבת לשלם לאב סך 25,750 ש"ח וכן סך 29,500 ש"ח לאוצר המדינה. סך הכול 55,250 ש"ח.

טענות הצדדים לעניין חוב המשכנתה והקיזוזים לאור הקנסות וחיובי ההוצאות

לעניין המשכנתה, האישה תובעת מהאיש שישלם את מחצית המשכנתה.

ב"כ האיש טוען שאינו מחויב אלא רק בשלושים ושלושה אחוזים מהמשכנתה במקביל ובהתאמה לחלקו היחסי בדירה שעליו אין חולק.

כמו כן טוען ב"כ האיש כי על האישה לשלם דמי שימוש על דירתם המשותפת מאחר שדירה אף בחלקו של האיש במשך למעלה משש שנים ממועד סידור הגט בתאריך כ"ז בשבט תשע"א (1.2.2011).

עוד הוא מוסיף כי האיש שילם את מלוא המשכנתה במשך עשרים וחמישה חודשים מנובמבר 2009 ועד דצמבר 2011 כאשר בני הזוג לא התגוררו יחד.

לדבריו, לא יעלה על הדעת שעל האיש לשלם מחצית המשכנתה כאשר בבעלותו רק שלישי דירה. לכל היותר לדבריו יש לחייב את האיש בשליש תשלומי המשכנתה בקיזוז תשלומי המשכנתה ששילם לבדו במשך שנתיים ובנוסף לחייב את האישה בדמי שימוש כפי שקבע בית הדין בהחלטתו מתאריך ו' באב תשע"ה (22.7.2015).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כוונת טענתו היא להחליטה מתאריך הנ"ל שלשונה הוא כדלהלן:

"דמי שימוש:

המבקש זכאי לקבל דמי שימוש מאז מועד סידור הגט, כאמור. דמי השימוש המעודכנים ייקבעו לאחר קבלת השמאות העדכנית, כנ"ל.

אשר לטענת המשיבה, טענה אליה נדרשנו להתייחס גם על ידי כב' בית הדין הגדול – בדבר קיזוז דמי מדור מדמי שימוש אלה – נאמר את הדברים הבאים: נושא הרכוש וחלוקתו נמצא בסמכותו של בית הדין, ואילו נושא מזונות ומדור הקטינים פוצל ונמצא בסמכות בית המשפט. משכך, בנושא הרכוש אנו מורים כי האב זכאי לקבל את דמי השימוש שלו מדירתו. מדובר בקוטג' יוקרתי ב[...], שדמי השימוש שלו עולים באופן משמעותי על דמי המדור שהקטינים זכאים להם לפי הדין האישי (כפי צרכם).

זאת ועוד, מדובר כאן בקטינים שהם סרבני קשר מובהקים וקשים המוסתים על ידי אמם – כפי שכתבו זאת כל גורמי הרווחה הרבים הממוסדים והפרטיים שטיפלו בהם, לרבות הדו"ח של ד"ר וישנה האחרון. כבר קבענו זאת במספר לא מבוטל של החלטות כי קטינים אלה המתייחסים לאביהם בזלזול מופגן יש להכיר בהם כסרבני קשר שלכאורה אין מקום לחייב את האב למזונות ובמדור ילדיו. אך נבהיר שאיננו באים להתערב בהחלטות בית המשפט בנושא זה ובהליכים המתנהלים לפניו, אך אין הוא כובל אותנו מלפסוק בנושא הרכוש ודמי השימוש. ברור הדבר, וציין זאת גם כב' בית הדין הגדול כי אין לראות את העיקול על מזונות העתיד שהטילה השופטת, ככספה הפרטי של האם עבור חישוב רכישת חלק האב בנכס על ידי האם [...]"

לטענת האישה, מוטלת האחריות למחצית ההלוואה בגינה נרשמה המשכנתה על בית המגורים שכן הלוואה זו נטלו הצדדים במשותף בחלקים שווים ביניהם ובאופן זה צריכה המשכנתה להיות מוחזרת על ידי שני הצדדים בשווה. כמו כן מציינת האישה כי מסכת העובדות הנוגעת לרישום זכויות הצדדים על ידיהם באופן שאינו שוויוני מלמדת כי השוויון בהחזרת המשכנתה הוא שהביא לאחוז היחסי של חלקו של האיש בסך שלושים ושלושה אחוזים שכן השתתפותו בקניית הנכס הייתה בסך של שבעה אחוזים בלבד ורק מחמת חלקו במשכנתה באופן זהה העלה את חלקו היחסי. בנידוננו, חלקו הארי של הנכס ששוויו היה שלוש מאות שלושים ואחד אלף דולר נקנה בכספי האישה, ואילו חלקו של האיש מבלעדי המשכנתה עמד על כעשרים וחמישה אלף דולר בלבד וכפי שהעיד בעצמו בדיון בתיקם של הצדדים עוד קודם לסידור הגט. האם מצרפת את מסמכי הבנק מהם נראה בבירור כי הצדדים נטלו את הלוואת המשכנתה נלקחה בחלקים שווים.

עוד מוסיפה האישה לטעון כי האיש עצמו, בסיכומיו מתאריך י"ט בסיוון תש"ע (1.6.2010), כתב בבסיס הבהרת טענתו דאז כי הוא זכאי למחצית הנכס, בניגוד לרשום בטאבו, כי מכך ששולמו על ידו מחצית מתשלומי המשכנתה מהחשבון המשותף נלמד כי הנכס שייך לו ולאשה בשווה. לאמור, האיש מודה בחוב המשותף במשכנתה. רק לאחר שנפסק בזמנו על חלוקה לא שוויונית העלה האיש טענה הפוכה וסותרת את טענתו הראשונית ושחבותו במשכנתה אינה שוויונית. לפיכך תובעת האישה את מחצית תשלום המשכנתה שאותה שילמה במשך שנים ממועד פסק הדין בתביעת הגירושין שאותה הגיש האיש נגדה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעניין טענת האיש כי שילם את המשכנתה מחודש נובמבר 2009 ועד דצמבר 2011, טוענת האישה כי האיש מתעלם כי תשלומיו אלו בוצעו כרכיב בדמי מזונות ילדיו כפי שנפסק בביהמ"ש.

האישה מבקשת כי האיש ישלם סך 33,678 ש"ח שהוא מחצית מתשלומי המשכנתה מחודש ינואר 2012 ועד אפריל 2016.

דיון והכרעה – חוב המשכנתה ודמי שימוש

מתקבלת טענתה העקרונית של האישה בעניין חובות המשכנתה. על פי הנתונים, הראיות והאסמכתאות נראה בבירור כי החלק של שלושים ושלושה אחוזים בנכס נבנה על חלקו הזה בחוב המשכנתה לבנק. מלבד העובדה שהמשכנתה רשומה על שני הצדדים בשווה אף על פי שאין חולק כי חלוקת הנכס אינה בשווה אף ברישומי הטאבו. ומעבר להודאתו של האיש עצמו בסיכומיו מהעבר. לפיכך האיש חייב במחצית המשכנתה למשך כל התקופה שהאישה שילמה את המשכנתה במלואה.

מנגד חייבת האישה שכר דמי שימוש לפי ערך של שלישי מעלות שכר הדירה לפי הערכת השמאי הרלוונטית, למשך למעלה משש שנים של מגוריה בדירה החל ממועד סידור הגט בתאריך כ"ז בשבט תשע"א (1.2.2011). על פי הערכת השמאי (מתאריך ב' באייר תשע"ו – 10.5.2016, סעיף 11.2) – "אומדן דמי שכירות ראויים לחודש בגבולות שבעת אלפים ש"ח – חלקן של האב בשכירות, שאותו חייבת לו האם עומד על סך אלפיים ושלוש מאות ש"ח.

מעלות זו של דמי השימוש יש לקזז את חובת האיש – האב בעלות מדורם של הילדים לפי צרכם בערך של ארבעים אחוז מעלות שכר דירה בסיסי הנדרש לשני ילדים.

כאמור לעיל, עניין המדור אינו בסמכותו של בית הדין ולפיכך בית הדין אינו יכול אלא לקבוע רק את המתווה לפיו יש לקזז מחוב האישה את דמי המדור של הקטינים. גובה דמי המדור בפועל וסכום החיוב במקרה דנן בו יש לאיש בעלות על שלישי מהדירה שהקטינים מתגוררים בה – נתונה לסמכותו של ביהמ"ש.

חישוב חובות הצדדים בנושאים שבסמכות בית הדין

לאור האמור להלן חישוב החובות ההדדיים ללא קיזוז וללא התייחסות למדור הילדים שבסמכות ביהמ"ש.

חוב האישה (האם) לאיש (האב):

לאור האמור חייבת האישה דמי שימוש בסך 2,300 ש"ח למשך 74 חודשים שעולים לסך 170,200 ש"ח. עם חובת האישה בחלקה במשכנתה לתקופה הנ"ל שבה שילם האיש את המשכנתה לבדו בסך 15,000 ש"ח התוצאה היא 185,200 ש"ח שחייבת האישה לאיש.

חוב האיש (האב) לאישה (האם):

חוב האיש לפי חישוב זה בגין התקופה שבה שילמה האישה את המשכנתה, ללא התייחסות לחובת המדור שבסמכות ביהמ"ש, הוא 64 חודשים כפול 600 ש"ח כשהתוצאה – 38,400 ש"ח שאותם חייב האיש לאישה.

בסיכום החישוב הכללי, ללא התייחסות למדור שהוא בסמכות ביהמ"ש, נמצא שיש 185,200 ש"ח שחייבת האישה לאיש. בהפחתת 38,400 ש"ח – חוב האיש לאישה – עולה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חובה לסך 146,800 ש"ח. כמו כן חייבת האם לאב דמי קנסות בסך 25,750 ש"ח ובסך הכול חייבת האם לאב סך של – 172,550 ש"ח. מלבד 29,500 ש"ח שחייבת האם לאוצר המדינה.

מעבר לכך על הצדדים להמשיך לשלם ממועד פסק דין זה את המשכנתה בשווה תוך קיזוז חובת האישה בדמי שימוש של 2,300 ש"ח בחודש. לפי האמור תשלם האישה כל חודש לאיש סך 2,300 ש"ח ולחילופין תמשיך לשלם את כל המשכנתה ותחויב בנוסף בסך של 1,700 ש"ח לאיש.

בנוסף, על הצדדים להוציא את הדירה למכירה מידית כדי לפרק את השותפות, וכפי שפסק בית הדין מזמן כפי שהובא. בית הדין יוציא צו לפרוק השיתוף בסיוע כינוס נכסים חיצוני בלתי תלוי.

כמובן שלצורך החישוב הסופי יש לקזז מחוב האישה – האם גם את חלקן של האיש – האב בעלות המדור כאשר נושא זה נמצא בסמכותו של ביהמ"ש. בית הדין יוצא מתוך הנחה שביהמ"ש יביא בחשבון עלות המדור את העובדה כי הקטינים התגוררו בדירה ששליש ממנה נמצאת בבעלות האיש – האב והוא משלם עליה משכנתה.

כספי פיצויים

האיש עותר לקבלת מחצית הכספים שנצברו בחשבונם המשותף מכספי הפיצויים – פיצויי שואה שמקבלת האישה מהולנד בגין היותה דור שני לשואה. האישה משיבה וטוענת כי עניין זה הוכרע כבר בפסק הדין משנת 2010. בפסק הדין הוכרע כדבריה שהכספים שייכים לאישה ואינם בכלל האיזון. היא מצטטת את פסק הדין דאז מתאריך י"ב במרחשוון תשע"א (20.10.2010) שבו נכתב בין השאר כדלהלן:

"גם תגמולי הפיצויים שבחשבון הנפרד של האישה שזכאית היא להם מחמת הפגיעות הנפשיות של דור שני ליוצאי שואה, אינה בכלל האיזון והם בכלל הסעיף הנזכר המתמעט מהאיזון [...] לפיכך גם תביעה זו דינה להידחות."

בית הדין הגדול בפסק דין הערעור מתאריך ה' באב תשע"א (5.8.2011) כתב בפסק דינו בתיק דנן (הרבנים הגאונים: הרב ציון אלגרבל, הרב חגי איזור והרב אברהם שרמן שליט"א), בזו הלשון: "וכן בנושא הפיצויים בגין השואה יש להגדירם מעצם טיבם וטבעם כנוקי נפש וגוף שלפי החוק הם מוחרגים מכלל נכסי ברי איזון."

צודקת האישה בטענתה ולפיכך תביעה זו נדחת.

לסיכום

נפסק: לאחר חישוב חיובה של האם בקנסות ושאר חיובי הצדדים כאשר פסיקה זו היא ללא חישוב המדור שאינו בסמכותו של בית הדין נמצא כי:

- א. האישה (האם) חייבת לאיש (האב) סך של 172,550 ש"ח ועליה לשלמו תוך שלושים יום.
- ב. בנוסף, חייבת האישה (האם) סך של 29,500 ש"ח לאוצר המדינה ועליה לשלמו תוך ארבעה עשר יום.
- ג. כמו כן, על הצדדים להמשיך לשלם ממועד פסק דין זה את המשכנתה בשווה תוך קיזוז חובת האישה בדמי שימוש של 2,300 ש"ח בחודש. לפי האמור תשלם האישה לאיש כל חודש

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

סך של 2,300 ש"ח. לחילופין תמשיך האישה לשלם את כל המשכנתה ותחויב בנוסף לשלם לאיש סך של 1,700 ש"ח לחודש.

ד. דמי הפיצויים שייכים לאישה במלואם, אולם העיקול עליהם יישאר עד לתשלום כל חובותיה של האישה לפי פסק דין זה.

ה. בית הדין סבור כי יש לבדוק מידית אם יש להכריז על הילדים כילדים נזקקים על כל המשתמע.

יש לבדוק אם יש להוציא את הילדים מתחת ידי האם ולהעבירם למקום בטוח כדי שלא ימשיכו להיפגע נפשית מהמצאותם ברשות האם.

הסמכות עניין זה של הכרזת הילדים כילדים נזקקים מסורה לביהמ"ש ועל הרווחה וגורמי המקצוע להפנות נושא זה לביהמ"ש.

ו. בית הדין מוציא צו פירוק שיתוף מידי על דירת הצדדים ע"י כונס חיצוני בלתי תלוי. מכירת הדירה אינה תלויה בסעיפים א-ד הנ"ל. בית הדין אינו רואה כל סיכוי למכירת הדירה ע"י הצדדים, ללא כינוס, לאור היכרותו מקרוב את המרחק בין הצדדים כפי שמתואר באריכות בגוף פסק הדין.

לפיכך בית הדין ממנה את עו"ד אברהם שלג ככונס נכסים מצד שני הצדדים. על הכונס לפעול מידית כדי לקדם פעולה זו.

השמאות המעודכנת נמצאת בתיק הצדדים ולפי ההערכה בה, ערך הנכס הינו 2,550,000 ש"ח. ההערכה כוללת מע"מ. על המזכירות להעביר מידית צו מינוי זה לכונס הנ"ל.

על הצדדים לשתף פעולה עם כל הנחייה של הכונס ולאפשר כניסת לקוחות לדירה ללא כל עיכוב והפרעה.

על הכונס לעדכן את בית הדין כל עשרים ואחד יום על מצב הכינוס וקידומו. על הכונס לעדכן מידית את בית הדין על כל עיכוב הנגרם ע"י מי מהצדדים כדי שבית הדין יוציא החלטות ענייניות ומידיות בתיק כדי לקדם את הכינוס.

ז. כל הפרה של פסק דין זה תגרור חיוב מידי בהוצאות.

הרב שניאור פרדס

מצטרפים לפסק דינו המנומק של הגרש"ז פרדס שליט"א.

הרב חיים ו' וידאל

הרב מיכאל עמוס

נפסק כאמור.

ניתן ביום ז' בסיוון התשע"ז (1.6.17).

הרב חיים ו' וידאל

הרב מיכאל עמוס

הרב שניאור פרדס

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1197864/21

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

בפני כבוד הדיין:

הרב אברהם הרוש

התובעת: פלונית

נגד

הנתבע: פלוני

הנדון: דחיית בקשת האב להפחתת מזונות; הטלת קנסות בנסיבות של ניכור הורי מהאם

החלטה

תיק זה מתנהל בפניי כדיין יחיד, בהסכמת הצדדים.

בדיון ביום י"ג באייר תשפ"ג (04/05/2023) שמעתי על מצבם של הילדים מפי הצדדים, וכן על מצבם העגום של הילדים מפי העובדות הסוציאליות במועצה אזורית [...].

כפי שכתבתי בהחלטות קודמות, בתיק זה בפרט אני נחוש מתמיד להעמיד מולי את טובת הילדים, וללוות את העניין עד הפתרון הרצוי.

עקב הניכור ההורי המתמשך בין הבן [א'] לאימו, אשר להתרשמותי יש לאב חלק לא מעט בו – בין באופן מודע ובין באופן לא מודע – סבורני שהיענות לבקשות האב בענייניו של [א'] בעייתי זה עלולה להחריף את הניכור הקיים, ואף להשפיע לרעה על טובת שאר הילדים ולקשר שלהם עם אמם.

אשר על כן, הנני דוחה את בקשת הנתבע בשתי בקשותיו: הראשונה, העברת המשמורת הרשמית של הבן [א'] לחזקתו. השנייה, לאפשר הוצאת דרכון לבן [א'] על מנת שיוכל לטוס עימו לחו"ל.

הנימוקים בקצרה

נזכיר שביום כ"ד באב תשפ"ב (21/08/2022) (תיק 14/) החלטתי, בהסכמת האם, להוריד את תשלום המזונות עבור הבן [א'] ולהתנות זאת בהתקדמות הקשר של [א'] עם אימו תוך טיפול של המטפלת גב' ענבל שני גרינברג. למעשה, כפי ששמענו בדיון, הקשר לא השתפר, וניתן אף לומר שהחמיר, וגם הבן [ב'] מתקדם לעבר נקודה חמורה זו. אם לא נעצור זאת בזמן, נמצא את עצמינו בנקודת אל-חזור שהטיפול בה הינו קשה מנשוא, עם השלכות מרחיקות לכת שיפגעו בטובת הקטין [א'] וכן בטובת שאר הקטינים, ובמשך הזמן – אף באב עצמו.

א. ענישה שלא מן הדין בהקשר של ניכור הורי

לצערי, האב ממשיך בהנהגות זו של השפעה לניכור הורי, והילדים מעודכנים בפרטי הדיונים בביה"ד. תירוצו של האב אינו מרפא את השבר. אף בקשתו לטוס עם הבן [א'] לבד, תוך ידיעה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברורה שעניי הילדים האחרים נשואות לטיסה זו, יש בזה כדי להוסיף שבר על נקלה, ומראה על ניתוקו של האב מהסובב אותו כלפי גידול הילדים ואינו מודע להשפעה שלו על הילדים.

לכן ברור שאין להיענות בחיוב לבקשותיו הנ"ל, שבכך יהא פרס לניכור הורי אשר ללא ספק יש לאב יד בטיפוחו.

אדרבה, סבורני שמן הראוי לקנוס את האיש עבור התנהגות זו שאינה מאפשרת לגדל את הילדים בשלוה הראויה להם ומוסיף בניכור הורי זה של הבן [א'] כלפי האם, ויש לזה השפעה לרעה על שאר הילדים, וכפי שרואים בפועל השפעות אלו אצל הבן [ב'].

אמנם המסד ההלכתי המאפשר קנסות מסוג זה יסודו בשו"ע חו"מ (סימן סימן ב) מדין "עונשין שלא מן הדין", וכבר דעתי אמורה בפס"ד (תיק 1313311/7) שלא בנקל ניתן לעשות שימוש בסעיף זה.

אולם, עיון בפסק הדין הנזכר, וכפי הדברים שכתבתי שם בגדר ענישה שלא מן הדין, מראה שאכן לעניין זה לענ"ד יש כוח לשימוש בכוח ענישה זו, מאחר והסמכות המהותית של ביה"ד הינה בגדר אביהם של יתומים, וכפי שהרחבתי בגדר זה בפס"ד אחר, שניתן במסגרת תיק 197864/14.

והטיפול בניכור הורי מחייב שימוש ב"ארגז כלים נרחב" וחלק מזה הוא שימוש בקנסות, וכפי שכתבתי בפס"ד הנ"ל העוסק בניכור הורי תיק 197864/14, בפרק "הפתרונות שיש לערכאה שיפוטית כנגד תופעת הניכור ההורי".

אשר על כן אני סבור שיש לביה"ד הסמכות הייחודית לקנס זה במסגרת זו של ניכור הורי ומתוך דאגה לשלום הילד, לכן במסגרת זה היה מקום לשקול הגדלה של חיוב הכתוב בסוף החלטה זאת עד לכדי חיוב מלא של כל סכום המזונות רטרואקטיבי, אולם בשלב זה, לעת עתה, אמנע לעשות זאת תוך מעקב מתמיד אחר התקדמות הקשר בין הבן [א'] לאמו.

נמצא לפי"ז שאף שאני מאוד מסתייג בשימוש בכוח זה, וכפי הדברים האמורים בפס"ד הנ"ל, מכל מקום מצאנו עניין ייחודי המצדיק שימוש בכוח זה של ענישה שלא מן הדין.

ב. חיוב מזונות לילדים גדרו המורחב והגדרתו.

אלא, שאין אנו צריכים לכך בנידון זה, שכן אי-עמידה של האיש בתנאי ההחלטה הנ"ל מיום כ"ד באב תשפ"ב (21/08/2022) מעמיד לאישה מן הדין סכום מזונות בסך 1,250 ש"ח לחודש רטרואקטיבי מיום 01/09/2022, כפי שיתבאר.

נזכיר שביום 26.5.2022 (תיק 16) הגיש האב בקשה להפחת מזונות עקב מעבר הבן [א'] אליו בפועל.

בתגובת ב"כ האשה מיום 20.6.2022 בקש לדחות את בקשת האב, שבזה תינתן רוח גבית לניכור אשר לטענתה באה בהשפעת האב, ואדרבה ראוי לקנוס אותו על כך, וכן כי האב אינו עומד בהסדרי השהות אשר נקבעו.

בהחלטה ארוכה מיום ד' בתמוז תשפ"ב (03/07/2022) (תיק 14) התייחסתי לנושא טובת הילד וניכור הורי, ואף הקדשתי חלק בכותרת: "הפתרונות שיש לערכאה שיפוטית כנגד תופעת הניכור ההורי". בעניין הבקשה להפחתת מזונות כתבתי:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ביה"ד לא רואה צורך להכריע בשאלה זו כעת, כיון שביה"ד נענה לבקשת האב להפחית יום אחד מהשהיה של הילדים אצלו, וזה עצמו עולה יותר לאם, ועל כן לא ניתן להפחית מדמי המזונות.

עם זאת, ב"כ האם ביקש לא להשתמש בנימוק זה כיון שהוא שוקל להגיש תביעה להעלאת דמי המזונות בגין הגדלת הזמנים שהילדים נמצאים אצל האם, ולא כפי שהוסכם בהסכם הגירושין. במסגרת הזמנים שנקבעו בהסכם הוחלט על הסכום, וכעת עם הרחבה הזמן עם האם הוא שוקל להגיש תביעה להגדלת דמי מזונות."

במסקנות אותה החלטה, נקבע:

א. "הבקשה להפחתת המזונות נדחת.

ב. לגבי הפחתת מזונות, ביה"ד רושם לפניו את בקשת ב"כ האם שלא להשתמש בנימוק של הגדלת זמני השהיה עם האם כגורם למניעת ההפחתה מהמעבר של הילד אצל האב.¹

אומר ברורות, איני מתכוין לתת פרס ורוח גבית לאב מנכר, ולא תהיה שום הפחתה כתוצאה מניתוק הקשר בין אם לבנה. הנימוקים העניינים לזה נמנעו מאיתנו נכון לרגע זה לאור האמור, אולם אם תוגש בקשה להגדלת מזונות ביה"ד יכריע אף בסוגיה זו. תיק הפחתת מזונות יסגר."

התקיים דיון מעקב ביום כ"א באב תשפ"ב (18/08/2022). בעקבות הדיון ניתנה החלטה הנ"ל ביום כ"ד באב תשפ"ב (21/08/2022), בה ניתנו מספר הוראות אופרטיביות, בפרט ביחס לבן [א'], ביניהם נקבע:

ה. "כלי נוסף שניבחן ע"י ביה"ד לסיוע בניכור ההורי, הינו ביטול זמני של מזונות הילד [א'] למשך שלושה חודשים החל מחדש ספטמבר אם שולם עבור חודש אוגוסט, סכום המזונות שירדו מהסך הכולל עומדים על 1,250 ש"ח החלטה זו הינה כל עוד והבן [א'] שוהה באופן מלא עם האב.

ו. ביטול זה מותנה בהשבת הבן [א'] לחיק אימו כבעבר, אם ביה"ד יתרשם שלא נעשה דבר בעניין זה וכמו כן לא חל שום התקדמות ביחס בין הבן [א'] לאימו חיוב המזונות ישוב לקדמותו רטרואקטיבית מיום החלטה זו.

ז. על האב לעמוד על זמני השהות אצלו כך שלא תהיה הליכה של הילדים אל האם בתוך זמני השהות עם האב, מקרה זה אם ישנה יגורר חיוב קנס על פי שיקול דעתו של ביה"ד."

נמצא, כעת, כאשר טרם שב הבן לחיק אמו, ולא היתה התקדמות בעלת משמעות, ואדרבה, המצב החמיר, בטלה ממילא רטרואקטיבית הביטול זמני של מזונות הילד מהחלטה זו, וחוזרת לתוקפה ההחלטה הקודמת מיום ד' בתמוז תשפ"ב (03/07/2022) אשר דוחה את בקשת האב להפחתת מזונות. אם כן, למעשה, גובה המזונות נשאר כעת כפי שנקבע בהסכם הגירושין, ואם בפועל האב החסיר 1,250 ש"ח מתשלום המזונות מאז 9/2022 – הרי שקיים לו חוב מזונות לאשה, בסך 11,250 ש"ח כעת (נכון לחדש מאי 2023).

אולם, חיוב זה יש לתת עליו את הדעת. ידוע שחיוב המזונות הוא ביחס להוצאות לצרכי הבן, ולא עבור האשה, וכפי שכתבתי בפסק דין (תיק 1161022/12), ולכן על פניו לא ניתן להטיל על האב חיוב מזונות עבור הבן [א'] כאשר בפועל האם לא מוציאה עליו הוצאות הכלולות בסל

¹ יש לציין שהאם חזרה בה מהגדלת זמני השהיה עם האב, ולכן, אכן אין להשתמש בנימוק זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המזונות. ואף שניתן לתת לחיוב זה הצדקה משפטית טכנית, מכל מקום אין להוציא ממון מהאב בלי עילה הלכתית לחיוב מזונות אלו.

נקדים להביא את אשר כתבנו בפס"ד מיום ד' בתמוז תשפ"ב (03/07/2022), כמובא לעיל:

"אומר ברורות, איני מתכוין לתת פרס ורוח גבית לאב מנכר, ולא תהיה שום הפחתה כתוצאה מניתוק הקשר בין אם לבנה. הנימוקים העניינים לזה נמנעו מאיתנו נכון לרגע זה לאור האמור, אולם אם תוגש בקשה להגדלת מזונות ביה"ד יכריע אף בסוגיה זו. תיק הפחתת מזונות יסגר."

על פניו הגיע העת להכריע בנידון זה, אלא שמבלי להיכנס לעובי הקורה, ובהתאם לדבריה של האישה (שגם הם הובאו בפסק דין הנזכר), ואצטט את הדברים:

"התסקיר מצביע על כריכת המזונות של האב בהפסקת הקשר של הילד עם אימו והמעבר לאב. ואכן, הבעל הגיש תביעה להפחתת מזונות בטיעון שהילד הגדול עבר להתגורר אצלו, ואין סיבה לשלם מזונות עליו.

ב"כ האם מגיב לתביעה זו בשני טענות: האחת, אם אכן ביה"ד ייענה לבקשה זו להפחתה, בזה למעשה ביה"ד נותן "פרס" לאב מנכר, וכפי שהתסקיר מעיר שאין לכרוך בין המזונות למעבר הבן לידי האב.

השניה, לגופו של ענין, התשתית הקבועה להחזקת הילד אצל האם עדיין ממתינה לו, ועליה משלמת האם, כגון ארנונה או דמי ישוב, וכן מיטה ממתינה לו ועוד דברים, כך שלא ניתן להוריד מזה."

הנני מודיע שטענות אלו של האישה מתקבלות בנסיבות הניכור המתמשך, ויש לחתור לקיים את ההחלטות הקודמות כולם.

אכן נשארו עדיין לאם מספר הוצאות עבור [א'] שאינן תלויות שהות, וכפי שצפוי במקרים מעין אלו. בנוסף, כפי שעולה מהתסקיר, וכן הודה האב על כך בדיון, האב אינו תמיד עומד בהסדרי ההשות של שאר הילדים, ולפעמים הם נמצאים עם האם יותר מהנדרש לפי ההסכם. זאת ועוד, הסכום 1,250 ש"ח שנקבע עבור כל ילד (כאשר סכום זה יורד בהיותו בפנימיה) הוא ברף הנמוך, וי"ל שהאם הסכימה לכך רק בתנאי שתקבל סכום זה עבור כל שבעת הילדים כמכלול. אולם, כאשר נגרע מזונות עבור ילד אחד, יש לצפות לסכום קצת יותר גבוה עבור שאר הילדים.

לכן, בהתחשב במכלול הדברים יש לקבוע שיש להפחית את הסכום הכולל של המזונות בגין מעבר [א'] רק בחצי, ויש לחייב את האב בסך 1,250 ש"ח עבור כל אחד מששת הילדים האחרים + 625 ש"ח עבור [א'].

נציין שבתנאים רגילים של מעבר ילד בכנות ללא סימנים של ניכור היה מקום לבחון לגופו של עניין את צרכי הילדים.

אולם הנני סבור שהקשר עם האם הינו חשוב לא פחות ממזונותיו של הילד וכל דבר ששייב את הקשר בין הילד לאמו הכרוך בהוצאות שיש להשית על האב דינם כמזונות.

יעויין במנחת אברהם (ח"א סי' יב) ובפד"ר (כרך יב עמ' 190) שכתב לחדש ששונה דינה של הזכאית למזונות מיתר התביעות, והינה זכאית לשיפוי של הוצאותיה לטובת השגת מזונותיה:

"נראה מסברא, שכל הוצאות שיש להוציא כדי לקבל את המזונות הן עצמן חלק של מזונות האשה. כי אם האשה זקוקה להוציא ממון כדי לקבל את המזונות המגיעים לה, ובלי הוצאה זו גם המזונות עצמן לא יגיעו לידה, הרי זה חלק מהמזונות שלה. וכשם שאם האשה זקוקה לשכור מסגר לשבור

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המנעול של צרכי האוכל בבית, כדי שתוכל לאכול, הרי זה מכשירי אוכלין, והוא כאוכלין עצמן. וזה ממש כמו שנותנים לאשה כלי בישול למזונות, שהם בכלל המזונות, כמפורש בר"ן פרק אף על פי ונפסק בשו"ע אה"ע סי' ע סעי' ג, משום שבלעדיהן לא היו לה מזונות לאכול."

כלומר, האישה זכאית לדמי מזונות כפי הסך שהיא נדרשת כדי להשיגם. וכיון שנדרשה להליך משפטי למען כך, הרי אומר שדמי מזונותיה עולים יותר מאשר המצוי במכולת. שהרי אף כלי הבישול משוקללים בתחשיב של דמי מזונות, כיון שעל ידם היא מכשירה את המזונות, וכמו כן, על ידי התביעה המשפטית הצליחה להביא את המזונות לביתה.

הגר"א שפירא זצ"ל הביא מספר ראיות לכך. ואחת מהראיות נלמד מדין המפריש מעות לצורך הפסח, שהגמ' בפסחים (דף צ"א) אמרה שיותר לו לקנות בהן עצים להכנת הבשר לקרבן, ולדעת רבי אף המצה הנאכלת עם הקרבן. הרי שמכשירי האוכל נידונים כאוכל עצמו. וכן הוכיח מהירושלמי בסוטה (פ"ב ה"א) שהחשיבה את קרבן יולדת כמכשירי מזונותיה, ואמרו שהבעל יכול להפריש עולת העוף אף שלא מדעתה, שכן מכשירתה לאכול בקודשים.

בדברי הגר"א שפירא ישנו חידוש גדול, ובדבריו ישנו הרחבת המושג דמי המזונות שהאשה זכאית להן.

אולם לענ"ד יש לומר דבר נוסף מראיה זו שהביא הגר"א שפירא זצ"ל, והיא שהחובה של הבעל במזונות אשתו הינו חיוב כללי, האומר שיש לחייב את הבעל במכלול צרכיה, וכפי שהוא חייב בקנסותיה ובקרבנותיה, הרי שמחויב בכל חיוביה.

החידוש הוא שחיוב המזונות ביסודו הוא חיוב כללי שאמור לענות על כל צרכיה של האישה הגופניים והנפשיים, וכפי שהגר"א (חו"מ סי' צו ס"ק לב) הביא מקור לדעה שחייב הבעל בכל צרכיה מלבד מזונותיה וכלכלתה, עיי"ש. וסבר שחיוב זה כלול בכלל חיובו שהינו חייב לה, והביא ראיה לחיוב זה מהחובה של הבעל להביא קרבנות אשתו.

לענ"ד יסוד זה ניתן לומר אף על החיוב של האב במזונות בניו, וכפי לשונו של הרמב"ם (הל' אישות פרק יב הלכה יד): "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים".

נמצא לפי זה שאף אנו רשאים להתבונן במבט רחב על חיוב מזונות האב שאינו מתבטא רק בלהאכילו ולהשקותו אלא הינו חיוב כוללני הכולל בתוכו אף צרכים אחרים להן זקוק הילד להתפתחותו, וכיון שכך הקשר בין האם לבנה הינו מהצרכים הבסיסים להן זקוק הילד ועל האב לשאת בהוצאות לשם השבת קשר זה.

אשר על כן, בנסיבות העניין – כפי פתח דברנו – אין להעניק לאב פרס בזה, ויש לסמוך על טעמים אלו להשאיר עכ"פ חיוב חלקי.

נמצא שעל האב לשלם לאם סך 5,625 ש"ח להשלמת מזונות שהחסיר. ככל שלא ישלים האב חסר זו תוך 30 יום, זכות האם לגבותו בדרכים המקובלות.

כמו כן, לא הוכרע עניין המשמורת כלפי הבן [א'] לסטות מהסכם הגירושין, לרבות בהחלטה הנוכחית. הרי שלעת הזו, הסכם הגירושין שקיבל תוקף של פס"ד עומד על כנו, ועל האב לשלם את תשלומי המזונות עבור הבן [א'] – גם רטרואקטיבית – כפי האמור בהחלטה לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהחלטה זו, לעת עתה, נמנעתי בשימוש בכוח ענישה זו של קנסות בגדרי הדין של ענישה שלא מן הדין שנפסקה בחושן משפט (סימן ב), והרחבתי רבות אודות גדר זה בפס"ד תיק מספר 1313311/7.

אולם, יש לאיש וכן לאישה לדעת שבית הדין לא יניח לנושא זה, עד הגעה למצב מניח את הדעת, ולצורך העניין ישתמש בכל הכלים העומדים לרשותו, כולל בכלי שאמנם יש לעשות בו שימוש במשורה אך דומה שהמקרה שלפנינו הוא מן המקרים הנדירים בהן ניתן לנקוט בצעד חריג זה, ובית הדין לא יהסס להשתמש בכוח זה, להעניש ולקנוס, כדי להציל את הילדים מההשפעות ההרסניות של ניכור הורי.

מסקנה

מוחלט כדלהלן:

- א. הסכם הגירושין עומד על תוקפו, לרבות עניין המשמורת. עבור מעבר הבן [א'] יש לנכות סך 625 ש"ח החל מחודש 9/2022.
- ב. האב ישלם לאישה סכום חד פעמי של 5,625 ש"ח עבור המזונות שהחסיר מאז, תוך 30 יום.
- ג. אין אישור להוציא דרכון לבן [א'].
- ד. האמור בסעיף א' יבחן מחדש עם המלצות מהעו"ס על שיפור המצב המשפחתי הכולל גם שיפור הקשר בין [א'] לאמו.
- ה. האשה תבחן אפשרות להעתיק מקום מגוריה באזור מגורי הוריה.
- ו. הצדדים ישתפו פעולה באופן מלא עם העוסיו"ת במועצה אזורית [...] הן לגבי טיפול לתיאום הורי והן לגבי הטיפול הילדים.
- ז. הצדדים מופנים בדחיפות למרכז חרום אקסטרני בב"ש.

פסה"ד ניתן לפרסום בהשמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום כ"ו באייר התשפ"ג (17/05/2023).

הרב אברהם הרוש – דיין

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1027470/24

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד, הרב מאיר קאהן, הרב יעקב מ' שטיינהויז

התובע: פלוני

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד דבורה אטיה)

הנדון: ניכור הורי – לא תקבל טענה שהילד לא רוצה לפגוש בהורה השני

החלטה

בפנינו תיק להסדרי שהות.

הצדדים גרושים מיום 19.11.15. לצדדים שני ילדים, תאומים, בן ובת, בגילאי 11.5.

למעשה, בפנינו תלונת אב על ניתוק הילדים ממנו ע"י האם כבר כמה חודשים.

ונזכיר האמור בהחלטת בית הדין מיום 3.4.23:

בפנינו תלונת אב על ניתוק הילדים ממנו ע"י האם כבר כמה חודשים.

בית הדין פונה לשירותי הרווחה הרלוונטיים למתן תסקיר והמלצות באשר למשמורת והסדרי שהות וזאת בתוך 45 יום מהיום. ימי הפגרה במניין הימים.

בנוסף, יקבע מועד דיון בהול לאחר חג פסח.

וזו מהות הדיון הקבוע להיום.

בקשת הנתבעת לדחיית הדיון נדחתה בהחלטה מאתמול 18.4.23, שם נרשם:

הוגשה בקשת ב"כ האישה לדחיית מועד דיון הקבוע למחר, בשל קביעתו בהתראה קצרה והתחייבויות קודמות של ב"כ.

בית הדין מבהיר כי בניגוד לנטען, הדיון נקבע ביום 03.04.23 וכי בהחלטה לקביעתו הודגשה הדחיפות בקיומו.

לאור האמור, בית הדין מחליט לדחות את הבקשה.

הדיון יתקיים במועדו.

כיום, טוען האב: אני רוצה לחדש קשר עם הילדים אחרי כשנה שאני מנסה לחדש קשר ללא הצלחה.

מוסיף האב: בחודשים האחרונים אני לא רואה אותם. מנסה לקחת אותם מבית הספר, אני אמור לאסוף משם, הם לא רוצים לבוא. הם לא באו אתי הביתה. ובסופי שבוע אני אמור לראות ע"פ ההסכם והחלטת בית הדין, בימי שני ורביעי וכל שבת שניה וחגים וחופשות בשווה, ואני

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בא בכל סוף שבוע, והיא מסרבת. ביקשתי לתאם את הפסח, והיא רשמה "כרגיל". היא מסיתה אותם שלא להגיע. אני לא רוצה לבוא לכאן. לא קבלתי אף את מספר הטלפון של הילדה. אני מגיע בסוף שבוע לבית האם, יושב ברכב ומחכה, סובל, מכין שבת, ואז הילדים לא מגיעים. ביקשתי תיאום עם האם אם יש בעיה. היא מגיבה לי שהילדים לא רוצים, לא אומרת למה הילדים לא רוצים. יש תיעוד שהיא מסיתה אותם. אנו גרושים כבר 8 שנים. בהתחלה הילדים הגיעו עם משפטים מחרידים, אך הקשר היה טוב. לפני פורים הקודם היה דין ודברים על השבת אצלה, ואז הילדים לא הגיעו בפורים ואמרו שהם לא רוצים להגיע, אך אמרו שהם מתגעגעים וחזר הקשר. ולפני מספר חודשים שוב, בלי סיבה, הם הפסיקו להגיע. האם אמרה לי שהילדים יחליטו בעצמם ואני אראה. האם רוצה להפריד אותי מהילדים. כן אבקש טיפול לילדים.

האם מגיבה: אני תמיד נלחמת על יציבות הילדים. הגענו להסכמה על הסדרי ראיה של ימי שני ורביעי מבית ספר וסוף שבוע שני מבית האם ומחזיר ביום א לבית ספר. זה היה חשוב לי. זה עבד עד לפני שנה. אך הילדים לא רוצים לבוא אליו. יש תוקפנות בתגובות. הבן לא מוכן. זה היה תהליך, האב אמר לו לא מעט פעמים שילך מפה אם לא רוצה. הבן אמר שהאב גירש אותו. בקשתי מהילדים שיחזרו לאב. האב לא קשוב. לקראת סוף השנה זה חזר על עצמו. האב מגיע לבית הספר בימי שני ורביעי ויש אותה תגובה.

בית הדין הבהיר לאם כבר אז שהאם המשמורנית היא האחראית שהילדים יראו את האב, בכל דרך שתמצא לנכון. אם היא לא מסוגלת לכך, נשקול להעביר משמורת לאב, והוא ידאג שהם יפגשו את האם.

לשאלת בית הדין, האב מגיב שהוא יוכל לקבל משמורת על הילדים וידאג למפגשים סדירים של הילדים עם האם.

ומוסיף האב: מעולם לא עשיתי דבר כדי לפגוע בקשר של הילדים עם האם, למרות שהיא פוגעת בקשר אתי. לאורך כל השנים היא ניסתה לפגוע בשהיית הילדים אצלי, בכל חופשה וחג.

מוסיפה ב"כ האם: אני מסכימה שהילדים צריכים אבא ואמא ומפגשים בפועל. גם מסכימה לטיפול הורים וילדים. הם גרים בירושלים. נכון שהורה משמורן מצריך נכונות ודבון שלו לקשר עם ההורה השני, אך אם יש קושי, בלי להטיל אשמה, אך כשיש שני בתים הילד מתמרן, וזה לא כזה פשטני. האב יכול לקבל את הילדים מבית הספר וזה לא הולך. יש לעשות טיפול. הילדים צריכים לקבל הכרה במה שהם מעלים.

האב מבקש את מספר הטלפון של הבת, וב"כ האם מצהירה: מספר טלפון של הילדים יגיע. עד כאן עיקרי טענות הצדדים ההדדיות.

ובכן, עסקינן בהורים גרושים כבר מספר שנים משנת 2015, כאשר בחודשים האחרונים הילדים מסרבים לקשר עם האב. לא נצפתה עילה אמיתית ומשמעותית לכך, וקיים חשש כי האם לא פועלת להשבת הקשר של הילדים עם האב או לעידודו, במקרה הטוב - או ניכור הורי בפועל במקרה הפחות טוב כטענת האב - ונתלית באמירה הפשטנית כי "הילדים לא רוצים".

בית הדין הבהיר לאם בדיון כי טענה זו של "הילדים לא רוצים" אינה מתקבלת.

למעשה, לא נוכל לקבל את טענות האם כי הילדים הם אלו שלא רוצים לבוא אל האב, וכי היא כן דוחפת אותם ללכת לאב. בית הדין סבור כי תפקידה של אם משמורנית היא לדאוג כי הילדים יפגשו את אביהם, ובמידה והאם לא מצליחה בכך, ולא נראית סיבה מוצדקת להפרות קשר בין האב לילדים, אזי קיים ספק אם היא מתאימה להיות אם משמורנית, כאשר אחד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מתפקידיו העיקריים של הורה משמורן, הוא לדאוג כי ההורה השני יפגוש את הילדים כפי הצורך והפסיקה.

ונציין כמה פסקי דין שהתייחסו לכך.

ראשית, ראו האמור בתמ"ש 20385-05-15 פ.ג. נ א.ג. (פורסם בנבו), שם מסביר בית המשפט שבמקרה שילד אינו רוצה קשר עם אחד מהוריו, על ההורה שעמו גר הילד מוטל הנטל לשכנע את בית המשפט שיש סיבה מוצדקת לסירוב הילד לקשר. אם אין לו הסבר, בית המשפט יסיק שההורה המועדף תורם, במעשה או במחדל, למצב. אין צורך לקבוע שמדובר בניכור הורי או בחומרתו.

וכן נרשם שם, שעל ההורה המועדף לשתף פעולה באופן מלא בניסיונות לשפר את היחסים בין הילד להורה האחר, ויש לפעול באמצעי אכיפה נגד הורה שאינו מציית להוראות בית המשפט. ניתן לפעול על פי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז – 1967, כגון במניעת יציאה מן הארץ, בשלילת רישיון נהיגה, ובאיסור שימוש בכרטיסי חיוב והמחאות, וזאת בנוסף על הטלת קנס או מאסר בגין הפרת צו שיפוטי לפי פקודת בזיון בית משפט. ייעשה הכול כדי להביא את ההורה הסרבן לפעול לטובת הילד.

וראו אף האמור בתמ"ש 22078-03-18 מ.ר. נ ס.ס. (פורסם בנבו), שם בית המשפט קבע כי ניכור הורי הוא התעללות בקטין, והוסיף כי התעללות כזו היא בלתי חוקית, וכי חובתו של בית המשפט, להוקיע ניכור הורי ולמנוע אותו, קודמת ל"עיקרון המלאכותי של טובת הילד". הדברים נאמרים כתשובה לאלה הטוענים כי טובתו של הילד היא קבלת רצונו. טענה זו אין בה ממש, במקרה שהילד מנוכר נגד הורה אחד על ידי משנהו, כי חלק חשוב בתהליך הניכור הוא שכנוע הילד, על ידי ההורה המנכר, עד כדי שטיפת מוח, שההורה המנוכר הוא רשע ופוגעני, ואין בו כל דבר טוב. מכאן שהדברים שהילד אומר אינם מבטאים את רצונו האמיתי, ובוודאי לא את טובתו.

וראו אף האמור בתלה"מ 11686-08-18 ד.כ. נ ב.ד. (פורסם בנבו), כאשר לשיטת בית המשפט שם, ניכור הורי פעיל "נכנס הוא לתוך תחומי העבירה הפלילית" ומהוות הפרת החובה של הורה, על פי סעיף 17 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, תשכ"ב-1962, לנהוג כהורה מסור.

בית המשפט בהחלטתו שם ציווה על לשכת הסיוע המשפטי למנות לאלתר אפוטרופוס לדין עבור הקטין, על הגשת חוות דעת של עו"ס בשאלה אם קיים ניכור הורי ומה ניתן לעשות להכחדת התופעה תוך 15 ימים, וכן על חידוש הקשר בין האם לקטין כולל לינה. נקבע דיון נוסף בפני השופט לשם מעקב בתום חמישה שבועות ממתן ההחלטה.

וראו אף החלטת בית הדין בתיק 292687/2 פלוני נ' פלונית (בית הדין הרבני, נתניה), פורסם בנבו, שם בית הדין הרבני קבע כי האם ניכרה את הילדים מהאב, תוך הצגתו כאדם רע, ולאחר שגם הפרה פעם אחר פעם את הצווים שניתנו נגדה, הן בדבר הסדרי הקשר והן בדבר טיפול, חייב אותה בית הדין בתשלום לאב סך של 25,750 ש"ח כפיצוי וכן קנס על סך 29,500 ש"ח לאוצר המדינה.

והוסיף בית הדין וסבר כי יש צורך לבחון אם יש להכריז על הילדים קטינים נזקקים, על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, ואם יש להוציא את הילדים "מתחת יד האם ולהעבירם למקום בטוח כדי שלא ימשיכו להיפגע נפשית מהימצאותם ברשות האם". בית הדין הורה "על הרווחה וגורמי המקצוע להפנות נושא זה לביהמ"ש". (ולקוחים הדברים דלעיל מתוך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מאמרו של מר פיליפ מרכוס, שופט בדימוס, בית המשפט לענייני משפחה, ירושלים ג' אדר ב' תשע"ט 10 מרץ 2019).

ועוד מהפסיקה: הדין הנוהג, כפי שהובהר בלשונו של השופט שניאור זלמן חשין:

"טובת הילד כוללת גם חינוך טוב, הכשרת הלב לנימוסים נאים, לדרך ארץ בפני אנשים קרובים ורחוקים, וביחוד לכיבוד אב ואם. ההורים חייבים להיות אנשי המעלה בעיני הילד ויהיו אשר יהיו היחסים ההדדיים בינם לבין עצמם. כן ההכרח לנטוע בלב הילד רגשי אהבה והערצה לאב ולאם לא רק משום שמגיע להם הדבר בזכות היותם הורים, כי אם גם, ואולי בייחוד, משום שטיפוח רגשות אלה מרגיל את הילד לאתר זמן לקשור קשרי ידידות עם זרים ועם החברה כולה. הקשר הראשוני נוצר עם האנשים הקרובים ביותר לילד ומתפשט על האחרים. נטיעת רגשי שנאה בלב הילד לאב או לאם, פירושה השרשת איבה לאדם מן החברה. פעל כזה מזיק לילד ולכל תהליכי התפתחותו הרוחנית, ועשוי להתנקם ברבות הימים בסביבתו הקרובה והרחוקה כאחד." [ע"א 319/54 ד.ג.נ' ח.ג., פ"ד יא 263 (1957)].

ועוד מהפסיקה:

"ביטוי לתסמונות נמצא, בין היתר, בסירוב של הילד לקיים קשר עם אחד ההורים. מכאן השימוש במונח 'סרבנות קשר' כדיבור נרדף לניכור הורי, אף שאין הראשון אלא אחד המאפיינים של התסמונת" [ראו: רע"א 3009/02 פלוני נ' פלוני, פ"ד נו(4) 884,872 (2002)].

לאור כל האמור עולה, כי אל לו לבית הדין לתת את ידו לניסיונות של האם כיום, לתלות את הפרת הסדרי השהות ברצונם של הילדים.

הובהר לאם כי אם תופעה זו תימשך, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט כנגד האם בשל הטרחת המערכת לחינם.

כן הובהר לאם כי אם תופעה זו תימשך, בית הדין ישקול העברת משמורת לאב (האב הסכים לכך), והוא ידאג כי הילדים יהיו בקשר טוב עם האם.

בית הדין אף יפנה את ההורים לגורם מקצועי, כדי שייתן להם כלים לגרום לכך שהילדים התאומים יהיו בקשר טוב עם שני הוריהם.

לשם כך, בית הדין מפנה את ההורים לד"ר יעקב סגל; פסיכולוג חינוכי, התפתחותי, ומטפל משפחתי מוסמך (רח' הארי 14 ירושלים, טלפון: 02-5634120, נייד: 050-6404035), לסיוע להורים בהנ"ל.

הצדדים יפנו אליו מיוזמתם לאלתר.

עלות הסיוע והטיפול תחול על שני הצדדים בשווה.

שני ההורים מחויבים לשתף פעולה עם הפסיכולוג ולפנות אליו לאלתר.

מבוקש שהפסיכולוג יפגוש אותם בהקדם האפשרי, ויביא למפגשים בין האב לילדים בתוך כמה ימים, ומבוקשת חוות דעתו בתוך 21 יום.

אם יסבור הפסיכולוג שכך ראוי ושקיים צורך בכך, הוא יהיה אף המתאם ההורי בין הצדדים, ושכרו ישולם בשווה ע"י שני הצדדים.

ניתן לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניתן ביום כ"ח בניסן התשפ"ג (19/04/2023).

הרב יעקב מ' שטיינהויז

הרב מאיר קאהן

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 940944/17

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד, הרב מאיר קאהן, הרב יעקב מ' שטיינהויז

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ליהיא כהן-דמבניסקי)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד ורדה בן דוד)

הנדון: פטור אב ממזונות ילדים בגין ניכור הורי

החלטה

בפנינו תביעת אב לראיית בתו.

למעשה, האב מבקש לפגוש את בתו, אותה כמעט לא זכה לפגוש כלל מיום הוולדה; ועד לחידוש הקשר, מבקש לשלול מהאם את דמי מזונות ילדים, קרי – שלא לחייבו בכך.

ונזכיר האמור בהחלטת בית הדין מיום י"א בכסלו תש"פ (9.12.19):

תגובת האב נקראה.

אף תגובת האם התקבלה קודם לכן.

נראה כי שני הצדדים מסכימים עקרונית עם ההמלצות של מכון שלם לפנות להליך טיפולי.

באשר לטענות האב האמורות בפתח תגובתו, ראו האמור בהחלטת בית הדין מיום א' בסיון תשע"ט (4.6.19), כך שאמירת בית הדין כבר נאמרה.

ברם, לשם מימוש ההליך הטיפולי בפועל, כולל בחינת חיוב המזונות, ייקבע דיון נוסף בפני הרכב מלא.

כיום, טוענת באת כוח האב: ניתן דו"ח מאת מכון שלם, וטענות האם שאין ניכור הורי, זה ניסיון עלוב. האב לא הצליח לדבר עם הבת. אך בדו"ח גם נרשם שצריך את ברכת הדרך של האם. אז אם האם מוכנה לקשר טוב, ואם לא, נחשוב איך גורמים לה לעשות זאת. בקשנו שלא יהיו מזונות כל עוד אין קשר, והאם תחויב לשלם את הוצאות הטיפולים, וכן פיצוי כספי של 2000 ש"ח עבור כל חודש שהאב לא יראה את הבת. יש המלצה שבית הדין ימנה מומחה או ברווחה. יש מומחית ד"ר רידנסון שהיא מומחית לטיפול בניכור הורי. האם הציעה בעבר שהאב לא יראה את הבת ולא ישלם מזונות.

מגיבה באת כוח האם: מכון שלם לא קבע שיש ניכור הורי, ובית הדין שלח למכון שלם. שם נקבע שהאב הוא אדם שנוהג בצמצום והימנעות, ונוטה להימנע מקשר קרוב. כן קבע המכון שהתנהלותו החברתית של האב פאסיבית והצמצום הרגשי מקשה עליו להתקרב לאחר. שיש לו ענין נמוך בהבנת עצמו. הייתה תגובת כעס מהאב, וניתן לשער שהקושי ביצירת יחסים נובע אף

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהעדר קשר בשנים האחרונות עם הבת, ואין קרקע פורייה ליצירת קשר, כך שזה לא בגלל האם. לא נרשם שם שיש ניכור הורי. ולכל היותר יש לאם קושי להעביר מסרים שמעמידים את הבת בקונפליקט נאמנות. לא ידוע לי שהאם הציעה הצעות שהאב לא יראה את הבת תמורת מניעת מזונות ומשא ומתן זה חסוי. בעבר האב שילם מזונות והאב לא ראה את הבת. האם בקשה לחדש את התיק. אין מקום להורות על הפחתת מזונות, ויש מקום להגדיל את המזונות. הבת בגיל 6. לפי בית המשפט העליון, כדי להפחית מזונות יש לנהוג בזהירות וריסון. לא ערערנו על החלטת בית הדין ששללה מזונות כי לא היה לה כסף לכך. אך הבת נפגעת. האם סיפרה על אלימות וזה מביא אותה לחרדות וניתן להבין זאת. נבקש הליך טיפולי במסגרת קופת חולים. אם האב רוצה מטפל פרטי, שהוא ישלם. נבקש שהמזונות יוחזרו. בכוח זה לא ילך.

למעשה, לא החל כל הליך טיפולי לשם חידוש הקשר, חרף המלצה מכון שלם לכך.

לשני ההורים נתנה זכות התגובה, ושניהם ביקשו שלא להגיב.

באת כוח האב מגיבה: לבת מעולם לא היה קשר עם האב. בהתחלה הוא רק נלחם כדי להתחיל קשר. אישיות האם מתוארת בדו"ח, וזה מעיד שלא הייתה אלימות בנישואין. לא אקרא את כל הפרק על האם, האב לא מסוכן ולא צריך פיקוח.

כאמור, באשר לטיפול לשם חידוש הקשר, באת כוח האב מבקשת טיפול פרטי ובאת כוח האם מבקשת טיפול דרך קופת חולים.

עד כאן עיקרי טענות הצדדים ההדדיות.

ובכן, ההתנהלות הבעייתית של האם באשר לניתוק הבת מהאב כבר תוארה באריכות במסגרת החלטת בית הדין מיום א' בסיון תשע"ט (4.6.19).

למעשה בפנינו תסקיר הרווחה ב' מיום כ"ה באייר תשע"ז (21.5.17), בו נרשם בין השאר כי לאור התנהלות האם במרכז הקשר, הופסקו המפגשים במרכז הקשר. וכן נרשם שם כי האם והוריה מסרבים לשתף פעולה עם הנחיות עו"ס מרכז הקשר בהסתתת הילדה כנגד האב, וכן שהמסרים המועברים לילדה על ידי האם והוריה, בין אם גלויים ובין אם סמויים, מבטלים את מקומו של האב בחיי הילדה ומרחיקים את הילדה מאביה. וכן שכבר עתה ניכרים סימנים של ניכור הורי. כרשום שם, הילדה לא קוראת לאביה אבא אלא "האיש הזה", מסרבת להיכנס לחדר בו האב נמצא ומצויה בסערת רגשות לפני כניסתה לחדר. וכן נרשם כי העו"ס מתרשמים שהילדה נמצאת במצוקה ובמתח רב הנובעים בעיקר מהתנהלות האם והוריה. כן נרשם שהאם חייבת להיות בהליך של הדרכה הורית. כן נרשם שיש להחזיר את המפגשים בין האב לבתו במסגרת מרכז הקשר במתכונת שהייתה בעבר, אחת לשבוע.

כן בפנינו תסקיר מאוחר יותר של גורמי הרווחה ב' מיום כ"ו בחשוון תשע"ט (4.11.18), שם נרשם כי בתסקיר קודם נרשם כי קיים ניכור הורי קשה המתבטא בסירובה של [נ'] להיות בקשר עם אביה. סרבנות הנובעת מהסתתת האם והוריה, והמציאות הזאת היא הרסנית לבת, ויש להפנות את ההורים ובתם לאבחון תחת גוף טיפולי של מכון שלם. לכן ממליצים להפסיק את המפגשים במרכז קשר ולהפנות את ההורים לטיפול מערכת.

כן נצטט האמור בהחלטת בית הדין הגדול מיום כ"ה בסיון תשע"ט (28.6.19):

לאחר עיון בתיק ובתיק האזורי ובפרט בעדכון מרכז הקשר מיום ד' בניסן תשע"ח (20.3.18) נראה לדחות את הבקשה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא יעלה על הדעת כי האם תכשיל פעם אחר פעם את הסדרי הראיה שנקבעו בין האב לבת, תציף את הבת במטען שלילי כלפי אביה מולידה, ואחר כך תבוא לבית הדין ותטען כי מאחר וכן, הדבר יגרום נזק לבת, ועל כן יש להורות על הפסקת המפגשים.

במצב דברים זה על בית הדין להתנהל בתקיפות הנדרשת כדי למנוע מצב של ניכור הורי, וכדי שלא יצא חוטא נשכר, וודאי שאין לאם כל זכות טענה בעניין. מה שכן עומד לפני זהו החשש לבת וזאת לאור דברי העו"ס כי המשך הפגישות מטיל עליה עומס רגשי כבד.

לאחר שיקול הדעת נראה לי כי לעת עתה אין מקום להתערב בהחלטת בית הדין האזורי, ובפרט לאור ההוראות החדשות שנתן בית הדין לפיהן נאסר על האם לשהות במרכז הקשר בשעת הפגישות. אולם מאחר וקיים צורך להיות עם יד על הדופק לגבי מצבה של הקטינה, על כן מבוקש כי העו"ס של מרכז הקשר תעדכן את בית הדין האזורי כל 14 יום על הקורה במפגשים ובית הדין האזורי יבחן עדכונים אלו וייתן החלטות בהתאם.

כך שנשיא בית הדין הרבני הגדול, החתום על החלטה זו, כבר כתב ש"על בית הדין להתנהל בתקיפות הנדרשת כדי למנוע מצב של ניכור הורי, וכדי שלא יצא חוטא נשכר".

כן נצטט האמור בהחלטת בית הדין (בהרכב קודם) מיום ג' באייר תשע"ח (18.4.18):

לפנינו הודעת פקה"ס בעניין המפגשים במרכז הקשר. לפנינו גם בקשת האם בעניין המפגשים.

בית הדין מזועזע מהתנהגות האם במפגשים כפי שמתארת פקה"ס, היא צועקת על האב בנוכחות הבת, יושבת עימה על מדרגות מרכז הקשר ולא משתפת פעולה כלל עם פקה"ס וכו'. אם כנים הדברים עולה תמיהה גדולה על תיק המזונות שפתחה האם ובו היא מבקשת הגדלת מזונות: מחד גיסא היא מונעת מהבת קשר עם האב ומאידך גיסא מבקשת ממנו כסף.

לעת עתה, עד להחלטה אחרת, מקפיא בית הדין את חיוב המזונות של האב. האם רשאית להגיב על דברי פקה"ס והדברים גם יידונו במועד הדיון הקרוב בחדש מאי.

כך שאף בית הדין הרבני האזורי הביע זעזוע מהתנהלות האם הקשה.

כן נצטט האמור בהחלטת בית הדין מיום ה' בתמוז תשע"ח (18.6.18):

לפנינו בקשת באת כוח האם לעכב את ביצוע החלטות בית הדין בעניין הסדרי הראייה. לדבריה יש להפסיק אותם לאלתר לאור המלצת פקה"ס כי אין מקום להמשיך אותם בגלל העומס הנפשי הכבד שהם גורמים לבת [נ']. כעת מוגשת בקשת רשות ערעור לבית הדין הגדול על החלטה זו.

בית הדין דוחה את הדברים על הסף: לא ייתכן שהאם תסית את הבת, תתנהג כפי שהתנהגה במרכז הקשר, תצעק ותעשה סצנות מביכות, ותקבל פרס על מעשיה. צדקו עובדי מרכז הקשר שיש קושי בהמשך המפגשים, או ליתר דיוק המפגשים שאינם יוצאים לפועל, במרכז הקשר, אך עם זאת לא יעלה על הדעת שהאם תקבל פרס. עליה להבין שהבת היא גם בתו של האיש ולא רכוש הפרטי, ועליה להימנע בכל תוקף מלערב את הבת בסכסוך שלה עם האיש.

החלטת הפסקת המזונות מוצדקת מאוד בנסיבות אלו. יתרה מזאת, בית הדין סבור שיש להשית על האישה חיוב כספי על כל מפגש שהאיש בא ויוצא במפח נפש. בית הדין מורה שבזמן המפגשים במרכז הקשר תעזוב האם את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הבת בידי פקה"ס ותצא ממרכז הקשר. אם לא תעשה כן יחייב אותה בית הדין ב-400 ש"ח על כל מפגש כזה. על פקה"ס לדווח לביה"ד על המפגשים.

על מזכירות ביה"ד לשלוח החלטה זו גם לפקה"ס.

דהיינו, אף בית הדין האזורי, בהחלטה אחרת, הביע את דעתו באופן נחרץ על התנהלותה השלילית של האם.

כל החומרים שבפנינו עד כה, מהחלטות בית הדין האזורי ונשיא בית הדין הגדול, ועד לתסקירי הרווחה, מצביעים על ניכורי הורי חמור בתיק, ועל ניסיונות תמידיים של האם למניעת המפגשים של האב עם הבת. וכבר הורחבו הדברים במסגרת החלטת בית הדין מיום א' בסיון תשע"ט (4.6.19).

ועוד נזכיר האמור בהחלטת בית הדין מיום א' בסיון תשע"ט (4.6.19):

עד כאן עיקרי הצדדים בדיון ועיקרי התנהלות הדיון עד כה.

ובכן, בית הדין מבקש לקצר את ההליך. בית הדין סבור כי לאור כל האמור מעלה - החלטות בית הדין ותסקירי הרווחה, אכן המצב הנתון הוא שישנו ניכור הורי חמור והסתת הבת על ידי האם, וזהו המקור לחרדות הבת מאביה. לא מתקבל על הדעת שהבת תפחד מאביה, אותו היא לא הכירה מעולם. כל התסקירים והחלטות בית הדין מצביעים מפורשות על כך.

משכך, בית הדין פונה למכון שלם להשתדל להימנע מכל אבחון או בדיקה שאינם נצרכים דים, להסתמך על דוחות הרווחה שניתנו לאחר תהליך ארוך מאוד במרכז הקשר, לצאת מתוך נקודת הנחה שאכן זהו המצב, שהאם היא הגורמת לניכור ולניתוק בין האב לבת, ולהתקדם ככל שניתן במהרה לחידוש הקשר בפועל.

מבוקש עדכון ממכון שלם בתוך 30 יום היכן מצוי ההליך מבחינתם, ובהתאם למבוקש מעלה.

בכל מקרה, בית הדין אינו סבור כי יש צורך בבדיקה למסוגלות הורית, כפי הצהרת עו"ס הרווחה.

לסיום פרק זה נעיר – בית הדין התרשם מהפן המקצועי ומהישרה של עו"ס הרווחה ב', ואינו מקבל את טענות האם שהושמעו כלפיה או כלפי מי מעובדי הרווחה. בית הדין מעניק לעו"ס גיבוי מוחלט לעבודתה ולהתנהלותה. לאור כל התיאורים שנאמרו על האם, המנסה להרחיק את הבת מאביה בכל דרך, כמתואר לעיל בהרחבה, בית הדין מתרשם כי אף טענות האם כנגד עובדי הרווחה, הם במסגרת התנהלות זו, ודי בכך.

וכך נרשם שם באשר לשלילת מזונות הבת מהאם:

מזונות הבת

באשר לבקשת באת כוח האב לשלילת מזונות הבת, בית הדין עיין בהחלטת בית הדין מיום ג' באייר תשע"ח (18.4.18) להקפאת חיוב המזונות, ולא מצא החלטה אחרת לביטול ההחלטה הנ"ל. אף החלטת בית הדין מיום ה' בתמוז תשע"ח (18.6.18) מאשררת החלטה זו. ברם, הצדדים רשאים להציג החלטה מאוחרת יותר, ככל שהם מכירים כזו. בית הדין מבהיר כי החלטת בית הדין מיום ה' בטבת תשע"ט (13.12.18) בהרכבו החדש, לא באה לבטל את ההחלטות הנ"ל באשר להקפאת המזונות, ומשמעות ההחלטה הנ"ל היא שהחלטות בית הדין באשר למזונות הבת אינן סופיות, ותמיד יכולות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להשתנות לאור התקדמות ההליך ושיתוף הפעולה מצד שני ההורים, אך לא באה לבטל כל החלטה קודמת המקפאה את חיוב המזונות.

משכך, לאור ההחלטות הנ"ל הקודמות, בית הדין סבור כי חיוב המזונות של האב מוקפא בשלב זה.

אף לאחר שמיעת עמדת שני הצדדים ומקרא החומר שבתיק והמצוטט מעלה, בית הדין סבור כי ההחלטה להקפאת מזונות במצב הנתון, בו האם מנכרת את הבת מהאב, הינה החלטה מוצדקת ואף מתבקשת בנסיבות העניין.

ברם, כבקשת באת כוח האב, האב רשאי להגיב באשר להמשך חיוב המזונות, האם יש להמשיך ולהקפואו או שמא לאו, ובקשתו תועבר לתגובת האם כמקובל.

בכל מקרה, אף אם האב לא ימציא בקשתו, האם רשאית להגיב לאמור בתוך 14 יום.

באשר לבקשת האם להגדלת מזונות; כפי הרמז בהחלטת בית הדין מיום כ"ז בניסן תשע"ט (2.5.19) ולאחר שמיעת עו"ס הרווחה ושמיעת שני הצדדים, אין מקום כעת להגדיל המזונות לאור הניכור ההורי הקשה שנצפה עתה בפניו מצד האם, הגורמת לכך שהאב לא יפגוש בבת, ובית הדין לא יעסוק בתביעה זו כלל בשלב זה. בנוסף, כאמור לעיל, מזונות הבת מוקפאים כעת בהתאם להחלטות בית הדין המצוטטות מעלה, כך שאין מה לדון בהגדלת מזונות, כשאין חיוב מזונות בפועל.

העתק החלטה זו יועבר לעו"ס הרווחה ב' וכן למכון שלם.

כך שלבית הדין אין ספק כי האם היא הגורמת לכך שאין לאב כיום קשר עם הבת, ובשל כך אף נשללו ממנה מזונות הבת.

ונזכיר אף מתוך האמור בחו"ד מכון שלם מיום י' באלול תשע"ט (10.9.19) תחת הכותרת "דיון והמלצות" (עמוד 29 לדו"ח).

וכך כתבו אודות האב (עמוד 30):

ביחס לאב, התרשמנו כי מדובר באדם נורמטיבי אשר בזכות משאבי ההתמודדות העומדים לרשותו מסוגל לנהל חיים מספיק מאורגנים ומסתגלים. ניכרים אצלו דפוסי חשיבה והתנהלות נוקשים אשר עשויים להעיב על טיב היחסים שיוצר עם הסביבה ונראה כי בחינת דפוסי ההתמודדות שלו, כגון בהליך טיפולי, עשויה להטיב עמו. בה בעת הממצאים אינם מצביעים על רמת דחף חריגות או כשלים בשליטה העצמי. לא התרשמנו מקיומו של סיכון ביחס לקטינה מעבר למה שניתן לצפות אצלה (צ"ל אצל) הורה הנמנה עם האוכלוסייה הנורמטיבית.

כך שחוות הדעת ביחס לאב, חיובית בכללותה.

וכך כתבו שם אודות האם (עמוד 30):

ביחס לאם, התרשמנו כי מדובר באישה נבונה, בעלת משאבי התמודדות ויכולות תפקודיות ברמה טובה מאוד. ניכר כי היא מושקעת בהורות ומשתדלת לזהות ולהיענות לצרכיה של [נ], כפי שהיא וראה אותם. בה בעת, ראינו אישה אשר מפאת אפיונה האישיותיים מתקשה לעשות את המעבר הנחוץ מראיית האב כבן זוג שאכזב לבין ראייתו כשותף בהורות. היא מתקשה להפריד בין הכעס שלה כלפי האב לבין הצורך בהתפתחותי של [נ] לקיים מערכת יחסים נורמטיבית עם שני הוריה. יכולתה לראות את חלקה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בקונפליקט ואת השפעתה על יחסה של [נ'] לאביה מרשימה כבלתי מפותח ומוכחשת. ממצאי האבחון של האם עולה שאלה משמעותית באשר ליכולתה להימנע מלהעביר במודע או לא במודע מסרים העלולים להעמיד את הילדה בקונפליקט נאמנויות. כך שחוות הדעת באשר לאם, בכללותה אינה חיובית; וניכר מהאמור כי האם, בהתנהלותה, עלולה לגרום לאי חידוש הקשר בין האב לבת.

וכך נרשם שם בסיכום הדברים (עמוד 30):

לסיכום, המצב הנוכחי, בו הקשר עם האם הוא סימביוטי והקשר עם האב בלתי קיים, מנוגד בתכלית לצרכיה ההתפתחותיים של [נ']. [נ'] אינה זקוקה להורה אחד אידיאלי אלא לשני הורים טובים דיים. האם, חרף השקעתה האינטנסיבית בהורות, אינה יכולה למלא פונקציה של שני ההורים ביחס ל[נ'] בעוד שהאב בהחלט עשוי להיות עבור [נ'] דמות הורית מטיבה, מבלי לערער על המקום החשוב של האם. הממצאים מצביעים על צורך בהתערבות טיפולית משפחתית אשר מטרתה הפסקת המצב שהוא בגדר סיכון התפתחותי עבור [נ'] ובניית קשר עם האב. יודגש כי חרף מאמצי אנשי הטיפול ולו המקצועיים ביותר, ספק אם ניתן יהיה לצפות לשנוי מבלי ברכת הדרך מצד האם לקשר בין [נ'] לאביה. על האם להבין כי דווקא בהיותה נותנה ברכת הדרך שכזו תאפשר לה להיות הורה טוב יותר עבור בתה ולהיענות טוב יותר לצרכיה.

כך שאף בסיכום הדברים מוגשת האמירה כי ככל שהאם תערים קושי במפגשי הבת עם האב, היא פוגעת בעיקר בבת, או במילים שלהם: "יודגש כי חרף מאמצי אנשי הטיפול ולו המקצועיים ביותר, ספק אם ניתן יהיה לצפות לשנוי מבלי ברכת הדרך מצד האם לקשר בין [נ'] לאביה. על האם להבין כי דווקא בהיותה נותנה ברכת הדרך שכזו תאפשר לה להיות הורה טוב יותר עבור בתה ולהיענות טוב יותר לצרכיה".

כן נזכיר אף האמור בעמוד 14 לדו"ח מכון שלם אודות האם:

"היא מתקשה להתמודד עם הצפה של תחושות כעס כלפי האב, ובשל כך יכולתה במצבי מצוקה להיות ערנית לצרכיה של בתה לקיים קשר מיטיב עם שני הוריה, מרשימה כבלתי מפותחת דיה, באופן העלול להוביל לפגיעה בקשר של [נ'] עם אביה".

ואמנם, אף אודות האב נרשמו כמה תכונות שאינם אידיאליות (כגון נמנע מיחסי קרבה, דימוי עצמי ובטחון עצמי נמוך), אך לא נמצא בהן עילה לשלול בשל כך את אבהותו של האב על הבת, ואדרבה, בעמוד 19 לדו"ח נרשם בפירוש כי "אין כל מניעה ואף רצוי כי מר [ל'] יקיים הסדרי ראייה עם בתו וכו'". כן נרשם שם שאין כל המלצה לפיקוח הקשר, רק המלצה לתווך תחילתי לשם חידוש הקשר והתחברות עם הבת מחדש. כן נרשם שם כי מומלץ לאב לקבל טיפול פסיכולוגי, אך מודגש שם "כי מדובר בהמלצה, אך לא בתנאי מקדים לחידוש הקשר".

ואכן, מבחינת בית הדין, קיים צורך בטיפול דחוף לשם חידוש הקשר בין האב לבתו.

לאור כל האמור, ובשל הניכור החמור בין האב לבתו שנגרם מצד האם, והביא לניתוק הקשר בין האב לבת, ככל המתואר מעלה בהרחבה, ומאחר ולא נצפה בשלב זה כי האם תורמת אף לא במידה מסוימת לחידוש הקשר, בית הדין עומד על החלטתו מיום א' בסיון תשע"ט (4.6.19) כי האב לא ישלם מזונות הבת לאם, וכל שכן שאין עילה להגדיל את דמי המזונות לאם, המקשה באופן כה בוטה וחמור על האב לקיים את ההורות שלו, ובכך פוגעת פגיעה אנושה בבתה שלה במניעת דמות אב מהבת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית הדין סבור כי תפקידה של אם משמרונית הוא לדאוג כי הילדה תלך לפגוש את אביה, ובמידה והאם לא מצליחה בכך, ולא נראית סיבה מוצדקת להפרות קשר בין האב לבת, אזי קיים ספק אם היא מתאימה להיות אם משמרונית, כאשר אחד מתפקידיו העיקריים של הורה משמורן, הוא לדאוג כי ההורה השני יפגוש את הילדים כפי הצורך והפסיקה.

ונציין כמה פסקי דין שהתייחסו לכך.

ראשית, ראו האמור בתמ"ש 20385-05-16 פ.ג. נ' א.ג. (פורסם בנבו), שם מסביר בית המשפט שבמקרה שילד אינו רוצה קשר עם אחד מהוריו, על ההורה שעמו גר הילד הנטל לשכנע את בית המשפט שיש סיבה מוצדקת לסירוב הילד לקשר. אם אין לו הסבר, בית המשפט יסיק שההורה המועדף תורם, במעשה או במחדל, למצב. אין צורך לקבוע שמדובר בניכור הורי או בחומרתו.

עוד נרשם שם, שעל ההורה המועדף לשאת פעולה באופן מלא בניסיונות לשפר את היחסים בין הילד להורה האחר, ויש לפעול באמצעי אכיפה נגד הורה שאינו מציית להוראות בית המשפט. ניתן לפעול על פי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז – 1967, כגון במניעת יציאה מן הארץ, בשלילת רישיון נהיגה, ובאיסור שימוש בכרטיסי חיוב והמחאות, וזאת בנוסף על הטלת קנס או מאסר בגין הפרת צו שיפוטי לפי פקודת בזיון בית משפט. ייעשה הכול כדי להביא את ההורה הסרבן לפעול לטובת הילד.

וראו אף האמור בתמ"ש 22078-03-18 מ.ר. נ' ס.ס. (פורסם בנבו), שם בית המשפט קבע כי ניכור הורי הוא התעללות בקטין, והוסיף כי התעללות כזו היא בלתי חוקית, וכי חובתו של בית המשפט, להוקיע ניכור הורי ולמנוע אותו, קודמת ל"עיקרון המלאכותי של טובת הילד". הדברים נאמרים כתשובה לאלה הטוענים כי טובתו של הילד היא קבלת רצונו. טענה זו אין בה ממש, במקרה שהילד מנוכר נגד הורה אחד על ידי משנהו, כי חלק חשוב בתהליך הניכור הוא שכנוע הילד, על ידי ההורה המנוכר, עד כדי שטיפת מוח, שההורה המנוכר הוא רשע ופוגעני, ואין בו כל דבר טוב. מכאן שהדברים שהילד אומר אינם מבטאים את רצונו האמיתי, ובוודאי לא את טובתו.

ועוד השווה בית המשפט טענות שווא של ניכור הורי לטענות סרק של התעללות מינית, ("דוקטרינת הפדופיל") שנטענות לעיתים כדי להביא לניתוק קשר בין הילד להורה אשר נטען שהוא פגע בילד. מטעם זה, יש לפסוק הוצאות משפט בסכום גבוה. במקרה הנדון, וגם בשל הדרך בה האם ניהלה את המשפט, חויבה האם לשלם לאב הוצאות משפט בסך 20,000 ש"ח.

וראו אף האמור בתלה"מ 11686-08-18 ד.כ. נ' ב.ד. (פורסם בנבו), כאשר לשיטת בית המשפט שם, ניכור הורי פעיל "נכנס הוא לתוך תחומי העבירה הפלילית" ומהוות הפרת החובה של הורה, על פי סעיף 17 לחוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופוסות, תשכ"ב-1962, לנהוג כהורה מסור.

בית המשפט בהחלטתו שם ציווה על לשכת הסיוע המשפטי למנות לאלתר אפוסטרופוס לדין עבור הקטין, על הגשת חוות דעת של עו"ס בשאלה אם קיים ניכור הורי ומה ניתן לעשות להכחדת התופעה תוך 15 ימים, וכן על חידוש הקשר בין האם לקטין כולל לינה. נקבע דיון נוסף בפני השופט לשם מעקב בתום חמישה שבועות ממתן ההחלטה.

וראו אף החלטת בית הדין בתיק 292687/2 פלוני נ' פלונית (בית הדין הרבני, נתניה), פורסם בנבו, שם בית הדין הרבני קבע כי האם ניכרה את הילדים מהאב, תוך הצגתו כאדם רע, ולאחר שגם הפרה פעם אחר פעם את הצווים שניתנו נגדה, הן בדבר הסדרי הקשר והן בדבר טיפול, חייב אותה בתשלום לאב סך של 25,750 ש"ח כפיצוי וכן קנס על סך 29,500 ש"ח לאוצר המדינה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והוסיף בית הדין וסבר כי יש צורך לבחון אם יש להכריז על הילדים קטינים נזקקים, על פי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960, ואם יש להוציא את הילדים "מתחת יד האם ולהעבירם למקום בטוח כדי שלא ימשיכו להיפגע נפשית מהימצאותם ברשום האם". בית הדין הורה "על הרווחה וגורמי המקצוע להפנות נושא זה לביהמ"ש". (ולקוחים הדברים דלעיל מתוך מאמרו של מר פיליפ מרכוס, שופט בדימוס, בית המשפט לענייני משפחה, ירושלים ג' אדר ב' תשע"ט 10 מרץ 2019).

בית הדין מבהיר כי במידת הצורך, נשתמש אף בכלים אלו, אף אם יהיו דרסטיים, לשם חידוש הקשר בין האב לבתו.

באשר לחידוש הקשר בפועל בין האב לבת; בית הדין מפנה את ההורים לפסיכולוגית הגב' פנינה זינגר (טל. 0544430725).

הצדדים יפנו אליה מיוזמתם לאלתר.

עלות הטיפול תחול על שני הצדדים בשווה.

מבוקש עדכון ראשוני מאת הפסיכולוגית בתוך 30 יום.

בקשת האם להפנות את הטיפול לחידוש הקשר למסגרת קופת חולים, דינה להידחות על הסף, בשל הצורך האקוטי לטיפול אינטנסיבי ומתמסר, צורך שככל הנראה לא יתמלא בצורה משביעת רצון במסגרת גוף ציבורי כקופת חולים. נראה כי בקשת האם על טיפול בקופת חולים דווקא, ללא השקעת משאבים מצידה אף שהיא זו הגורמת לניכור ההורי, אף היא מורה לכאורה על השאיפה שלה אף עתה להאטת חידוש הקשר בין האב לבת, תוך מחשבה כי במסגרת זו לא יחודש הקשר או שיחודש באופן איטי וחלקי.

בית הדין קובע כי אם יתברר שהאם אינה משתפת פעולה עם הטיפול באופן ראוי, בית הדין ישקול פסיקת הוצאות משפט כבקשת באת כוח האב, וכן שאר צעדים המתוארים במסגרת החלטות בית המשפט ובתי הדין המוזכרות מעלה.

במידה והאמור בהחלטה זו אינו מקובל על מי מההורים, מבוקש שלא יפנו עם השגותיהם לבית דין זה, שכידוע אינו ערכאת ערעור על החלטותיו.

ניתן לפרסם לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"א בשבט התש"פ (16/02/2020).

הרב יעקב מ' שטיינהויז

הרב מאיר קאהן

הרב יצחק אושינסקי – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1197864/14

בבית הדין הרבני האזורי באר שבע

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם הרוש

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ טו"ר אלעד זמיר)

נגד

הנתבע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אלחנן יפרח)

הנדון: גדרי עקרון טובת הילד והתערבות ביה"ד בניכור הורי

פסק דין

רקע

ביום 09.01.2021 פתחה האישה תיק גירושין. במסגרת זה הציגה תביעת גירושין חריפה, שלא מותירה ספקות בדבר רצונה להתגרש. עם היפתח התיק ניתן החלטה להעביר לתגובת הצד השני, כמקובל. האיש הגיב בפתחת תיק לפסלות ההרכב, על רקע היכרות מוקדמת ואישית של אחד מדייני ההרכב את סביבתה הקרובה של התובעת. לקראת הדיון בתביעת האישה, ביקש הנתבע שלא לדון בתביעת האישה לגירושין טרם ידון ביה"ד בתביעת הפסלות. ביה"ד נעתר לבקשה, וקיים דיון מקדים בעניין הפסלות. ראשית לכל, ביה"ד וידא עם הנתבע שאין הבקשה לפסלות נגועה ברצון לגרור הליכים ולהקשות על האישה בתביעת הגירושין. למעשה, עד כה טרם בירר ביה"ד את עניין הפסלות, ולא התקבלה שום החלטה אופרטיבית לכאן ולכאן, שכן ביה"ד הציג שאחד מדייני ההרכב שלגביו לא נטענה שום טענה לפסלות יעזור לבני הזוג לקדם הסכמות ביניהם, מבלי שדיון זה יפגע בטענה לפסלות, ומבלי שיהיה בזה משום קבלת סמכות לדון בפני ההרכב.

עוד באותו היום ביה"ד ישב בדיין יחיד לגבש הסכם גירושין, ואכן עלה ביד כולם להגיע להסכם גירושין, שכלל את כל עניינם של הצדדים ונסגרו כל התיקים.

הבעל לשעבר העלה חשש בפני ביה"ד שחתימה על ההסכם תוביל במישרין לביטול תביעת הפסלות, ויצור מציאות שתהיה להרכב סמכות נמשכת, וההרכב ידון בעניינים הנלווים להסכם או העתידיים מבלי שניתנה החלטה על תביעת הפסלות. לצורך כך נוסף סעיף להסכם הקובע שכל עניינם של הצדדים ידון רק בפני המותב שניהל את הדיון וחתום בהסכם הגירושין, ואף נעשה על זה קניין.

לאחר מספר חודשים – לאחר שניתן סיכוי נוסף לבעל להקים את הבית מחדש ולהשיב השלום לקדמותו ונשלח ע"י ביה"ד ליועצת זוגית, וכפי שנכתב בהסכם – לדאבון לב הנסיון לא צלח. הבעל מילא את חלקו בהסכם והסכים לבקשת האישה להתגרש, לאחר שאף הוא נוכח לראות שאפסו הסיכויים לחיים שלווים ונוחים יחדיו, וביום י"ח באדר ב' תשפ"ב (21.03.2022) התגרשו בני הזוג כדמו"י.

לבני הזוג שבעה ילדים, שהגדולה בהן כעת בת כ-15 והקטן בגיל 3. בהסכם נקבע שמשמורת בידי האם, ונקבעו הסדרי שהייה בין הילדים לאב לימי שני ורביעי, כאשר בימי שני מהמסגרות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הלימודיות עד למחרת, וכימי רביעי מהמסגרות עד שעה 20:00. וחלוקת שבתות באופן שווה כך גם בחגים.

בני הזוג ממשיכים להתגורר בישוב בדרום הארץ, אף לאחר הגירושין, על מנת לאפשר לילדים מעבר נוח בין ההורים והשארית במקום הטבעי להם ומבלי לשנות בצורה קיצונית את סדר היום של הילדים, שבסך הכל הם קטנים.

בהמשך הדרך נתגלעו קשיים בישוב הסדרי השהיה של הילדים, ובפרט עם הילד הגדול במשפחה – שהוא השני במשפחה לאחר הבת, שגילו צעיר מאוד והוא בן 13 – שגילה סימני מרדנות ואלימות כלפי אימו וכלפי הסובבים אותו. נעיר שבהסכם נקבע שאימו היא המשמורנית. ב"כ האם פתח תיק צו הגנה להרחיק את האב מהשפעה על הילד. ביה"ד סגר את התיק, בנימוק שתיק זה לא משרת את הבקשה נכוחה, ולא נותן ביד ביה"ד את הכלים לטיפול הנאות שצריך. ואכן, ב"כ האם פתח תיק החזקת ילדים, ומיד עם היפתח תיק זה הוריתי להוציא תסקיר. כמו כן, קבעתי מועד לדיון, תוך התחשבות בזמן הנצרך להוצאת תסקיר ראשוני. מיד לאחר שהוצא צו לתסקיר, הוגשה בקשה ע"י הרווחה שתוכנה הוא שאינם מבינים מה נדרש מהם, לאחר שנחתם הסכם המסדיר את כל ענייני הילדים, לרבות זמני שהייה מוגדרים, וכמו כן צורת ההליכה לטיפולים, ומי ישא בתשלום וכו'.

אודה שבקשה מעין זו הפגיעה אותי עד מאוד, ולהלן אכתוב את התייחסותי לבקשה זו.

בכתב התביעה של האם נכתבו דברים קשים המתרחשים בבית, בעיקר סביב התנהלות הילד הגדול עד למצב שהזמינו לקטין את הרבש"ץ של הישוב, ואף היו איומים בהזמנת משטרה. כמו כן, הוזכרו הפרות חוזרות ונשנות של האב ביחס להסדרי השהיה עם שאר הילדים. האם התלוננה בכתב התביעה שהאב מנכר באופן חריף את הבן הגדול ומערב אותו בהליכים המשפטיים ביניהם. כמו כן, מתואר שם מקרה חמור שהבן צועק על אימו שתפסיק לקחת עבורו מזונות מאביו. כפועל יוצא מטענות אלו, מבקשת האם לשלוח את הבן הגדול לפקידת סעד לחוק נוער, לשנות את הסדרי השהיה, ולקנוס את האב עבור הפרות של הסדרי השהיה כפי שנקבעו בהסכם הגירושין.

לא נכתב כתב הגנה, ועמדת האב לכתב תביעה זה לא הוגשה בכתב.

ביה"ד זימן את הצדדים לדיון. על פי בקשתי הגיע תסקיר יום לפני הדיון, כך שאתייחס לעמדת ההורים וכן לתסקיר ולתגובת הצדדים לתסקיר.

טענות הצדדים

טענות האם

האם מעוניינת שמקרים כעין אלו שאירעו עם הבן הגדול יפסקו לאלתר, ועל ביה"ד לפעול באופן מהיר לעצירת ניכור הורי חריף שקורה. כבר ישנה זליגה של ניכור הורי זה לכלל הילדים, והאם מרגישה שהיא מאבדת שליטה בבית עקב התערבותו הבוטה של האב בגידול הילדים אף כשהילדים אצלה.

עוד ביקשה האם שישלחו את האב למסוגלות הורית.

טענות האב

הכל מתנהל כשורה. האם מלחיצה מאוד את הבית ואת הבן הגדול, והיא אשמה בהתפתחות בינה לבין הבן הגדול. כשהבן אצלו אין בכלל בעיות והוא מנגן איתם ביחד, והכל מתנהל באופן הרמוני.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד מבקש האב להוריד את חלקו של הבן הגדול במזונות, מאחר והוא אצלו כבר חודשיים ולא נראה שזה עומד להשתנות.

האב מציע לפתור את הבעיות בזה שלא יתקיימו הסדרי שהייה מוגדרים, כפי שהן בהסכם, אלא בתיאום עם האם. הוא יקח את הילדים מתי שנוח לאם ולא באופן תכוף, וכך מציע האב אף לגבי הילד הגדול נשוא הסכסוך.

תסקיר העו"ס

ממצאי התסקיר הראשוני קובעים באופן חד משמעי שישנו סכסוך שמתנהל על גב הילדים, ובפרט הבן הגדול. כמו כן, העלה התסקיר זווית מדאיגה, שעלתה גם בדיון, וכמו כן בדיון הגירושין, שהאב לא מודע למציאות הסובבת אותו. התיאורים אותן בוחר האב לתאר – הן על תפקוד הילדים, ובפרט הבן הגדול, והן את הסיבה לגירושין – הינן במקרה הטוב מנותקות מהמציאות, ובמקרה הפחות הטוב הינן הסוואה למתרחש פנימה.

עוד קובע התסקיר שהרצון של האב בהפחתת מזונות, ועל כן בוחר הוא לפגוע בהסדרי השהיה והעברת הבן הגדול אליו.

נקודה נוספת שעולה מהתסקיר היא שהאב הינו אישיות דומיננטית מאוד וחזקה מול האם ומול ילדיו, בניגוד לאם שמצטיירת ככנועה וחלשה. נעיר שאף מנוקדת מבטו של ביה"ד כך נראים הדברים.

בעיה נוספת שמתייחס אליה התסקיר הינה חוסר הקשר בין ההורים, ואצטט מהתסקיר:

“ניכר כי בין ההורים פערים עצומים בעניין הילדים וכי הם מתקשים לקיים תקשורת מטיבה ביניהם לטובת ילדיהם המשותפים. בין ההורים מאבקים רבים בעניינים כספיים למרות מצבם הכלכלי המרווח כאשר עניין המזונות עולה שוב ושוב לאורך כל השיחה.”

המלצות התסקיר הינן:

א. הפניית המשפחה לאלתר לגורם טיפולי אשר יסייע להורים וילדים.

ב. לחייב את ההורים בשיתוף פעולה, וחוסר שיתוף פעולה יגרור חיובי קנסות.

אציין שכיון שהחוק אימץ את עמדת ההלכה בענין החזקת ילדים ו"וטובת הילד" והאב הינו איש מקצוע בתחום, וכמו כן דברינו מופנים לרווחה, לשם כך הנחיצות לבחון במסגרת זה אף את דרישות החוק.

דיון והכרעה

פתיחת הסכם גירושין בכל הקשור בענייני הילדים

אתייחס תחילה לבקשת הרווחה, שלא הבינו די הצורך מדוע יש לתת תסקיר בזמן שיש הסכם מחייב בין הצדדים, הקובע את כל ענייני הילדים והטיפול בהם וכו'.

כך כתבתי בהחלטה מיום כ"ח באייר תשפ"ב (29/05/2022) שכוונה לרווחה:

“כדרכם של דברים ביה"ד כתב הסכם גירושין בהסכמת הצדדים ובמשך הזמן התגלעו קשיים בהתנהלות מול הילדים, עם או בלי קשר לגירושין שהיו, כעת עם היפתח תיק החזקת ילדים הגיע העת לבחון לעומק את התנהלות הצדדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם ילדיהם, כמובן שיש בבחינה זו כדי להשליך על הסדרי השהייה שנקבעו בהסכם הגירושין, נעיר שנקבע לצדדים דיון בעניין זה בתאריך 20/06/2022 ובדיון זה ביה"ד אמור להגיע עם נתונים אובייקטיביים באשר להתנהלות הילדים.

על המזכירות להעביר לידי הרווחה את כתב התביעה, כדי ללמד על הנחיצות לתסקיר.

מן המפורסמות שביה"ד נעזר בתסקירי עומק של הרווחה, ודומה הדבר לפסיקה בפיקוח נפש, שדעתו של הרופא נשמעת ועל פיו מכריע הרב את ההלכה. כך הוא בהלכות שבת, יעויין בשו"ע (או"ח סימנים שכח-של), וכן הוא ביחס ליום כיפורים, יעויין שם (סימנים תריז-תריח), ולא כאן המקום להאריך בנידון זה. אפנה לדברים הקשורים ישירות לעניינינו שכתבם הדיין הגאון הרב שלמה אילוז זצ"ל, ומופיעים בפד"ר (כרך יא עמוד 161), וז"ל (הדגשה לקמן שלי):

"בדרך כלל, ההחלטה על טובת הבן צריכה בירור מקיף בתסקירים מהעובדת סוציאלית של לשכת הסעד ובמקרים מיוחדים שהניגודים על החזקת ילד בין בני הזוג חריפים, בית הדין נעזר גם בעזרת חוות דעת רופא פסיכולוג שעורך פגישות בין ההורים והילד בנפרד ובצוותא, שרק אז יוכל למסור לבית הדין את הדו"ח המבוקש ממנו על גורל הבן וטובתו אם אצל אחד ההורים, או מחוץ לבית הוריו במוסד. וזו אינה צריכה לפנים, כי בית הדין אף על פי שהוא הפוסק האחרון בזה, מכל מקום צריך להודות כי אין הוא מומחה להחליט על טובת הילד בעצמו בלי בירורים קודמים ע"י מומחים לדבר כמו באותה מידה שאין בית הדין מומחה להחליט איזה חולה מותר לחלל עליו את השבת ואיזה מותר להאכילו ביום הכיפורים מפני פיקוח נפש בלי עצת רופא או מומחה לדבר, כן גם בטובת הבן.

אשר על כן, מטעם זה לא יתכן שבית הדין יחליט על טובת הבן אם אצל אביו, או אצל אמו או במוסד בו הוא שוהה היום רק על סמך הסכם גירושין שניתן לו תוקף של פסק-דין, שבו החליטו ההורים ביניהם על החזקתו, מבלי שיועץ במומחים לדבר תחילה, כי הדבר עשוי להשתנות תמיד, ומה שהיה לפני שנה ויותר, בעת הסכם הגירושין, כדבר מוחלט לטובת הבן, יכול להיות היום לאחר י"ג חודש כדבר מוחלט שאין עליו חולק לרעתו; אשר על כן הכריכה בזה: כריכת טובת הבן והחזקתו בהסכם הגירושין, היא כריכת מרור רועץ לבן."

בעקבות דברים אלו שכתב לא הסכים לדון בהחזקת הילד קודם שהיה לפניו תסקיר, וז"ל:

"במצב העניינים היום שאין בית הדין מעודכן כדבעי מפי מומחים לדבר על טובת הבן, מוקדם עדיין לדון על החזקתו..."

הנימוק המהותי מדוע הסכם בענין החזקת הילדים והסדרי שהות ניתן לפתוח מחדש, ואף מבלי שינוי נסיבות מהותיות, וכל אימת שאחד מהצדדים כותב שההסכם ביחס לילדים כבר אינו מתאים, הינו משום שלא ניתן לכרוך בהסכם מחייב את מצבם של הילדים. עיקרון טובת הילד עומד בפני עצמו, ואין ביד הסכמות ההורים כדי לחייב את מציאותו של הילד. להלן נרחיב אודות נקודה זו, ועד כמה משקל יש לייחס להגדרה זו של טובת הילד.

וכך אכן נכתב בהמשך לפס"ד הנזכר (עמוד 163), וז"ל:

"גם לדון בשאלת החזקת ילדים כשאלה הכרוכה בהסכם הגירושין שעשו בני הזוג ביניהם, אין הדבר מוצדק על פי הדין, כי בפסיקה על החזקת ילד, בית הדין מונחה בראש וראשונה אך ורק בטובת הילד, וזו אינה תלויה בביטול

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסכם הגירושין או בקיומו כפסק דין, שאין הוריו זכאים להתפשר ביניהם על גופו ונשמתו, וכל הסכם כזה אינו מחייב, שכל זמן שהצד המעוניין יפנה לבית הדין ויוכיח כי טובת הילד היא רק אצלו, בית הדין לא יהסס לפסוק כי הסעיף לגבי החזקת הילד אינו תופס ובטל, ויפסוק כפי הממצאים שיהיו לפניו בעת הדיון מבלי להתחשב בהסכם שעשו ההורים ביניהם עליו.

כאן המקום להעיר שאף שהדברים הנזכרים לעיל הינן בדעת מיעוט, מכל מקום בהמשך הפד"ר (עמוד 172) מובא שעל פסק דין זה הוגש ערעור לפתחם של כבוד הדיינים הגר"א גולדשמיט, הגר"ש ישראלי והגר"י קפאח זצ"ל, ושם התהפכה המגמה וקיבלו הם את דעת המיעוט שהוזכרה לעיל, מתוך אותם נימוקים עצמם שנכתבו בדעת המיעוט והובאו לעיל.

יסוד הדברים מופיע בדברי המבי"ט (חלק ב סימן סב), וז"ל:

"למדנו מכאן שתגדל הבת אצל אמה שתלמוד לה אומנות נשים וצניעות דרך נשים וא"כ אפילו נתרצית האם לתתן לאב חייב להחזירן כשתרצה היא להחזירן לביתה כי מה שאמרו הבת אצל אמה לא בשביל קירוב ואהבת האם לבת יותר מן האב נגעו בה אלא לתיקון הבת תלמוד דרך ארץ עם אמה כדאמר וא"כ מה לי שנתרצית האם לתתה לו אז וחזרה ונתרצית לקחתה אצלה או שהיתה אצלה מקודם וכ"ש הכא בנ"ד שהבנות אומרות שהן מצטערות בבית אביהן דנשוי לאשה אחרת ורוצות לחזור לבית אמן דפשיטא שאין כח באביהן להחזיק בהן בעל כרחן."

וכך אכן למדו בפד"ר (חלק ב עמוד 300) מאת כב' הדיינים: הרה"ג מ' שלזינגר - אב"ד, ש' י' הלוי, י' וילנסקי, וז"ל:

"בכואנו לברר את הנדון דנן לאור הוראות ההלכה קבענו כדבר ראשוני, שלו גם יהיה נכון כדברי העד, שבזמנו הסכים האב להחזקת ילדו אצל האם, יכול הוא לחזור בו היום מהסכמתו זאת, ולדרוש להחזיר את ילדו אליו, וכמו שהביא כבר בבאר היטב לאה"ע בסי' פ"ב בשם תשובות המבי"ט באשה שהסכימה פעם לוותר על החזקת בתה אצלה, שיכולה לחזור בה מכך אחרי כן, על יסוד הכלל של הבת אצל אמה לעולם."

וכן פוסק בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן נא) לגבי אב שהסכים בעת עריכת הגירושין כי הבן ישאר אצל האם, האם יוכל לחזור בו מזה בהגיע הבן לגיל שש מטעמי חינוך וכדומה, וז"ל:

"יתר על כן מצינו בשו"ת מבי"ט ח"ב סי' ס"ב (צוין בקצרה גם בבאה"ט אה"ע שם סי' פ"ב סק"ו) בקשר להלכה כי הבת אצל אמה לעולם, שנשאל על אודות שנתרצתה האם על הבנות שישבו עם האב, ולאחר מיכן חזרה בה מהסכמתה ורצונה לקחתן עמה, והשיב, דאפילו נתרצית האם לתתן לאב חייב להחזירן כשתרצה היא להחזירן לביתה, ובנמקו: כי מה שאמרו הבת אצל אמה לא בשביל קירוב ואהבת האם לבת יותר מן האב נגעו בה אלא לתיקון הבת, שתלמוד לה אומנות נשים וצניעות דרך נשים, ואם כן מה לי שנתרצית האם לתתה לו אז וחזרה ונתרצית לקחתה אצלה יעו"ש, ודון מינה איפוא בדומה לדומה בגזירה שוה ובקל וחומר גם בקשר לבן שדינא הוא שלאחר שימלאו לו לבן שש שנים שלימות שיהי' אצל האב, שגם אפילו אילו מתחילה הסכים האב ברצון עצמו להשאירו אצל אמו גם לאחר מיכן שאפ"ה שפיר יוכל לחזור בו ולדרוש אותו אצלו כאשר יש כבר בידו כל האמצעים הדרושים ולגדלו ברחמי אב ולחנכו לתורה ולדרך ארץ..."

דברים ברורים והחלטיים יותר בעניין זה כתב הגר"א גולדשמיט זצ"ל ומופיעים בספרו עזר משפט (סימן א), ואתייחס להלן לדבריו אלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תפיסת החוק

אף החוק אימץ תפיסה זו, וכפי שקבע המחוקק במספר חוקים. עוד בראשית ימי המדינה, נחקק חוק שיווי זכויות האשה, תשי"א-1951, ובסעיף 3 לאותו חוק, נקבע כדלקמן:

"(א) האם והאב כאחד הם האפוטרופוסים הטבעיים על ילדיהם; מת אחד ההורים, הנשאר בחיים הוא האפוטרופוס הטבעי.

(ב) אין בהוראת סעיף קטן (א) כדי לפגוע בכוחו של בית המשפט או בית דין מוסמך לנהוג בעניני האפוטרופוס על ילדים הן על גופם והן על רכושם, בהתחשב עם טובת הילדים בלבד."

וכן בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, תשכ"ב-1962 (להלן – "חוק הכשרות"), נמצאים כמה סעיפים רלבנטיים. בסעיף 18(א), שכותרתו "שיתוף בין ההורים", נקבע:

"בכל עניין הנתון לאפוטרופוסותם חייבים שני ההורים לפעול תוך הסכמה; הסכמתו של אחד מהם לפעולתו של רעהו יכולה להינתן מראש או למפרע, בפירוש או מכללא, לעניין מסויים או באופן כללי; וחזקה על הורה שהסכים לפעולת רעהו כל עוד לא הוכח היפוכו של דבר. בעניין שאינו סובל דיחוי רשאי כל אחד מההורים לפעול על דעת עצמו."

האפשרות השנייה, שהיא זו החלה בענייננו, מוסדרת בסעיף 19 לחוק, שכותרתו "הכרעת בית המשפט", ואשר זה הנוסח המלא שלו:

"לא באו ההורים לידי הסכמה ביניהם בעניין הנוגע לרכוש הקטין, רשאי כל אחד מהם לפנות לבית המשפט והוא יכריע בדבר. לא באו ההורים לידי הסכמה ביניהם בעניין אחר הנתון לאפוטרופוסותם, רשאים הם יחד לפנות לבית המשפט, ובית המשפט, אם לא עלה בידו להביאם לידי הסכמה ואם ראה שיש מקום להכריע בדבר, יכריע הוא בעצמו או יטיל את ההכרעה על מי שימצא לנכון."

סעיף רלבנטי נוסף של חוק הכשרות, הוא סעיף 24, שכותרתו "הסכם בין הורים החיים בנפרד", ואשר קובע את ההוראות הבאות:

"היו הורי הקטין חיים בנפרד – בין שנישואיהם אוינו, הותרו או הופקעו בין שעדיין קיימים ובין שלא נישאו – רשאים הם להסכים ביניהם על מי מהם תהיה האפוטרופוסות לקטין, כולה או מקצתה, מי מהם יחזיק בקטין, ומה יהיו זכויות ההורה שלא יחזיק בקטין לבוא עמו במגע; הסכם כזה טעון אישור בית המשפט והוא יאשרו לאחר שנוכח כי ההסכם הוא לטובת הקטין, ומשאושר, דינו – לכל עניין זולת ערעור – כדין החלטת בית המשפט."

הסעיף האחרון אשר מתייחס לדברים שהעלנו לעיל, הוא סעיף 25 לחוק הכשרות, שעניינו "קביעת בית המשפט באין הסכם בין ההורים" (שלמעשה, משלים את הוראות סעיף 24 שצוטט בפסקה הקודמת), ואשר זו לשונו:

"לא באו ההורים לידי הסכם כאמור בסעיף 24, או שבאו לידי הסכם אך ההסכם לא בוצע, רשאי בית המשפט לקבוע את הענינים האמורים בסעיף 24 כפי שיראה לו לטובת הקטין, ובלבד שילדים עד גיל 6 יהיו אצל אמם אם אין סיבות מיוחדות להורות אחרת."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביה"ד אביהם של יתומים

היסוד בהלכה להתערבותו של בית הדין ולקבוע בעניינם של הילדים נובע מהכלל הידוע: "ביה"ד אביהם של יתומים", בגמ בב"ק (דף לו ע"א). כלל זה אינו עוסק ביתומים דווקא אלא עוסק אף בילדים שאין מי שידאג להם, וכך כותב הריטב"א בתשובה (סימן קסב), וז"ל:

"כשם שב"ד חייבין ליטפל בנכסי יתומי' כך חייבין ליטפל בנכסי כל אדם שאין לו מי שיטפל בהם ואפי' הוא גדול, אלא א"כ הניחם לדעת וכדאי' בפ' המפקיד אלא דאפטורפא (לדקני) [לדקנני] לא מוקמינן כדאי' התם אלא עושין בנכסיהם טפול המפורש שם בנכסי שבויין רטושין, וש"מ דדוקא (לדקני) [לדקנני] לא מוקמי' הא לקטנים מוקמינן ואע"פ שאינם יתומין, וכן בדין דמאי שנא, הכל מדין שמירה וכעין השבת אבדה שהיא מוטלת על ב"ד, וכשם שב"ד אביהם של יתומים כך הם אביהם של אלו, ולא דברו ביה"ד אלא בהווה, וכן מצינו במקומות אחרים דיתומים לאו דוקא..."

תשובה זו הובאה בב"י (ח"מ סימן רצ) ללא חולק, ויעויין שם בכנה"ג שביאר גדר זה של הריטב"א. כלל זה קנה לו שביתה כל אימת שדנים הפוסקים ביכולת של ביה"ד להכריע בהחזקת הילדים, וכן פוסק הרשב"א בתשובותיו (מיוחסות לרמב"ן סימן לח), וז"ל:

"ולעולם צריך לדקדק בכלל לדברים אלו אחר מה שיראה בעיני ב"ד בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון ליתומים. שב"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תקונן."

וכן הביא דבריו בשו"ת המהרשד"ם (סימן קכג), להלן יובאו דבריו.

וכן הביא הרדב"ז (חלק א סימן תכט), וז"ל:

"ואם אין שם קרובים זכרים שאינם ראויים לירש, צוותא דאימיה ניחא ליה אפילו שנשאת והכל תלוי בראות ב"ד שהם אביהם של יתומים."

עוד כתב הרדב"ז (חלק א סימן רסג), והביאו בפתחי תשובה (אבן העזר סימן פב ס"ק ו):

"גדולה מזו שאפילו לא היה האב חי ובאים קרובים לקחתה שומעין להם ואפי' אין שם קרובים ב"ד אביהם של יתומים וחייבין להוציאה מעם אמה ולהפקידה בבית א' מהכשרים כפי ראות עיניהם כו' ע"ש."

וכן כתב הרדב"ז (חלק א סימן קכג), וז"ל:

"כללא דמלתא הכל תלוי בראות ב"ד באי זה מקום יש תקנה לולד יותר."

יעויין בפירושו ר' עובדיה מברטנורא על מסכת אבות (פרק א משנה י), וז"ל:

"ושמעתי שמפני שהיה אבטליון אב בית דין נקרא בשם זה, שפירושו אב לקטנים. כי טליא בלשון ארמי, קטן, כמו [מגילה ה' ע"ב] א"ר יוחנן כד הוינא טליא, כשהייתי קטן. לייתו טליא וטלייתא [יבמות קי"ד ע"א] יבואו קטן וקטנה. אף כאן אבטליון אביהן של יתומים קטנים."

יעויין בעזר משפט להגר"א גולדשמיט (סימן כח) שהביא זאת, וסיים בזה:

"זהו תפקידו של ביה"ד וזהו שמו של אב בית הדין ודיין."

אמנם, בניגוד להורים שאין פרדיגמה משפטית הולמת היכולה לקבוע על תורת גידול הילד, מתוך הנחה שאכן ההורים יודעים בטובת ילדיהם, כביה"ד ישנה פרדיגמה כזו, ובסיסה הוא "טובת הילד". על כן, לאחר שנקבע שלביה"ד ישנה היכולת ההלכתית והחוקית לקבוע את מציאות הילד, הרי שהכלי המרכזי שביה"ד שוקל על פיו הינו "טובת הילד".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טובת הילד ועקרונותיו

עיקרון זה של טובת הילד הינו "עיקרון על", שמהווה הסרגל לבחינת התערבותו של ביה"ד, וכן באיזה אופן ובאיזה חלוקה ישהה הילד אצל הוריו. עיקרון זה נלמד מספרי הפוסקים ונפסק להלכה, וכפי שנבאר.

ראש המדברים בהלכה זו הוא הרשב"א, שהבאנו לעיל דבריו (מיוחסות לרמב"ן סימן לח) שם נשאל כך:

"שאלה. ראובן שמת והניח בנים והאלמנה תובעת מן האפוטרופסים מזונות מחמת היתומים בניה. והאפוטרופסים אומרים יבואו היתומים אצלנו ונפרנס השנים מהם משלנו. והאחרים נקל עליהם מן ההוצאה. והאלמנה אומרת איני רוצה שיהיו בני אצל אחרים אלא אצלי. ואף על פי שהאפוטרופסים קרובים הם ואינם ראויים לירש. הדין עם מי?"

והשיב הרשב"א:

"הא כל שאין קטן שאין בו חשש רציחה וא"נ קטן אצל קרוב שאינו ראוי ליורשו מניחים אותו אצל הקרובים ולא אצל האם. ולעולם צריך לדקדק בכלל לדברים אלו אחר מה שיראה בעיני ב"ד בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון ליתומים. שב"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תקונן."

הרי לך שהעיקרון המנחה לפיו פסק הרשב"א הינו טובת הילד.

וכן היא הכרעת הרמ"א. על דברי השו"ע שהביא את דין הגמ' שהבת אצל אמה לעולם, סייג הרמ"א שאין בזה קביעת מסמרות, אלא הכלל הקובע הינו טובת הילד. וכך הוא לשון השו"ע והרמ"א (אבן העזר סימן פב סעיף ז):

"והבת אצל אמה לעולם, ואפילו לאחר ו'. כיצד, היה האב ראוי לצדקה, מוציאין ממנו הראוי לה בעל כרחו, וזנין אותה והיא אצל אמה; ואפילו נשאת האם לאחר, בתה אצלה ואביה זן אותה משום צדקה, עד שימות האב ותיזון אח"כ מנכסיו בתנאי כתובתה והיא אצל אמה.

הגה: ודוקא שנראה לב"ד שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישוב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתהיה עמה (ר"מ פדוואה סימן צ"ג/ג). מתה האם, אין אם אמה יכולה לכוף שיהיו הבנים עמה (ב"י בשם הרשב"ן).

מקור דברי הרמ"א הוא שו"ת מהר"ם פדוואה (סימן נג) שנשאל ביתומות שרצה האח לגדלן והוא עשיר ויש לו היכולת לגדלן בעושר, ואילו האם הינה אישה עניה עד למאוד ואין בידה סיפק לגדלן, ואפילו לא ברמתה היא שהייתה עד לפני שבעלה נפטר. השיב המהר"ם, וז"ל:

"ובעיקרא דדינא ראיתי שהעידו עליו ב"ד רבא מכולוניה היות טוב ליתומו' להתגדל בבית אחיה' כי עתיר נכסין הוא ורבים ישרתוהו ולחם רב בביתו ונשים הגונות אתו והיתומות יהיו כבנות מלכים מגודלות בהיכלו וכולו אומר כבוד ובבית אמן תהיינה שפלות לשרת לאחרי' ואין משמשי' להן ומן הנכון שעולות עמה ואין יורדות עמה כי לטובת הבת כוונת רבותינו באמרם פרק הנושא הבת אצל האם וכן משמע מכל המפרשים שם א"כ אם נראה לבתי דינין שטובת היתומה הוא בהפך להיות אצל אחיה פשיטא שיכולין להפך הקערה לטובתה."

נעיר שעיקר חידושו של המהר"ם הינו שהכלל הקובע שהבת הינה עם האם נובע מחמת טובת הבת ולא טובת האם, ועל כן ניתן להפך את הכלל האמור בגמ' שהבת אצל האם לעולם, אך לא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכריע המהר"ם בצורה ברורה במקרה שלו שכך יהיה. ואכן כך למדו הרמ"א, שכתב שיש לבחון עניין זה, וכן כותב במפורש בחלקת מחוקק (סימן פב ס"ק י), וז"ל:

"המעייין בתשובה יראה שהרב לא החליט הדין למעשה רק שכ' שאין הדבר פשוט כ"כ שיהיה הדין עם האם דיש מקום לומר אם הב"ד רואה שטוב ליתומים להיות אצל בית אביה הרשות ביד הבית דין ולא אמרו בגמרא הבת אצל אמה אלא בשניהם שוים."

ובעקבות כן מסיק החלקת מחוקק (שם), והסכים עמו הב"ש (ס"ק י), וז"ל:

"אבל אם הבת שותקת ולא איכפת לה אף שלב"ד נראה שטוב לה אצל בית אביה מ"מ יש להתיישב בדבר למעשה אם לעקור מה שאמרו חכמים הבת אצל האם בשביל אומדנא של הב"ד."

מדבריו של הח"מ נראה שעקרון יסוד זה של טובת הילד אף עמד לגמ' בקביעה שהבת אצל האם לעולם, ועל כן כדי לשנותו על פי אומדן ביה"ד צריך מישקל ראייתי אחר ומשמעותי כדי לשנות.

אחד מהפוסקים היסודיים בעניין זה הינו המהרשד"ם בתשובה (חלק אבן העזר סימן קכג), וכל מי שפוסק בהכרעות מעין אלו העוסקות בילדים מביא את דבריו, ואף אנו נביא את עקרי דבריו. נשאל המהרשד"ם כך:

"שאלה ראובן מת בחיי אשתו והניח בת קטנה יונקת שדי אמה וצוה אותה המת אצל אחיו שמעון ועשאו אפטרופוס על כל נכסיו ושישיא אותה כשתגדל לבן לוי אחיהם. אחר שמת רצתה האלמנה לגבות כתובתה וללכת לשוב אל עמה ואל מולדתה שהם דרים בעיר אחרת והאלמנה טוענ' שגם רצונה להוליך בתה עמה להניק' ותהיה אצלה כדין והאפטרופוס טוען שהיתומה בת אחיו נ"ע חשיבה אצלו ואצל זקנתה מאד מאד ואינו רוצה לתתה לה שיוליכנה לעיר אחר' מפני סכנת הדרכים ומפני שינוי האויר והילדה רכה יונק' שדי אמה ודפקוה ומת ח"ו ילמדנו רבינו הדין עם מי?"

תשובת המהרשד"ם ארוכה, ונלמדים ממנה מספר יסודות. ראשית, מתעמת המהרשד"ם עם הכלל הכתוב בגמ' שהבת אצל אמה לעולם, וא"כ על פניו הוכרעה השאלה עם תחילתה, וז"ל:

"לכאורה היה נראה שהדין עם האלמנ' חדא דאמרינן על מתניתין דהנושא את האשה ופסקה לזון את בתה חמשה שנים כו' א"ר חסד' זאת אומרת בת אצל האם לא שנא גדולה כו' ודייק הכי מדקתני מוליך לה מזונות למקום שהיא אמה ולא קתני למקום שהי' ותו לא ומדקתני למקום שהיא אמה מלת' פסיקת' בין שהיא קטנה ובין שהיא גדולה ש"מ שהבת הוא אצל האם לעולם..."

אולם, המהרשד"ם מסיק במקרה שלו שכופין את האם להישאר ליד קרוביה ולא לעבור למקום אחר, ועושה זאת המהרשד"ם תוך שהוא קובע שהעיקרון בהחזקת הילדים הינה טובתו של הילד, ובמקרה שלו מעבר האם לא מטיב עם הילדה, וכך לשונו:

"ואני אומר כי טענת זאת קורי עכביש מבטחה ישען עליה ולא יעמוד וזה שאם נפש' לומר כן נמצא אתה עושה מקורי עכביש רמות וגביש ותקנה חלושה כזו שכתב הר"ן ז"ל וז"ל למקום שהיא אמה ולא קתני לבית אחיה למדנו שכן טוב שתגדל הבת אצל אמה ובת הנזונת מן האחים זנין אותה בבית אמה ואין כופין אותה לדור אצלם לא שנא קטנה ולא שנא גדולה.

הרי שנר' מדברי הר"ן שתקנה זו אינה כי אם טובא בעלמ' כדי שתלמד אותה גם כתב ואין כופין אותה כו' ואי ס"ד דתקנה זו כ"כ עצומה וחזקה עד שתוכל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האם להוליכה לכל מקום שתרצה איך כתב בל' שלילה ואין כופין כו' אם יש לנו רבות' גדולה מזו שיכולה האם להוליכה למקום רחוק ממושב עירם אלא שנר' בודאי שכל כחה של תקנה זו אינה אלא כדי שלא נכוף אותה לדור אצלם בביתם כי הייתי אומר כי בברכת הבית תאכ' מבלי שיצטרכו להוצאה יתירה ולזה אמר שאין כופין אות' לדור אצלם אבל לא שתהיה הרשות ביד האם להרחיק' מעיניהם ע"כ שזה לא עלה על הדעת."

ממשיך המהרשד"ם וקובע מהו הכלל שעומד ביסוד עניין זה:

"וכלל דמלתא כי כל זכות שאז"ל בדבורם הבת אצל האם לעולם לא אמרו כן לחוב לאחרים אלא במה שאין כופין אותה לדור אצל האחים ושאין האחים יכולים לומר' אם את אצלנו יש לך מזונות כו' אלא שיתנו לה מזונות אפי' שהיא בבית אמה ובזכותה דברו לא בזכות האם כמו שכתב הר"ן הלשון הנז"ל וכן בבן בזכות הבן דברו כמו שהוכיח המ"מ בלשון הגמ' בעירובין דאפי' בן שש בצוותא דאמא ניחא ליה א"כ כל שירא' לאב או לאפטרור' שהוא חוב לבן או לבת להפרידה מן העיר הרשות בידם ויכולי' לומר לאם מה שאמרו שהבת אצלך לא אמרו אלא בזכות הבת והנה אנו רואים שחוב הוא לה שתעמוד אצלך ותוליכנה מהעיר שאת' חב לנו ולה לא נתנו לך כח בזה וצדקו דברי הרמב"ן שהבי' החכם השלם כמה"ר בנימין הלוי נר"ו שכתב ולעולם צריך לדקדק בדברים אלו אחר שירא' בעיני ב"ד בכל מקום שיש בו יותר תקון ליתומים שב"ד אביהם של יתומים לחזור אחר תקונן והאומר שרצה לומר שאינו חוזר אלא לענין הבנים אמנם לענין הבת לא שהרי אפי' האב אינו בא מידו להוציאה מיד האם ולא עדיף ב"ד מאב והבל יפצה פיהו דלא מבעיא לדעת האומרים דמה שאמרו הבת אצל האם לא מיירי בגרושה שיש אב לבת שאז הבת אצל האם [אולי צ"ל האב] וא"כ הכח שיש לאב יש לב"ד אלא אפי' לדברי הרמב"ם ז"ל והנמשכים לדעתו שהם רבים מ"מ יש כח לאב ולב"ד לראות תקנת הבת שהרי לאו מלתא בלא טעמא הוא אלא טעם גדול יש בדבר וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בתשו' הנז' והטעם כדי שתרגיל האם לבת ותלמדה דרך נשים ושלא תרגיל עצמה בפריצות ע"כ והגע עצמך שאנו רואים בפירוש שהאם דרך אחרת יש לה והיא פרוצה עד מאד או שאינה מיושבת בדעתה והיא צריכה מלמדת היתכן בעיני אלי"ם ואדם לומר' אפי' הכי הבת אצל האם לעולם רחמנא ליצלן מהאי דעתא אלא על כרחך יש לך לומר שחכמים דברו בתקנת הבת על הסתם אמנם אם יראה בעין שתקנת הבת אינה להניחה אצל אמה ודאי ואין ספק בו שיש כח לבית דין לראו' על תקנתה."

נמצאנו למדים מדברי המהרשד"ם שתקנה זו של "הבת אצל אמה" היא תקנה קלושה, והסיבה לכך היא שלא ניתן לקבוע מסמרות בזה כל שהעיקרון המנחה הוא טובת הילד, וכמו כן ישנם נסיבות וכללים אחרים המתנגשים עם תקנה זו, ועל כרחך לא באה הגמ' לתקן כאן תקנה ברורה שלא ניתן להתייחס לנסיבות אחרות שיכולות להראות שדווקא טובת הבת הוא אצל אביה. יעויין לעיל שהבאנו מדברי המבי"ט שניתן לפתוח הסכם בין שני הורים על יסוד תפיסה זו, שיש לבחון את ההסכמות מחדש על פי עיקרון טובת הילד.

זכויות ההורים ביחס לטובת הילדים

הגר"א גולדשמיט בפד"ר (ח"א עמוד 157) ובספרו עזר משפט (סימן א) בדונו בדרישה של אב לאפשר לו פגישות עם בתו, מביא את המקורות שהבאנו, ואף הוא קובע שהעיקרון המנחה הוא טובת הילד. אולם מתוך דבריו שם נראה שבא לחדש עקרון נוסף, אותו נבחן, וכך לשונו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אולם, לו היה ענין פגישות בין הורים וילדיהם ענין של זכויות ההורים ותועלתם, היו פוסקים בסכסוך כזה ביניהם על סמך הודאת בעל דין, אלא שאין הדבר כן. את יסוד ההלכה בענין הבן והבת אצל מי, קבע הרמב"ן בתשובות המיוחסות סימן ל"ח: [...] לעולם צריך לדקדק בדברים אלו אחר מה שיראה בעיני בית דין בכל מקום ומקום שיש בו יותר תיקון [...] לחזור אחר תיקונן.

והסבר הדברים הוא, כי ההלכות בדבר החזקת ילדים אינן הלכות בטובת ההורים, אלא הלכות בטובת הילדים, אין הבן או הבת חפץ לזכויות אב או אם. אין כאן זכויות לאב או לאם, רק חובות עליהם ישנן כאן, שמחוייבים הם לגדל ולחנך את ילדיהם. ובבוא ביה"ד לקבוע בדבר מקומו של הילד, בדבר המגע בינו ובין הוריו, רק שיקול אחד נגד עיניו והוא, טובתו של הילד אצל מי תהיה ובאיזו אופן תהיה, אבל זכויות אב ואם, זכויות כאלו לא קיימות כלל."

וכן הוא להלן בדבריו:

"ולפי זה בבואנו לדון בדבר פגישות התובע עם הילדה, אין לפנינו דיון בדבר זכויות התובע או זכויות הנתבעת, כי אין כאן סכסוך בתועלת אחד משני הצדדים, יש כאן רק דיון בטובת הילדה. ואם כן מה שייך הודאת בעל דין שנאמר הנתבעת הודתה בזכויות התובע, לשניהם אין כאן כלל זכויות."

מחדש הגר"א גולדשמיט שבבואנו לדון בהסדרי שהייה ובכל עניין הקשור לילדים, אין לערב בזה זכויות ההורים מפני שאין כזה, ורק בטובת הילדים עסקינן.

מתקשה אני מאוד להסכים עם תפיסה זו, מפני שני נימוקים: האחד, מי גילה לגר"א גולדשמיט זצ"ל רז זה שאין להורים זכויות בילדיהם, והתורה קובעת אחרת מזה, וכפי שנוכיח. השני, מניין לומר שטובת הילד לא מגלמת בזה אף עיקרון של מיצוי זכויות האב והאם בחייו של הילד, ונוכחות משלימה ומטפחת בגידולו.

ראשית, נזכיר שעל דברים אלו שכתב הגר"א גולדשמיט זצ"ל כבר תמה חבר ביה"ד הגדול הגר"י קאפח זצ"ל, וכך לשונו:

"בסעיף 21 הובא מדברי הרב גולדשמידט 'זכויות כאלו אינן קיימות כלל'. קשה לי להסכים לגמרי עם קביעה פסקנית זו. נראה כי אין ההורים חפץ דומם. גם ההורים מורכבים מגוף ונפש וגם להם רגשות, גם לאם זכות טבעית לסיפוק נפשי לחבק את ולדה. להורים זכות להשיג סיפוקם הנפשי-רגשי לראות ולדם גדל ומתפתח כראוי, מצטיין בלימודיו בהתאם. זכויות הורה הללו גוררות גם ממון, ובשולחן ערוך אבן העזר סימן פ"ב סעיף ז' נפסק: 'ואחר שש שנים יש לאב לומר אם אינו אצלי לא אתן לו מזונות'. נכון כי לעולם טובת הילד ושלמותו הנפשית והגופנית צריכות להיות לנגד עיני בית הדין מכל היבטי עבריהן, אך לא במחיר פגיעה ברגשותיהם הטבעיים הבריאים של ההורים."

התמיהה הגדולה בדברי הגר"א גולדשמיט עולה מתוך דברי המהרשד"ם עצמו (שם), שהוא זה שקובע שטובת הילדים הוא עיקרון יסודי, ובדרך לקביעה זו וכביסוס לטענה זו כותב:

"ואני משיב להם הנה שראובן גרש את אשתו והיה לו בת ממנה וחביבה אצלו ואתה נותן רשות לאם שיוליכנה לעבר הים ולמקום שתרצה ובאותו מקום שהאם הולכת אינו מקו' תוכל הבת להרויח דבר ואם תעמוד במקום האב תרויח ה' לבנים [=מטבעות כסף] או יותר בכל יום ואתה אומר להפסיד לאב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זכות זה שהתורה זכה¹ עוד נזדמן לאב בעירו איש א' יחפוץ בבתו ואם היה פה היה האיש ההוא נותן לו לאב אלף לבנים או יותר בעבור שימסרנה בידו עתה כי האיש ההוא אינו רוצה ללכת שמה למקום הבת או שאינו רוצה להמתין הייטב בעיני ה' כי התור' זכהו בזה כל זכות אפשרי להיות ואתה רוצה להפסידו מכח התקנ' היוצאת מכח דיוק דמתני' זה ימאנהו דעתי ולא יסבלהו אלו שמעתיו מהיותר גדול שבדורנו זה ואין הדברים כיוצא באלו נמשכים אלא מצד ההרגל כי להיות הלשון בת אצל האם מרגל' בפומייהו והורגלו על שהבת זוכה מן האב ולא האב מן הבת קש' בעיניהם לפרוש עצמם מן ההרגל אמנם המעמיק בדברים ויקח אותם בשרשם מן הגמרא ומן הפוסקים ולא יטעהו ההרגל והניצוח יכיר האמת..."

עוד כותב המהרשד"ם במתק לשונו וחרפותה כאחת:

"אמנם כמו שהבן אינו יכול [האם – א.ה.] להוציאו מן העיר ולהעלי' אותו מעיני אביו כן הבת וא"ת ומ"ל דבן אינו יכול להוציאו האם למקו' שהיא תרצה העבודה שנו' לי שמי שיפקפק בזה אינו אלא מן המתמיהין דכי יעלה על הדעת שלא יהיה לאדם אלא אותו בן ויחיד ורך הוא אצלו ונפשו קשורה בנפשו והיה בראותו כי אין הנער ומת אביו מצרתו ותאמר שא"ה [=שאפילו הכין נתנו לה כח להוליכו למקום רחוק זה אין הדעת סובל ב"ס [=בלי ספק] ולא היה צריך ראייה."

הרי לנו סתירת כללו של הגר"א גולדשמיט, ובענייננו הוי בניין גדול.

וקצת קשה לנו על הגר"א לביא שכתב בעטרת דבורה (ח"א סימן מב) כך, וז"ל:

"דברי הגר"י קפאח ז"ל, לא הוכחו מדברי הפוסקים אלא נשענים על סברא בלבד אך אינם מוסכמים וכפי העולה מכל הפסקי דין הנזכרים שנקטו בפשיטות שלא כדבריו וכן בתשובת המהרשד"ם מבואר להיפך..."

ותמה תמה אקרא, שכן בתשובת המהרשד"ם מפורש להדיא כדברי הגר"י קפאח, וכן מבואר בעוד פוסקים וכפי שנביא להלן. ועוד, די לנו בסברא של הגר"י קפאח, וכמו שדי לנו בסברת הרדב"ז, והנה לך לשונו של תשובת הרדב"ז (חלק א סימן שס):

"וזה דבר מסכים אל הסברא כי כמו שאביה היה יכול לעכב ב"ד אביהם של יתומים וליכא למימר שאביה ג"כ לא היה יכול לעכב דהבו דלא לוסף עלה שתוכל להוליכה למקום אחר שלא מדעת אביה זו מדה גדושה היא ואין מודדין בה."

הרי שלא העלה על דעתו שניתן למנוע מאביה של הנערה מלראות את בתו, וזו מידה גדושה

מידה.

¹ ולעיל מינה מפרט הזכויות, וז"ל:

"ומטעם אחר וגדול הוא בעיני אני אומר שמה שאמרו הבת היא אצל האם לעולם אינו ר"ל שיש לה כח להוציאה ולהוליכ' למקום שתרצ' האם שהרי שנינו בפ' נערה שנתפתת' האב זכאי בבתו בקדושי' בכסף בשטר ובביא' זכאי במציאת' ובמעש' ידיה ובהפרת נדריה כו' וכל אלו הזכויות הם מן התור' לבד מציאתה שהיא תקנת רבנן משום איב' ורשאי למוסר' מה"ת למנוול ומוכה שחין ואח' אשר הודיע לנו ה' את כל זאת פליא' דעת ממני מי הוא זה אשר יעל' על דעתו לומר שהתור' זכת' לאב בכל אלו הזכויות ואתה רוצ' לבטלן בהבל תקנה שאמר רב חסד' זאת אומרת כו' מדיוקא דמתני' ותרצ' לבטל המשנה השלימה הנו' והתורה השלימה שאמרה בנעוריה בית אביה כל שבח נעורים ברשות אביה ואני שמעתי ולא אבין דעת הרוצי' לתקן כל זה בקש אשר ידפנו רוח שאומרי' שכבר יוכל לזכות בכל זה אפי' תהיה היא במדינת הים והאב במקום רחוק ממנה."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכן נראה להביא משו"ת תשב"ץ (חלק א סימן מ) שנשאל כך:

"עוד שאלת תינוק שמתה אמו ורוצה אם אמו לגדלו בחיקה ולשכור לו אשה מינקת ואביו אומר אין לך רשות בבני אני אגדלנו ואשכור לו מינקת הדין עם מי?"

והשיב התשב"ץ (שם):

"תשובה. הדין עם האב שאפילו היתה אמו קיימת וגרשה בעלה והיא אומרת להניק והוא אומר שלא להניק הי' הדין עמו אלמלא שנתנו טעם בגמרא בפרק אף על פי (ס"א ע"ב) משום שיש צער לאשה כשאינה מניקה את בנה אבל כי ליתיה להאי טעמא הדין עמו. ולפ"ז אחר שגמלתו אמו יכול האב לומר אני אגדלנו. והרמב"ם ז"ל שכ' בפרק כ"א מהל' אישות שיעמוד עם אמו עד שיהא בן שש שנים דחה דבריו הראב"ד ז"ל בהשגות אלה /אלא/ שהבת יכולה האם לומר אני אגדלנה שאין דרך הבת להתגדל אלא עם אמה וכדאיתא בפרק הנושא (ק"ב ע"ב) ואחר שכן הוא מאיזה טעם תוכל לומר אם אמו של וולד אני אגדלנו ואשכור לו מינקת יכול לומר האב על בני ועל פעל ידי תצונוי אלא הרי הבן ברשות האב רחם ירחמנו. כאיש אשר אמו תנחמנו."

הרי לך שתמך בהחזקת הבן אצל אביו כי הוא פעל ידו, וכדברי התשב"ץ הללו פוסק הרמ"א (סימן פב סעיף ז).

עוד נביא מפד"ר (חלק יג עמוד 13) בפני כבוד הדיינים: הרה"ג ב. רקובר - אב"ד, א. אטלס, ג. אקסלרוד, שהעירו על דברי הגר"א גולדשמיט זצ"ל וכתמיהתנו ממש, וז"ל:

"ובפס"ד שנדפס בפד"ר כרך א' (עמודים 8-157) כתבו, שענין פגישות בין הורים וילדיהם אינו ענין של זכויות ההורים, ואינם הלכות בטובותיהם... אולם יש להעיר, שמדברי המהרשד"ם עצמו בהמשך דבריו, מוכח שביקורי ילדים אצל אביהם, הוא גם ענין של זכויות ההורים. וז"ל שם: "ואם תאמר ומנא ליה דבן (פחות מגיל שש שנים) אינה יכולה להוציאו האם למקום שהיא תרצה, העבודה שנראה לי שמי שיפקפק בזה אינו אלא מן המתמיהין דכי יעלה על הדעת שלא יהיה לאדם אלא אותו בן ויחיד ורק הוא אצלו ונפשו קשורה בנפשו והיה כראותו כי אין הנער ומת אביו מצרתו ותאמר שאפילו הכי נתנו לה כח להוליכו למקום רחוק, זה אין הדעת סובל [...] וא"כ חזר הדין דבן ובת שוים בזה ואין בהם - הפרש אחר אלא שזה שש שנים וזה לעולם."

והדברים ברורים מדברי המהרשד"ם, שבן ובת צריכים לאפשר לאב לקיים קשר עמם, וזה גם זכות ההורים לקיים פגישות בינם לבין ילדיהם. ולפי זה יש רשות לאב לעשות כל טצדקי שאפשר לו, בכדי לממש זכותו זו, ואף ע"י עיכוב נתינת מזונות, אם זה יביא לשינוי שהבת תיאות להפגש עם אביה. ואין ספק שמי שמונע אביו מלבקר ואינו חפץ בקשרים עם אביו, עובר על מצות כיבוד אב. ולפי האמור לעיל, יכול האב לאלץ את בנו לקיים מצות כיבוד אב, ע"י אי נתינת מזונות עבורו.

וכדברים הללו כותב הגר"י גולדברג שליט"א בשורת הדין (כרך ט עמוד ק), וז"ל:

"הנה הסיק מהרשד"ם, דמאחר דהוא תקנה גרידא משום הכי לא יעלה על הדעת לבטל זכויות האב מחמת תקנה זו, ובודאי לא אמרו כן לחוב לאחרים. מעתה אף אנו נאמר כן, מאחר דמדינא חייב האב בחינוך בתו אף לאחר גירושין, ובודאי שאם חייב בכך הרי זכותו לחנכה כדרכו, א"כ לא יעלה על הדעת שתקנה קלה וחלושה כזאת תפקיע זכותו של האב בחינוך בנותיו."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד נעיר, שגם אם אין הילד "חפץ" של אביו ואמו לזכות בו, וכדברי הגר"א גולדשמיט זצ"ל, העיסוק ב"טובת הילד" בלבד בשלילת כל זכות הורית מתעלמת לפעמים מחובת הילד עצמו במצות כיבוד אב ואם. הרי גם הילד כשלעצמו מחוייב ונדרש לוותר מנוחיותו לטובת כבוד ההורים, בפרט אם כבר הגיע לגיל מצוות, וזה עצמו טובתו הרוחנית, וכ"ש באשר מדובר בפגיעה של ניכור או זלזול בהם, אשר יש בכך ביטול בוטה של כבודם ומוראם. וראה לקמן בדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל ש"טובת הילד" כוללת "דאגה להתפחותו הרוחנית" של הילד. וכן, להבדיל, בדברי שופט בית משפט העליון שניאור זלמן חשין ש"טובת הילד כוללת גם חינוך טוב ... וביחוד לכיבוד אב ואם".

נסיים פרק זה בדבריו של הגרא"י ולדנברג זצ"ל בשו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן מד) העוסק בביאור דברי הרמב"ם (פרק כא מהל' אישות הלכה יז), שהביאם השו"ע (סימן פב סעיף ז):

"ואחר שש שנים יש לאב לומר אם הוא אצלי אתן לו מזונות ואם הוא אצל אמו לא אתן לו מזונות, והבת אצל אמה לעולם ואפילו לאחר שש."

מבאר הגרא"י שאין זה בתורת ענישה על מרידה ופגיעה במצות כיבוד אב, כפי שמשמע מביה"ד האזורי בנימוקיו וכפי שיש שמבארים, אלא כך הוא יסוד הדין, וכך לשונו:

"על פי האמור נראה בהסברת הדברים בכזאת. דמעיקרא דדינא הילדים מתיחסים אחר אביהם ככתוב "למשפחותם לבית אבותם", ומשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת אב, ועל כן הוא חייב בפרנסתם ובגידולם, ומשום כך יש לו מלוא הזכות לדרוש שיגדלו אצלו ובמחיצתו ויהנה מכל הכרוך בזה, והאב זכאי בבתו וכו' (עיין כתובות מ"ו: ועוד). אלא דחז"ל שקדו על טובתם של הילדים ומצאו על כן לנכון להפקיע מהאב בחלקו מזכות החזקתו בהם כלשונו של הראב"ד "לכוף את האב להפריש וכו'" ולתקן ולקבוע שהבן ימצא אצל אמו עד גיל שש, והבת תהיה אצל אמה לעולם "מפני הנהגת טכסיסה במלאכה ובצניעות" (מאירי כתובות שם) "וכדי שתתייטר מאמה ולא תאחוז בידה דרך פריצות" (שטמ"ק שם), אבל עם זאת לא שללו עי"כ מהאב את עיקרי זכויותיו היסודיות בילדיו, ובתוך זה גם לא את שמירת הקשר בינו לבינם גם בתקופת היותם במחיצת אמן, ולא רק בכדי לחנכם וללמדם תורה ומצוות ולהעיר את אונם למוסר ולדרך ארץ, כי אם גם בכדי להעניק להם רחמי אב ולקבל מהם אהבת בנים לאביהם. ודבר זה מרומז בדברי הח"מ הנ"ז שנוסף לנימוק שכותב, מאחר שאינו שומע בקולו להיות אצלו ללמדו תורה מוסיף וכותב בלשון "ושאר דברים", והכוונה בכנ"ז."

וכותב שם הגרא"י שדבריו הללו לקוחים אף מדברי המהרשד"ם. עוד כותב, וז"ל:

"מתוך כל דברי המהרשד"ם האמורים נשמעת גם הנימה, כי הדברים בזה כל כך ברורים ואמיתיים עד שהמה גם בבחינה של "למה לי קרא סברא הוא" שתקנת חכמים להשאיר אצל האם לא היתה על כגון דא היכא שימנע מהאב מלראותם ומלחנכם וכו' ושכל מי שיפקפק בזה אינו אלא מן המתמיהין כי אין הדעת סובלת להרחיק בין אב לבנו, ובפרט כשהוא יחיד לו ונפשו קשורה בנפשו, וחז"ל הא לא אמרו לחלק בזה לבין שהוא יחיד לבין כשאינו יחיד, ואותו הדבר גם בבת, דבן ובת שוים בזה, ואפילו מאחים אין הדעת סובלת להרחיקה מהם ושיקוים בהם "ויאכל חצי בשרו", וכ"ש כאב לגבי בנו או בתו שהמו מעיו עליהם ברחמי אב "ומי ישמע ומי ירצה להאמין בכזאת."

נעיר שדברי הציץ אליעזר מוסכמים אף על הגר"ע יוסף זצ"ל שישב עימו בדין, ודבריו הובאו בשו"ת יביע אומר (חלק ח סימן כב).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד נעיר שעל דברי הרמב"ם הנזכרים לעיל, שמרן השו"ע פוסק כמותו, ודברי הציץ אליעזר נסובים סביבם, ישנם הסברים נוספים. נפנה לחלק מהן: תשובת מהר"י בן לב (חלק א סימן עד), מהר"ם אלשיך (סימן לח), חלקת מחוקק (סימן פב ס"ק ט), מבי"ט (חלק א סימן קסה), עזרת כהן לגרא"י קוק זצ"ל (סימן נז), משפטים ישרים (ח"ב סימן רסב), היכל יצחק (אה"ע ח"א סימן כב), ציץ אליעזר (חלק טו סימנים נ-נא) יביע אומר (ח"ג אה"ע סימן ג; ח"ח אור"ח סימן כה, ואה"ע סימן כב) יחזה דעת (חלק ג סימן עו), מנחת אברהם לגר"א שפירא זצ"ל (ח"א סימן ה, הובא בפד"ר ח"ז עמוד 17), משפטי עוזיאל (מהדורת סימנים פג, צא), ישכיל עבדי (ח"ב סימן ט-י; חלק ג אה"ע ז ח), שמחת כהן אה"ע (סימנים לו- לח), תבואות שמ"ש (סימן קטז), משפטי שאול לגר"ש ישראלי זצ"ל (סימן כג), משנה הלכות (חלק יב סימן שנב; חלק טו סימן קעח) עטרת פז (חלק ג אה"ע י), פסקי דין רבניים (כרך א עמוד 56; כרך ב עמוד 300; כרך ד עמוד 94; כרך ז עמודים 17, 30 ו-144; כרך יג עמוד 6), תחומין (כרך טז עמוד 85 והלאה), ועוד עסקו בזה, ואכמ"ל בזה כיון שלא דברי הרמב"ם הם אלו העומדים לדיון.

יעויין בישורון (כרך ז עמוד תקכ) שם מבאר הרב צבי גרטנר בצורה מדוייקת מה שחז"ל לימדונו בגדר זה של טובת הילד, וז"ל:

"הנה נראה פשוט שטובת הילד איננה ערך העומד בפני עצמו והראיה שמעולם לא שמענו שמשום טובת הילד בעלמא יבואו ביה"ד ויוציאו הילד מתחת יד הוריו הגרים יחדיו בשלום ושלוחה, אלא ודאי כל עיקרה שבאה להכריע בין ההורים ומשפחתם, וגדר הדבר שגם לאב וגם לאם הזכות להחזיק בילדם וכו' והואיל אי אפשר כעת כשהם גרים בנפרד מוכרחים הם להתפשר באיזה צורה [...] וביה"ד ידונו ויפשרו בכל מקרה ומקרה כפי ראות עיניהם בגופו של דבר וע"ז קבעו חז"ל כללים ומסמרות בטובת הילד."

להלן, בבואנו לדון בעניין ניכור הורי והשלכותיו, נחדד הגדרה זו.

לא נעלמו ממני דברי המהריב"ל (ח"א סימן נח) החלוק על דברי המהרשד"ם, וסובר שהאם רשאית לקחת את ביתה אל מחוץ לעיר והבת עם אמה לעולם, ואף אם תיוצר מציאות בה האב לא יראה את בתו. מדבריו נלמד שטובת הבת היא המבחן היחיד, ולא משקללים בזה אף את זכויות האב. עוד ניתן ללמוד מזה שחיסרון ראיית האב את בתו לא מהווה מצב בו יכול האב למנוע מהבת מזונות, כיון שאם מציאות הבת אצל האם היא הכרעת ההלכה – מה לו להלין על מציאות זו, יעויין בשו"ת דרכי נועם (אבן העזר סימן לח) שכותב שלא ניתן להכריע בין שני ההרים הגדולים הללו. וא"כ, ניתן לומר שדברי הגר"א גולדשמיט נסמכים בדברי המהריב"ל.

לענ"ד לא ניתן לדחות מה שכתבנו מפני דברי המהריב"ל, משלוש סיבות: ראשית, ישנם רבים מהפוסקים שסייגו את דברי המהריב"ל ביחס לבת, ולא לבן, וכפי משמעות דבריו שהאם עם הבת הינו דין יחודי בקשר של אם עם בתה והכלים שיש בידי האם להקנות לביתה. לפי"ז, במשפחה שישנם בנים ובנות, הרי שהכרעתו תהיה שהבן יהיה עם האב ואילו הבת תהיה עם אימה, ואם ננקוט כתפיסתו, הרי שטובת הבת תיפגע יותר שכן מעבר להפרדת הבת מאביה כעת תיווצר הפרדתה מגרעין נוסף במשפחה מהבנים, וזו ודאי פגיעה בטובת הילד [יעויין להלן מה שנכתוב על הסכנה בהתפתחות פער בין הילדים, דבר הגורם לעוינות במערכת היחסים ביניהם].

שנית, הראש"ל הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (חלק ח - אבן העזר סימן כב) מסיק שרוב מניין ובניין מהפוסקים סוברים כדברי המהרשד"ם, וז"ל:

"ולכאורה היה נ"ל שהנידון שלנו תלוי במחלוקתם של המהריב"ל והמהרשד"ם, כי המהריב"ל (ספר א כלל יא סי' נו) ס"ל דהא דקי"ל הבת אצל האם לעולם, היינו אפילו אם תלך האם לעיר אחרת, הבת תהיה עמה, ואין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יכולים לעכב בעדה. לפ"ז י"ל שגם בנ"ד שאין הבת רוצה להפגש עם אביה, מ"מ חייב במזונותיה, בכל מקום שהיא נמצאת, וכאילו נסעה עם אמה לעיר אחרת, ונעלמה מעיני אביה. שעכ"פ הוא חייב במזונותיה. אבל המהרשד"ם (חאה"ע סי' קכג) כתב, שכשם שהבן פחות מבן שש, אין האם יכולה להוציאו מן העיר ולהעלימו מעיני אביו, כן הדין לגבי הבת, שאין הברדל בין הבן לבת, אלא שהבן אצל האם עד שש שנים, והבת אצל אמה לעולם...

והנה אף על פי שבשו"ת דרכי נועם (חאה"ע סי' לח) כתב, שבדבר זה שנחלקו בו גדולי עולם, מי יכניס ראשו להכריע בין שני ההרים הגבוהים האלה, פן ירוצו את גולגלתו, הלא הם שני שרי צבאות ישראל, המהריב"ל והמהרשד"ם. ע"ש. מ"מ דעת הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שס) כדברי מהרשד"ם. ע"ש. ובשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (סי' קי) בד"ה ומיהו, הסכים לדברי מהרשד"ם, שאין האם יכולה להוציא את הבת לעיר אחרת, וכתב, שהמהרשד"ם הביא לזה ראיות ברורות בריאות וטובות, וחזקות כראי מוצק, ואין לפקפק בהם כלל. ע"ש. וע"ע בשו"ת לחם רב (סי' ר). ובס' נתיבות משפט (דף רסא ע"ב). ע"ש. גם בשו"ת לב מבין (חאה"ע סי' קלח) הסכים לדברי מהרשד"ם, שאין האם יכולה ללכת עם בנותיה לעיר אחרת. וע"ע בשו"ת שופריה דיעקב (סי' ס). ע"ש. [ובאמת שנראה שבנ"ד גם מהריב"ל יודה למנוע מזונות מבת סוררת כזאת, שמדברת בפני בית הדין בגאווה ובוז כלפי אביה, ובשחצנות רבה, ולא דמי כלל לבת היוצאת יחד עם אמה לעיר אחרת, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים].

ועיין עוד בשו"ת תבואות שמ"ש לגר"ש משאש (אבן העזר סימן צו) שהוסיף מדיליה פוסקים רבים שנקטו כדברי המהרשד"ם. עוד נראה מדבריו (שם) שהיסוד לפסיקת המהרשד"ם הינו זכויות האב בבתו, עיי"ש.

שלישית, ניתן לבאר שאין מחלוקת עקרונית ביניהם, אלא הנסיבות שעסק בהן כל פוסק הן הם שהצדיקו את יציאת האם לעיר אחרת, ולחילופין מנעו יציאת האם, וכך ראיתי שכתב בשו"ת דרכי נועם גופיה (אבן העזר סימן לח). לפי"ז ניתן לומר שאף המהריב"ל יסכים עם העקרונות שעלו מדברי המהרשד"ם. כך לשונו של הדרכי נועם:

"והנה להיות דין זה אם תהיה הבת אצל אמה או אביה או אפי' אצל אם אמה במקום שהיא כל זה בנוי על ראות ב"ד לתקנת הולד מצינא למימר דלא פליגי הני רבוותא לענין הדין בנדון של כל אחד ואחד היות בכל אחד מהם טעמים מספיקים לנדון של כל אחד ואחד אף על פי שחלוקים בראיות והם דבאותו נדון של הרשד"ם שצוה האב לאחיו לפקח על הבת ולהשיאה לבן אחיו והזמין ממון ביד האפטרופוס לפרנסת ונישואי הבת יראה לע"ד שלא יחלוק בזה הריב"ל דאם כן נמצא האם והבת נזוקים ומפסידין זכותם ויגיע להם נזק, האב שלא תתקיים צואתו והבת פרנסתה ונישואיה והב"ד מוטל עליהם לפקח לתקנת היתומה לכן ודאי שיודה דבנדון כיוצא בזה שמעכבין את האם מקחת בתה עמה דתקנת הגמרא לתועלת הבת נאמרה וכן הרשד"ם לא פסיק ותני דמעכבין את הילדה מללכת עם אמה אלא מחמת כמה טעמים הנז' שם מחמת הנזק המגיע לאב ולבת כאשר תראה שהאריך והפליג בהם וסכנת הדרכים עשאה סניף בעלמא וכשלא יהיו שם כל אות' הטעמים אומר אני לע"ד שאפשר שיודה להריב"ל בראות ב"ד תקנת הילדה ללכת עם אמה שהוא טוב לה משבת אצל אביה."

וכך נקטו בשו"ת משפטי צדק (ח"א סימן כג), דבר משה אמאריליו (ח"א סי' לד), נפת צופים (סימן צא), דבר אמת להר"י מונסוניגו (סימן קלז), ומענה לאברהם להר"ש עמאר (סי' לה).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לסיכום פרק זה, לא אוכל להימנע מלומר את רחשי לבי באשר לתפיסה זו. לדעתי, נישול ההורים מנכסיהם ההוריים הינה רעה חולה. ההורים הינם דמות מופת בתא המשפחתי שלאורם יש לצעוד, ובתפיסה הנפשית של הילד מתקיים בו "ותחסרהו מעט מאלוקים", יעויין בגמ' בקידושין (דף ל ע"ב): "השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום", וכן בספר החינוך (מצוה לג) במצות כבוד הורים, שמקביל הכרת הטוב להורים להכרת הטוב לאלוקים, כך היא המידה.

אי אפשר לה לסמכות הורית לצאת לפועל אם בבסיס התפיסה ההורית ההורה נתפס רק כבעל חובות, מבלי שום זכויות במשפחתו.

טובת ההורה הוא טובת הילד

עוד נאמר, ואף הוא עיקר גדול, שגם אם נאמר כדברי הגר"א גולדשמיט זצ"ל שאין לאב זכויות על ילדיו, מכל מקום אף הוא צריך להודות שטובת הילד עצמו היא שיהיה עם אביו ואמו במידה מספקת שתיתן מזור למציאות חייו. המציאות הבריאה והשלווה ביותר לנפשו של הילד הוא שהייה במחיצת הוריו מולידיו, והם אלו היודעים ובקיאיים בטובת ילדם יותר מכל, והדבר נוגע לציפור נפשם ובכל מאורם. עוד אני תמה איזה מידה טובה תצמח לילד במנותק מאביו, ולעיתים מאימו, האם לא ברור שכשטוב להורים זה עצמו טובת הילדים? ובזה כולם צריכים להודות.

לדברינו, בדוננו על טובת הילד, יש לבחון את טובתו במובן הרחב של המילה, ולא להצר מושג זה לגבולות לא מסתברים שיכולות להתברר שרעתו.

אמנם הנפקות בין שני הטעמים הוא התנגשות בין שני העקרונות, והשאלה מה יגבר, וכפי שמציין בצדק הגר"א לביא שליט"א בעטרת דבורה.

יעויין בשו"ת חק ומשפט [להגאון רבי חיים טולדאנו] (סימן קסו-קסז) שם דן בדברי הרמ"א (סימן פב סעיף ז) שבגידול הבת יש עדיפות לאם מול האב, אך לא לאם האם (הסבתא), וחידש שאף אם הבת רוצה להיות עם אם האם לא מניחים לה. מדבריו משמע שאין יתרון לילדה אלא עם הוריה הטבעיים, וטובת הילדה נשקלת בהתאם לסביבתה הטבעית עם הוריה.

אני סבור שלא ניתן לבודד את טובתו של הילד מבלי לעסוק בטובת ההורה, ולמעשה ניתן לומר שכשטוב להורה המגדל – אף טוב לילד עצמו. העיסוק רק בטובתו של הילד לענ"ד מהווה מפתח לניכור הורי, בעקבות כך שרק טובת הילד היא זו העומדת לנגד עיננו, מבלי לראות את שלום המשפחה והמעטפת שנמצא הילד בתוכה. יש וצריך לקרוא לתפיסה כזו "ניכור הורי משפטי". מכאן נולדה תופעה מסוכנת שהורים מחליטים על דעת עצמן מה טובת הילד, ומבלי לחשוב שטובת הילד שיהיה בקשר עם שני ההורים. לעיתים אף ישנה מגמה לומר ש"זה מה שהילד חושב", ואם חשובה לנו טובת הילד – אל לנו לפגוע בילד, ואף זה מהפגעים שהתפיסה הנזכרת מולידה. תופעה זו הינה פסולה בתכלית! ולענ"ד לא לזה התכוונו הפוסקים, וכפי שהוכחנו לעיל.

תפיסת החוק

לעיל הבאנו את סעיף 3(ב) לחוק שיווי זכויות האשה, הקובע כי בבוא בית המשפט להכריע בענייני משמורתו של קטין עליו להתחשב "בטובת הילד בלבד". בהסבר חוק זה כותב פרופ' אבנר חי שאקי במאמרו "אפיונים בדיני משמורת קטינים – בדגש על יסום עקרון טובת הילד", בעיוני משפט (כרך י עמוד 15) (מופיע בנבו):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"לדעתנו פירוש הדיבור "בלבד" מחייב לראות בטובת הילד לא רק שיקול עליון, אלא אף שיקול בלעדי, הדוחה מפניו כל שיקול מתנגש."

והביא את קביעתו של השופט זילברג (בפרשת שטיינר נגד היועץ המשפטי ע"א 209/45), שכך מסיק.

אולם, אף הוא מודה שקיימת פרשנות אחרת, ומציין לדברי השופט ברזנסון בבג"ץ 40/63 אפרד לורינג' נ' יושב ראש ההוצאה לפועל חיפה, פ"ד יז 1709 (1963), וז"ל:

"השיקול העליון, ולרוב המכריע, במשפטים מסוג זה הוא טובת הילד, אך הוא איננו השיקול היחיד, ואין להתעלם משאר נסיבות המקרה ומדרישות הצדק כלפי שני ההורים. דווקא בגלל הנסיבות המשפחתיות המיוחדות במקרה זה מן הראוי לעודד את קשרי הילד גם עם האב מקטנותו, לא רק מבחינת האב אלא לטובת הילד עצמו: מוטב שיגדל ויתחנך על ברכי האם והאב גם יחד ולא יורחק מאף אחד מהם. אין כל טענה נגד האב שאינו ראוי להחזיק את הילד מבחינת אישיותו, התנהגותו, מעמדו הכלכלי או תנאי המגורים והחיים שלו.

הדבר היחידי העלול לפגוע בילד הוא ההכרח שעלול להיווצר להוציאו בכל פעם מידי האם בעל כורחה ולמסרו לאב. הכרח זה, אם ייווצר, יהיה כולו פועל-יוצא מהתנהגותה של האם, וודאי שלא היא שרשאית להסתמך על אפשרות זו כנסיבה להשארת הילד אצלה. אם באמת טובת הילד לנגד עיניה, בידה למנוע פגיעה אפשרית זו בו, אם על-ידי קיום פסק-הדין ואם על-ידי פניה לבית-הדין להצדקת מבוקשה שהילד יהיה אך ורק ברשותה. אילו אמרנו כי כורח זה, אם ייווצר באשמת האם, מצדיק אי-ביצוע פסק הדין, היינו כמו ידינו נותנים גושפנקה חוקית לכל הורה לעשות דין לעצמו ביחס לילד קטין ולהצליח בכך באמתלה, כי עשיית הדין על-פי חוק המדינה עלול להזיק לילד, נזק שלמעשה הוא-הוא שמביא אותו עליו. מצב דברים כזה הוא בלתי נסבל ושום סדר ציבורי תקין לא יוכל לעמוד בו."

נעיר שעמדה זו היא עמדת הרוב. כמו כן יעויין בהערה 60 במאמר הנ"ל, שכותב שעמדה זו אומצה בסדרה ארוכה של פסקי דין בבית משפט העליון.

אולם, על אף הפרשנות שפרופ' שאקי בחר לתת לחוק, מכל מקום הוא מודה שטובת הילד מחייבת קשר רציף ומובנה עם הוריו מולידיו, וז"ל:

"מוסכמה אוניברסאלית היא, שטובת הילד מחייבת בדרך כלל שהוא ימצא, יגדל, יטופל ויחונך במחיצת הוריו הטבעיים ועל ידם.

לכן נוטים גם בתי המשפט בישראל להעדיף את ההורה הטבעי על פני זרים, מתוך הנחה שזו המסגרת המבטיחה ביותר להתפתחותו הגופנית הנפשית והרוחנית של הילד, הנחה זו מבוססת על הטבע ועל הניסיון האנושי המורה כי הילד זקוק לקרבת הוריו הטבעיים ולמגעם היומיומי, אלה דרושים לעיצוב אישיותו לפיתוח בטחונו העצמי, לטיפוח אמונו בזולת, לחיזוק תחושת השייכות בקרבו, ולביסוס הרגשת רצינותו בבית המשפחה, בתי המשפט מיישמים שיקול עליון זה, כחלק מטובתו של הילד, אף כלפי המדינה – בעיקר בתפקודה באמצעות פקידי הסעד ומוסדות הרווחה המגלה לעיתים התערבות יתר בחיי המשפחה מתוך גישה אבהית מוטעית המבקשת לזהות את טובת הילד עם טובת הכלל מתוך נקודת ראותם של נציגי ציבור."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התערבות ביה"ד בתהליך ההורי

היסוד להתערבות ביה"ד בנעשה בקרב המשפחה, בקביעת משמורת ובחלוקת הסדרי השהייה וכו', הוא על פי מה שהבאנו לעיל שביה"ד הוא אביהן של יתומים. לעיל הבאנו ש"יתומים" לאו דווקא, אולם יש לבחון מדוע זה הביטוי שנתנו חז"ל להצדקת התערבות ביה"ד? צריך לומר שהכוונה הגלומה בזה הוא שרק מציאות של היעדר שליטה הורית בנעשה בקרב התא המשפחתי, הוא, ורק הוא, מצדיק התערבות בית הדין. וכפי שיתום הוא נטול אב או אם, כך הוא אף אם יש אב או אם בפועל, רק אינם מספקים את ההגנה המירבית לילדם, כי אז ביה"ד צריך להתערב. יעויין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן נ) שאף הוא כותב כך, וז"ל:

"וברור הדבר דכשאמרו דבי"ד אביהם של יתומים, הוא הדין שהן אביהן של קטנים כשנמצאים במצב של יתומים חיים."

זאת ועוד, לעיל הבאנו תשובת הריטב"א (סימן קסב) ממנו משמע שלא דווקא יתומים, מכל מקום ביה"ד אביהן של קטנים הזקוקים לביה"ד, והביא דבריו הב"י (חו"מ סימן רצ) ולא ציין לחולקים. אולם, יש להעיר בזה, שמתשובות הרא"ש (כלל פז אות א; סימן פכ אות א) משמע שבמקום שיש אב, ביה"ד אינו רשאי להתערב, וא"כ לדבריו יתומים בדווקא, יעויין בכנה"ג (הגהות ב"י חושן משפט סימן רצ) שיישב הדברים בפשטות, וז"ל:

"בתשובה כלל פ"ז סימן א', ורמזה רבינו המחבר בסימן זה, נראה שחולק על זה, שכתב וז"ל: דכמו שיש ביד בית-דין כח לעשות איזה דבר שהוא תקנת היתומים, כך יהא כח ביד האב. והאב עצמו עדיף מבית-דין וכו'. ובפרק החובל תנא: החובל בבנו קטן יעשה לו סגולה. מדתני יעשה' ולא יעשו' דהוה משמע בית-דין, אלמא שאין בית-דין נזקקין לקטן שיש לו אב, אלא כל מה שיעשה לו האב בנכסיו הוא עשוי, ואין בית-דין מדקדקים אחריו, אף על פי שהאב חייב ליתן הממון לבנו. ועיין בכלל צ"ב.

ואיפשר דלא פליגי הרא"ש ז"ל והריטב"א, דהריטב"א ז"ל מיירי כשאנו נוהג עם בניו כשורה, והרא"ש ז"ל מיירי באב שנוהג עם בניו כשורה."

הרי לנו מדברי הכנה"ג שהתערבות ביה"ד יכולה להתקיים במציאות בה מוכח לביה"ד שאחד מההורים אינו נוהג כשורה עם ילדיו.

יעויין בשו"ת מהר"י בן לב (חלק א סימן נח) שאף ממנו ניתן לשמוע כדברינו, וז"ל:

"ולא עדיף ב"ד מאביה שהרי כתב הרמב"ן שבית דין אביהם של יתומים לחזר אחר תקונם הא קמן דלא עדיפי בית דין מאביה."

נמצא א"כ, שהתערבות ביה"ד נכונה ומוצדקת בתנאי שישנה סטייה חריפה ומוכחת בדרך גידול הילד ובטובת הילד. לענ"ד ביסוד תפיסה זו מונח שההורים יודעים יותר מכל אחד אחר מהו טובת הילדים.

לדעתי, וכפי האמור, התערבותו של ביה"ד, ולחילופין בית משפט, צריכה להיות מינורית, שכן התערבות זו הינה מלאכותית, ולעיתים כופה תהליכים שאינם מתאימים לתא המשפחתי, ויש למזער את התערבות ביה"ד בקביעת המשמורת ולתת להורים לבדם להחליט לבנם מהו טובתו. כמו כן, יש לצמצם את פתיחת ההסכם ביחס לילדים, ויש לבחון היטב קודם האם אכן ההסכם אינו משרת את האינטרס של טובת הילד והאם ההסכם פוגע בטובתו, כי אז יש לשאוף להתאימו כך שיהא הולם את האינטרס של טובת הילד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובאותה מידה שכתב הח"מ, הבאנו דבריו לעיל – "אף שלב"ד נראה שטוב לה אצל בית אביה מ"מ יש להתיישב בדבר למעשה אם לעקור מה שאמרו חכמים הבת אצל האם בשביל אומדנא של הב"ד" – כך ביה"ד צריך לשקול האם לעקור הסכמה בין ההורים בשביל אומדנא של ביה"ד.

אחר שכתבתי את הדברים הללו, ראיתי את מה שפוסק הרב משנה הלכות (חלק טז סימן נח):

"וזה יצא ראשונה, התורה הקדושה העמידה ברשות האב והאם את בניהם והם אחראים עליהם ולא אחר, אלא שאם אין הורים על הב"ד לטפל בהם כי ב"ד של ישראל אביהם של יתומים הם, ובמקום שההורים חולים וכיוצא בו ג"כ על הב"ד לטפל בהם..."

ביה"ד צריך לשאוף להסכמים

עוד אומר שלדעתי על ביה"ד לשאוף ליצירת הסכם בין ההורים בכל העניינים שביניהם, ובפרט בענייני הילדים, שבזה ישנו רווח כפול: האחד, ביה"ד לא צריך להכריע מהי טובת הילדים ונותן להורים להכריע מתוך הנחה שטובת הילדים לנגד עיניהם. השני, ביה"ד בקביעת הסכם כזה לא מכריע רק לשעה הקרובה, אלא כבר כעת קובע את עיקרון טובת הילדים בזה שהוא מאפשר להורים לסיים עניינם מבלי כעס ומתוך נעימות, ולא מתוך הכרעה שיפוטית אלא מתוך הסכמה, והדבר נותן אותותיו ביחס שהילדים מקבלים לאחר מכן.

בכל הכרעה, אף ממונית, גדול כח הפשרה מתוך עיקרון השלום, יעויין בשבחי הפשרה במאמרו של הגר"נ גולדברג זצ"ל (הובא בספר דיני בורות של חבר ביה"ד טבריה-צפת הרה"ג יעזר אריאל שליט"א, בנספח לשער הרביעי), כל שכן בהכרעה גורלית בעניין הילדים ישנם את הרווחים הנ"ל.

התעצמות בביה"ד לא מוסיפה לזוג ומגבירה את הסכסוך ביניהם, ולעיתים כל אחד מצייר מציאות קיצונית של השני שנותן הצדקה לטענתו ומתבצר בה, ומעגל זה חוזר חלילה. נשמעים ביטויים חריגים הפוצעים את הנפש ללא מרפא, וגם בדבר שניתן היה להגיע איתו להסכמות כעת עם היפתח המערכה נפתחים כל הדברים מחדש. מהתנהגות זו כולם מפסידים, ההורים וכן הילדים, והמרוויחים הגדולים הינם ב"כ הצדדים שפרנסה בצידה.

בחירת טובת הילד על פי הילד עצמו

מדברי הפוסקים נראה שישנו מדד נוסף לבחירת טובת הילד, והוא היוועצות בילד עצמו ומה טובתו, כך משתמע משו"ת הרדב"ז (חלק א סימן שס), וז"ל:

"כללא דמלתא שהדבר תלוי כפי ראות ב"ד בין בילדותה בין בקטנותה ואחר שתגדיל הדבר תלוי בדעתה."

וכן יוצא מדברי המהרשד"ם בתשובה (חלק חושן משפט סימן שח) שעוסק בקביעת משמורת הבת אצל אביה לאחר שנישא בשנית, ומכריע שתהיה אצל אביה בעודה קטנה, ומוסיף:

"וכשתגדיל היא תבקש מנוח אשר ייטב לה."

וכן המשמעות הפשוטה העולה מדברי מהר"ם פדואה, שהוא מקור דברי הרמ"א, וז"ל:

"גם המדקדק שם פרק הנושא ברש"י יכול להיפך /להפך/ בזכות כמר יודא זה וז"ל ובת הניזונת מן האחים זנין אותה בבית אמה ואין כופין אותה לדור אצלם עכ"ל. משמע שאם היתומה תרצה להיות אצל האם שאין כופין אותה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האחים אבל ג"כ אם היא בבית האחים ותרצה לשבת אתם אין כופין על ההפק
להוציאה מביתה להשימה אצל האם כי טובתם נדרוש ורעתם לא נדרוש.

וכך אכן למדו הח"מ והב"ש מדבריו, וז"ל הח"מ (סימן פב ס"ק י), וז"ל:

"ועוד דאפשר לומר דאם אין הבת רוצה להיות אצל אמה הרשות בידה ודקדק
כן מל' רש"י ולא אמרו בגמרא הבת אצל האם אלא בדלא איכפ' לה לבת אצל
מי תהיה."

ועל כן מבאר הח"מ, והסכים עימו הב"ש (שם ס"ק י), את דברי הרמ"א כך:

"ולפ"ז מ"ש כאן הרב אין האם יכולה לכוף היינו את הבת אינה יכולה לכוף
אם אינה רוצה להיות אצל האם אבל אם הבת שותקת ולא איכפת לה אף
שלב"ד נראה שטוב לה אצל בית אביה מ"מ יש להתיישב בדבר למעשה אם
לעקור מה שאמרו חכמים הבת אצל האם בשביל אומדנא של הב"ד."

משמעות הדברים היוצאת מדברי הרמ"א על פי ביאורו כך היא, שרק בהצטרף רצון הבת
שלא להיות עם אמה עם טובת הילדה על פי ראות ביה"ד שלא להיות עם אמה – רק אז גוברים
שני אלו לשנות מן האומדן של הגמ' שהבת אצל אמה לעולם. אבל אם הבת שותקת, אף אם נראה
לביה"ד שטוב לה אצל אביה, יש לבחון האם ניתן לעקור את אומדן הגמ'.

וכבר תמה מאוד בספר נפת צופים (אבן העזר סימן פט) על מסקנה זו העולה מדברי הח"מ, שכן
הרמ"א גופיה לא ביאר לנו מה יהא הדין כשהבת אינה רוצה להיות עם אמה, והח"מ על פי דברי
מהר"ם פדוואה ביאר שמספיק ברצון הבת שאינה רוצה להיות עם אמה כדי לעקור את האומדנא
שהבת אצל אמה, וא"כ דין זה שהעלה הח"מ בדברי הרמ"א הוא לא כפי אף פוסק.

והעלה הנופת צופים שיש ליישב דברי הח"מ בשני אופנים. אופן אחד, שלא רצה הח"מ
לכתוב שהוא חולק על הרמ"א להדיא, ועל כן הרכיב את דבריו על דברי הרמ"א ויצר דין שלישי.

אף הבית יעקב (סימן פב ס"ק ז) שם לב לנקודה זו בדברי הח"מ, שהוא נותן פרשנות שאינה
תואמת את דברי הרמ"א, אמנם שלא כדברי הנפת צופים בדעת הרמ"א, הבית יעקב ברור לו שאף
לדברי הרמ"א סגי ברצון הבת עצמה כדי לשנות את האומדן של חז"ל, וכדברי המהר"ם
פדוואה שהביא הח"מ. ועל כן הסיק הבית יעקב שדברי הח"מ ש"אין לכוף" היינו את הבת, אבל
אם היא שותקת יש להתיישב בדבר למעשה – הינם דברי עצמו ושלא כדברי הרמ"א. נמצא לדברי
הבית יעקב, שהח"מ והב"ש חולקים על הרמ"א.

אופן שני, יעויין בנפת צופים שכתב ישוב נוסף, וז"ל:

"אי נמי י"ל דלפי דבריהם דברי מור"ם לדיוקא אתו דהסכמת ביה"ד אינה
מועלת לעקור דברי חז"ל שאמרו הבת אצל אמה אלא במסייע אותם רצון הבת
שאומרת שטוב לה בבית אביה, אבל לקיים דברי חז"ל שהבת אינה רוצה
להיות אצל אמה והב"ד רואין שטוב לה יותר להיות אצל אמה בזה שהוא
לקיים דברי חז"ל שומעין להם אף שהוא נגד רצון הבת דודאי בכה"ג דברי
הבת בטלים כיון דנפיק מפומייהו דרבנן הבת אצל אמה ואומדנת הב"ד
מסייעת שטובתה ותועלתה היא אצל אמה כך נראה לי דין אמת.

ועוד נ"ל בזה, דלא אמרו שאם הבת אין רצונה בבית אמה ששומעין לה להיות
אצל אחיה בית אביה, אלא בהשבת בת הבחנה, וכגון כבת שמנה ובת תשע
אבל בבציר מהכי וכפי ראות עיני ביה"ד דבריה לא מעלין ולא מורידין וכמי
שלא דברה כלל הוי דתינוקות קטנים לאו בעלי דברים ולא בעלי הבחנה נינהו
לבחור בטוב, זהו הנ"ל."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נמצא א"כ, לדברי הנפת צופים, השאלה על רצון הבת מתחלק לשניים: עד גיל כתשע אין רצונה מעלה ולא מוריד מאחר ודעתה קלישתא. לאחר גיל זה, יש מקום לרצון הבת, אך רק אם אכן הדבר משתקף אף להבנת ביה"ד שזהו טובת הבת.

לעניין הנקודה הראשונה, נעיר שבתשובת הרשב"ש (סימן קטו) כתב (בענין אמא שרוצה להוליך את בנותיה למרחק) שהגיל הקובע הינו מגיל אחת-עשרה שנדרה נדרים, וכך לשונו:

"אמנם אם הבנות הם גדולות ובאו לכלל אחת עשרה שנה שאם נדרו נדרים נבדקים, יניחום בבית אדם נאמן ימים במספר כפי ראות בני אדם המהוגנין, וישאלו את פיהן, ואם רוצות לילך אחרי אמן יעשו כרצונם."

יעויין בשו"ת תבואות שמ"ש לגר"ש משאש (אבן העזר סימן צו) שהביא את דברי הרשב"ש וכתב:

"משמע מדבריו דכל שהיא פחות מ-יא שנה אין לנו לחוש לדבריה, וכופין אותה ונותנין אותה לאביה."²

לגבי הנקודה השניה בדעת הרמ"א, יעויין בשו"ת תבואות שמ"ש לגר"ש משאש (סימן קטז) שהביא את דברי הנפת צופים והקשה על שני ביאורים אלו. הוא הציע הסבר אחר בדברי הח"מ והב"ש בדעת הרמ"א, וכך הוא הסברו: הח"מ והב"ש למדו בדעת הרמ"א שהסתפק בדעת מהר"ם פדואה האם הולכים אחר טובת הילד לפי ראות ביה"ד לבד או שמא אחר רצונו של הילד עצמו לבד, ומהמהר"ם פדואה לא ניתן להסיק כיון שלא הכריע, על כן יש להחמיר ולהצריך שני תנאים: רצון הילד בצירוף לטובת הילד על פי ראות ביה"ד.

יעויין בספר מקוה המים לגר"מ מלכה (ח"א סימן כח) שאף הוא דן בדברי הח"מ והב"ש הללו, ומופיעים דבריו בשו"ת תבואות שמש (שם סימן קטו).

הן אמת, שאחר שדן הגר"ש משאש בדברי הח"מ, לקושתא דמילתא לא קיבל את דעתו ברמ"א, והכריע בדעת הרמ"א שסגי בדברי הילד עצמו כדי לקבוע על מיקומו, מבלי לצרף לזה תנאי נוסף של ראות ביה"ד. הוא הביא מספר פוסקים שהכריעו כך, וכן הכריע בתשובה נוספת (שם סימן קלג).

אולם לענ"ד לא ניתן להכריע כנגד הח"מ והב"ש מבלי ראיה, והפוסקים שהביא – יעויין בהם שאין הכרח שדחו דברי הח"מ והב"ש, וכמו כן צירפו לזה נקודות נוספות.

וכדברי הח"מ והב"ש ראיתי שלמד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בפד"ר (לא פורסם, מופיע במשפטי אי"ש תשי"ז עמוד רמט) בדברי הרמ"א, וכך היא הכרעתו. לאחר שהביא את המקורות מהן משמע ששואלים את רצון הבת, ואלו המקורות שהבאנו אנו לעיל, כתב כך:

"מתוך כ"ז משמע לכאורה דלעולם ההכרעה נתונה בידי הילד או הילדה (אחרי גיל שש) ובידם הבחירה לקבוע את מקומם, ונראה פשוט שאין גם לחלק בזה בין אם הילד רוצה להישאר באותה העיר אשר אביו נמצא בתוכה או שהוא רוצה להרחיק נודד יותר עם אמו לארץ אחרת אשר בזה דן המהרש"ם בס"י קכג שגם לפי הלכה הקבועה: "בת אצל אמה לעולם" מ"מ אין ביד האם להוציא את ילדה לעיר אחרת הואיל וזכתה תורה לאב בכל הזכויות המפורטות בכתובות פ"ד ואתה רוצה לבטלן, המשנה השלימה הנ"ל והתורה השלימה הנ"ל שאמרה בנעוריה בית אביה כל שבח נעורים לבית אביה (וחולק

² יש מקום לעיין בדעת הגר"ש משאש, שכן בתשובה אחרת (בסימן קטז) דן באריכות על המקום שניתן לרצונו של הילד, הבאנו דבריו בפנים, ושם הוא דן בילדה כבת שש, ולא הזכיר שלדבריו אין לרצונו של ילד בגיל זה שום משמעות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על המהריב"ל אשר ס"ל דיכולה להוליך לכל מקום שתרצה) אבל טעם זה הרי לא שייך אצל הילד, גם מ"ש שם לדון שזה לא לטובת הבת וכמו שביאר שם באריכות אבל זה שייך רק אי אנו דנין בדרישת האם להוציאה לעיר אחרת אבל אם הילד בעצמו בוחר את מקומו אם נאמר דאיהו שליט על גופי" וכנ"ל מניין לנו שאביו רשאי למנוע את זכותו ממנו.

אמנם אליבא דאמת לא מסתבר כלל לומר דבמקום אשר לפי ראות ביה"ד טובת הילד או הילדה הם בניגוד למה שבחרו והם מתוך שדעתם קרובה להנאה רגעית בחרו להם את מקומם מתוך הסתכלות זאת שיהיה לזה ערך.

היתכן לומר שגורלם יהיה נתון בידם הם להכריע בדבר כה חשוב אשר עוד לא הגיעו לגיל בגרות ודעתם דעתא קלישתא היא ועיני אביהם או אימץ רואות וכלות ואין ידם להושיע.

ובהכרח צריך לומר דגם מהר"ם פדואה וגם מהר"ם אלשיך לא מסרו הכרעה ביד פעוטות אלה אלא בעובדא דידהו שבאמת אין לראות בבחירתם הם דבר שיתנגד לשיקול דעת ביה"ד.

ואכן הרמ"א כאשר הביא את דינו של מהר"ם פדואה כתב:

הגה: ודוקא שנראה לב"ד שטוב לבת להיות עם אמה, אבל אם נראה להם שטוב לה יותר לישיב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתהיה עמה (ר"מ פדואה)

ובחלקת מחוקק סימן פב ס"ק י ביאר דברי הרמ"א

מ"ש כאן הרב אין האם יכולה לכוף היינו את הבת אינה יכולה לכוף אם אינה רוצה להיות אצל האם...

הרי לפי דברי הח"מ קבע הרמ"א להלכה כי דווקא בכה"ג שיחד עם רצון הבת לעזוב את אמה, יש גם שיקול דעת ביה"ד אשר נראה להם שטוב לבת להיות עם אמה, אז אין האם יכולה לכוף את הבת להיות אצלה."

וכמשמעות דברים אלו פוסק הרב משפטי צדק (סימן כג) הביאו הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אבן העזר סימן פב אות יא), וז"ל:

"אם הבת לא תרצה לשבת במקום שיראה לב"ד שהוא תיקונה אפילו היא גדולה כופין אותה לשבת במקום שיראה לב"ד. משפט צדק ח"א סימן כ"ג."

וכן לענ"ד מוכרח מדברי הרדב"ז, שכן הבאנו לעיל שכתב הרדב"ז שהדבר תלוי בדעתה של הבת, ואילו הרדב"ז עצמו כתב בתשובה אחרת (ח"א סימן רסג), וז"ל:

"ברור שהדין עם ראובן דהא טעמא דאמרו ז"ל הבת אצל אמה משום דבצוותא דאמה ניחא לה והכא אנן סהדי דלא ניחא ליה בצוותא דאמה ואפי' תאמר אצל אמי אני רוצה אין שומעין לה דחיישינן שמא תהיה נגרת אחר אמה וכ"ש שכבר היא בת שבע וטועמות טעם ביאה."

בפד"ר נוסף מפי כתבו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל (לא פורסם, והובאו דבריו במשפטי אי"ש תשכ"ב ערעור 76, שם בפרק ט), נכתב אף בו עיקרון זה, שעיקרון טובת הילד אינו ניבחן על פי נקודת מבטו של הילד. בפד"ר זה ישנם מספר חידושים, ועל כן נביא דבריו. הנידון הוא באמא המנכרת בן ובת מאביהם, וטענת האב היא כדלהלן:

"האם מסיתה את הילד נגד אבא בצורה מאד קשה, ויש לרחם על האב הזה שרוצה לחנך את בנו בדרך התורה והמצוה. האשה מלמדת את הבנות להתכחש לאביהן והבן הגדול בן 16 שנה לא הניח עד היום תפילין וכופר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בעיקר, וגם הבת בת ה-17 אינה דתית. אבקש אפוא לאפשר לאב לקבל את בנו לרשותו והוא מבקש להכניס את הבן והבת שהיא בגיל 9 למוסד דתי לחנכם להיות יהודים טובים ודתיים והוא ישלם עבורם כמה שידרש.

טענת האם היא:

"הבנות צריכות להימצא ברשות האם מפני שהיא חייבת לחנך אותן לצניעות ושאר מצוות המוטלות על נשים."

על הפרק היה רישום הילדים הללו למוסד פנימייתי בעל מאפיינים דתיים המתאים לדרישות של האב, וב"כ האם ניתלה בטענתו באמירה של אחד מדייני ההרכב באזורי שאמר: "האם הכי גרועה יותר טוב ממוסד".

עוד נעיר שהבן והבת היו מעוניינים להיות עם האם, וכמו כן פקידת הסעד אמרה שהעברת הילד באמצע שנת הלימודים מבי"ס של זרם חילוני לבי"ס אחר יביא זעזוע קשה לילד.

הגרי"ש אלישיב פסק כפי עמדתו של הבעל, ובשים לב שהבן והבת רוצים להיות עם האם וכמו כן שהכרעתו כנגד המלצות המקצועיות של פקידת הסעד.

הנימוקים להחלטה זו הם שניים: האחד, הגדרת "טובת הילד" כפי שהגדיר, ועל הדרך התנגד לאמירת הדיין באזורי שכל מוסד הוא פחות טוב מהשהייה עם האם. השנית: סביבת הגידול של הילדים עם אמא שמנכרת אותם לאביהם היא סביבה שאינה טובה לילדים, ועל כן יש לנתק אותם מסביבה זו למוסד פנימייתי, וז"ל:

"ואכן אימרה זו [של אותו דיין] קנתה זכות אזרח בכמה בתי הדין בארץ וזה כנראה מפני שלפי דעתם "טובת הילדים", פירושו: מה שנראה טוב ויפה בעיני הילד ואיפה הוא ירגיש עצמו יותר נוח. ואם כך הדבר, הרי אין ספק שאם לדון לפי הבנת הילד ולפי הערכתו הוא, הרי לדעתו, טובתו הוא להימצא בבית אמו, אשר שם ירגיש את היחס האימהי ואת לטיפת ידה הרכה, משא"כ במוסד אשר שמה יהיה נתון לפקוח מתמיד על דרכי הליכותו ותנועותיו. אלא שאם כן הוא דעת תורה, כי אז לא הייתה קיימת בכלל ההלכה הפסוקה ש"ילד למעלה מגיל שש – אצל אביו".

עייין שו"ת "משפטי שמואל" סי' צ' בתשובת הגאון רמ"ח ז"ל: "[...] דמסתמא האשה משתדלת יותר בתקון הבת ממה שישתדל האיש אפילו שיהיה אביה", וכעין זה אמרו בגמ' גבי 'איש אמו ואביו תראו' דגבי יראה הקדים אם לאב, דמסתמא אימת האב מוטלת על הבן יותר מאימת האם, משא"כ בכבוד לפי שהאם מדרכה להשתדל יותר בתקון הבנים והבנות ומרחמת יותר עליהם [...]"

ואם הלכה קובעת: "ילד בן שש אצל אביו", הריהו משום ש"טובת הילד", פירושו: דאגה להתפתחותו הרוחנית, ואב, בדרך כלל, מסוגל יותר להדריך את בנו ללכת בדרכי ישרים ולתת לו את החינוך המתאים לתורה ולדרך ארץ, שלא ייהפך לבן סורר אשר איננו שומע בקול הורים ומורים, ועושה מה שלבו חפץ.

נימוק נוסף כותב הגרי"ש אלישיב זצ"ל:

"עובדה היא שההורים מסוכסכים ביניהם רבות בשנים, וכמובן שבלב כל אחד שנאה עזה מלאת מרירות כלפי השני, ובתוך קלחת המריבות וההתרוצצויות בבתי הדין, נמצאים ילדים רכי הגיל הנתונים כולם להשפעת ההורה איפה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהם נמצאים – הרי הם הופכים, בלי ספק, לשונאי נפש וכצד לוחם נגד ההורה השני [...]

ואם כך, איך אפשר להתנכר לאב הדורש להוציא את ילדיו מאווירה של שנאה והסתה כלפיו ולהחזיקם על חשבונו במוסד מתאים, אשר בו יתחנכו לתורה ולדרך ארץ, במוסד אשר גם הורים החיים חיי משפחה תקינים, ושהשלוש במעונם, שולחים שמה את ילדיהם להתחנך.

עוד קובל שם הגרי"ש אלישיב זצ"ל על ההשתהות של ביה"ד האזורי בטיפול, מה שהוביל לדבריה של פקידת הסעד שהבן כבר לומד במוסד חילוני.

כדברי הח"מ אף הכריע בתשובות והנהגות (ח"א סימן תשפג).

הרי לנו מסקנת הדברים העולה, שעל ביה"ד לעמוד על רצון הבת מגיל דעה והלאה, ומנגד לבחון בעין אובייקטיבית את טובת הילד ולהחליט על פי זה. ולדברינו לעיל, יש לשקלל בזה את מקומם של ההורים עצמם.

מפגש הדיין עם הילדים מנקודת מבטי

אולם, לא אוכל למנוע עצמי מלומר שהפגישות עם הילדים עצמם, יותר מאשר תורמות, נראה שהן מזיקות להליך עצמו, שכן הילדים נתפסים כחלק מגורמי הסכסוך ולעיתים תופסים צד ומרגישים רגשות אשמה, ואין צריך לומר שדבריהם נתונים להתקפות הוריהם לאחר מכן, דבר שלא תורם לשיח ההורי הטעון ממילא. זאת ועוד, התועלת שיוצאת מזה היא קטנה, מאחר וההורים עצמן על פי רוב מתדרכים את הילדים מה לומר. ביה"ד הינו ערכאה שיפוטית, אשר מטבע הדברים עוסק "בקצה" ואינו רואה את המכלול המשפחתי פנימה, ולא חווה זאת בעיניים שהמשפחה חווה, והכרעה שיפוטית אינה כזאת שיכולה לסגל לעצמה מבט כזה. לענ"ד די בזה שהילדים נפגשים עם פקידת סה"ד, ומבט זה בא אל ביה"ד דרך המפגש הזה.

בהקשר זה, חשוב לציין לדבריו של ד"ר דניאל גוטליב, במאמרו, "תסמונת הניכור ההורי", בכתב עת "רפואה ומשפט" (גליון מס' 31 (דצמבר 2004), עמ' 106), תחת הכותרת "הנזק הנגרם לילדים" (עמ' 113-115 ואילך):

"ילדים רבים הסובלים מתסמונת ניכור הורי והמתנכרים להורה אחד תוך עידוד מצד ההורה השני, מוצגים כביכול כעצמאיים, ומפעילים שיקול דעת ורצון חופשי. אכן טענה שאין זה אלא רצון הילד ויש לכבדו, רווחת מאוד, ונוגעת גם בנושא זכויות הילד. עם זאת, במקרים רבים מוכח שלא רק שאין הילד מפעיל את שיקול דעתו, או מביע את רצונו, אלא שהוא שבוי פסיכולוגי של הורה אחד, ונאלץ לדקלם את אשר נאמר לו ללא כל קשר או התחשבות ברצונו. הורים מנכרים מתקשים לעשות את הפרדה החשובה בין הרצונות והצרכים שלהם לאלו של הילדים. הם מתקשים לראות את ילדיהם כבעלי אמונות ודעות השונים מאלו שלהם, לפחות בתחום המצומצם של קשר עם ההורה השני."

עוד על הסכנה של עירוב הילד בתהליך הסכסוך והאיבה בין הוריו כותב ד"ר. גוטליב כך:

"ילד הנמצא במצב בו הוא נאלץ לבחור בין שני ההורים, והוא מודע לעובדה כי בחירה זו תגרום צער לאחד ההורים, עלול לחוות תחושות קשות של אשמה. במקרי גירושין 'רגילים' ילדים רבים חשים מידה מסוימת של אשמה, אם בשל מחשבה שהם גרמו או לא מנעו את הגירושין, ואם בשל הרגשה כי הם צריכים לטפל בהורים ולגרום להם להיות שמחים או לפחות לא עצובים."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם לעיתים, מבלי שיש ברירה, והדברים מקצינים בשיח בין האם לאב וכיה"ד אינו יודע מה מקומם של הילדים, מאחר וטענות ההורים הפוכים מקצה לקצה – במקרים אלו יש מקום למפגש הדיין עם הילדים עצמם כדי שיתרשם מקרוב.

יתכן במקרה דנן, כשיכלו כל הקיציין אקיים מפגש כזה, אולם לדעתי לא הגיע העת למפגש כזה קודם שנעשו דברים חיוניים יותר לפתירת המצב.

תפיסת החוק

לפי הדברים שהעלינו לעיל על הסכמת ההורים ובחינת ההכרעה, לענ"ד המדרג המובא בחוק נכון מאוד ומשקף נכונה אף את עמדת ההלכה. כך הוא לשון סעיף 19 בחוק הכשרות:

"לא באו ההורים לידי הסכמה ביניהם בעניין הנוגע לרכוש הקטין, רשאי כל אחד מהם לפנות לבית המשפט והוא יכריע בדבר. לא באו ההורים לידי הסכמה ביניהם בעניין אחר הנתון לאפוטרופסותם, רשאים הם יחד לפנות לבית המשפט, ובית המשפט, אם לא עלה בידו להביא לידי הסכמה ואם ראה שיש מקום להכריע בדבר, יכריע הוא בעצמו או יטיל את ההכרעה על מי שימצא לנכון".

נקודת המוצא של החוק הוא שיש על ההורים להגיע להסכמה הנוגעת לקטין עצמו ביניהם, וזו כאמור כבר תורמת לטובת הילד. אולם העדר הסכמה בדבר הקשור לילד מעמיד זכות של אחד מבני ההורים לתבוע את השני ולברר זאת בפני ערכאה שיפוטית, ואף הערכאה השיפוטית עצמה – לפני שהיא מכריעה בסכסוך עצמו – יש לה לראות האם לא ניתן להגיע להסכמות בין ההורים, ורק משנוכח בית הדין או בית המשפט שאין יכולת להביא את הצדדים להסכמה, אז יש מקום להכרעה שיפוטית.

עוד מובא בסעיף 24 לחוק הכשרות:

"היו הורי הקטין חיים בנפרד – בין שנישואיהם אוינו, הותרו או הופקעו בין שעדיין קיימים ובין שלא נישאו – רשאים הם להסכים ביניהם על מי מהם תהיה האפוטרופסות לקטין, כולה או מקצתה, מי מהם יחזיק בקטין, ומה יהיו זכויות ההורה שלא יחזיק בקטין לבוא עמו במגע; הסכם כזה טעון אישור בית המשפט והוא יאשר לאחר שנוכח כי ההסכם הוא לטובת הקטין, ומשאור, דינו – לכל עניין זולת ערעור – כדין החלטת בית המשפט."

בגדרו של סעיף זה מעלה פרופ' שאקי (עמוד 24) בכותרת: "עקרון האפוטרופסות השווה בין ההורים" את התמיהה הבאה, וז"ל:

ברצוננו להעיר כי בהוראה בדבר כוח ההורים להסכים ביניהם, על החזקת הקטין בידי אחד מהם בלבד, גלומה כנראה ההנחה שחזקה על הורים שהסכם משמורת ביניהם יחתור תמיד להבטיח את טובת הילד. לדעתנו, הרחיקה הוראה זו לכת. השמטת התנאי המפורש כי ההסכם יהיה "לטובת הילד", נראית לנו מישגה הטעון תיקון. אמנם נקבע כי הסכם טעון אישור בית המשפט. ברם, לא נאמר כי עד לאישורו אין לו כל נפקות משפטית, כלפי פנים וכלפי חוץ כאחת. במיוחד מוטעית, להערכתנו, ההפרזה שבמתן אימון בהורים להסכים ביניהם גם על "האפוטרופסות כולה", שמשמעה הוא שהורה יוכל להתנער מכל חובותיו וזכויותיו כלפי ילדו, "לטובת" בן-זוגו, מכוח "הסכמתו" עם בן-זוגו. לדעתנו, אין הדבר עולה בקנה אחד עם היות האפוטרופסות של הורים בישראל במהותה חובת הורים, ולא זכות הורים, לפיכך ספק אם "ויתור" הורה על חובותיו כלפי ילדו – ואפילו אושר על-ידי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בית המשפט – שולל מהילד את זכויותיו הטבעיות, המוסריות והמשפטיות כלפי ההורה "המוותר". אם הילד הוא אכן "בעל דין" בענין משמורתו ושאר זכויותיו, כפי שנקבע כאמור על-ידי בית המשפט העליון, קשה להבין כיצד מחליטים החלטה כה גורלית בעניינו, בלא לשמוע אותו כלל."

פרופ' שאקי מעלה כאן שאלה מעניינת הראויה לדיון, והוא נוגע במקצת לנקודה שהרחבנו אודותיה לעיל: האם טובת הילד המחייבת קשר רציף ובריא עם שני הוריו לא מחייבת אותנו למנוע מהורים ליצור מציאות בה הילד מוחזק רק אצל הורה אחד מבלי קשר עם ההורה השני? ומדוע איפוא לא הציב המחוקק להסכמה זו התניה שהסכמה זו תתקבל, ובלבד שזו טובת הילד? לאחר שביקש להוסיף לחוק את התנאי הנ"ל, מציע פרופ' שאקי פתרון מעשי לסוגיא זו, שבמקרים מעין אלו ייקבע בחוק שבדיון כזה יהא הילד מיוצג יצוג בלתי תלוי ע"י עורך דין שימונה ע"י בית המשפט או ע"י אפוטרופוס לדין.

לדעתי ישנה חשיבות לשאלה עצמה ולמודעות שהיא מעלה. עם זאת, ברמה הפרקטית הדברים נראים אחרת. ראשית כתוב בחוק שכשכית המשפט, ולחילופין בית הדין, מאשר הסכם כזה התנאי לאישורו הוא הבטחת טובת הילד, וכפי שפרופ' שאקי עצמו כתב, ועל כן ישנה כבר את הבקרה הנדרשת. שנית, ואף הוא עיקר, יש להעיר שברמה המעשית לכפות על הורה להיות נוכח כהורה פעיל בניגוד לרצונו לא ברור שהוא משרת את טובת הילד ומוליד תוצאה בריאה.

עוד נעיר שתופעות אלו הינן תופעות שוליות ונדירות למדי, וכשזה קורה על ביה"ד לבחון האם סיבת הדבר הוא לחץ המופעל על ההורה השני להסכים לזה ומה עומד מאחרי כל זה.

ביחס למשקל שניתן לדבריו של הילד בפסיקה האזרחית, ועוד הערות הנוגעות לדברים שכתבנו, נציין כאן לדברים שכתב שופט בית משפט העליון שניאור זלמן חשין (ע"א 319/45 ד.ג.נ' ה.ג. פ"ד יא, 261, עמודים 267-268):

"טובת הילד" אין פירושה שפע מותרות, ריבוי תענוגות, תפנוקים לאין שיעור, ואין היא מצטמצמת ביד רכה, בדברי מחמאה ובשפת חלקות. דברים אלה מורים לעתים על אהבה מזוייפת ועל מסירות של חנופה. יש מייסר בנו, ואף מרים עליו יד לעתים, ואף-על-פי-כן ימצאו מחנכים שיאמרו כי אין הדבר מביא רעה לילד. טובת הילד אין פירושה גם מה שנראה בעיני הילד עצמו כשמחה, כאושר וכאהבה. בענינים כאלה אין לסמוך רק על הערכתו של הילד. טובת-הילד פירושה דאגה לצרכיו החמריים של הילד, למלבוש נקי, למזון מבריא, לקורת גג ולכלי מיטה; פירושה יחס אבהי ואמהי, מלה טובה, לטיפת יד רכה, חיוך לבבי, יצירת הרגשה בלב הילד, שאין הוא זר ואין הוא מיותר בבית, בין האנשים הסובבים אותו, שיש מי שרוצה בו ושהוא שייך למקום בו הוא נמצא. אך אין זה הכל: טובת הילד כוללת גם חינוך טוב, הכשרת הלב לנימוסים נאים, לדרך-ארץ בפני אנשים, קרובים ורחוקים, וביחוד לכיבוד אב ואם. ההורים חייבים להיות אנשי המעלה בעיני הילד, ויהיו אשר יהיו היחסים ההדדיים בינם לבין עצמם. מן ההכרח לנטוע בלב הילד רגשי אהבה והערצה לאב ולאם לא רק משום שמגיע להם הדבר בזכות היותם הורים, כי אם גם, ואולי ביחוד, משום שטיפוח רגשות אלה מרגיל את הילד לאחר זמן לקשור קשרי ידידות עם זרים, עם החברה כולה. הקשר הראשוני נוצר עם האנשים הקרובים ביותר לילד ומתפשט על האחרים. נטיעת רגשי שנאה בלב הילד לאב או לאם פירושה השרשת איבה לאדם מן החברה. פעל כזה מזיק לילד ולכל תהליכי התפתחותו הרוחנית, ועשוי להתנקם ברבות הימים בסביבתו הקרובה והרחוקה כאחד."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דברים אלו נכתבו לפני שנים רבות עם קום המדינה, ולדעתי כאז כן עתה יפים הדברים וביתר שאת כיום.

המצב המחייב התערבות אקטיבית של ביה"ד

על אף הדברים שנכתבו לעיל, בה הובעה דעתי שעל ביה"ד להמעיט בהתערבותו ככל שהדבר קשור לילדים, ואף הבאנו שכך עמדת החוק, יוצא מן הכלל הינו מצב של "ניכור הורי" – המחייב התערבות מהירה של ביה"ד מבלי שהות, שכן הסכנה הגלומה בניכור הורי חריפה מעין כמותה, והראשון להינזק ממציאות זו הוא הילד עצמו, ועיקרון טובת הילד הוא עצמו מחייב אותנו להתערב מהר ככל האפשר למיגור תופעה זו בקרב המשפחה. נעיר שניכור הורי הינה תופעה רחבה, בה הורים משתמשים בילדים להתנגחות ביניהם, ולעיתים הפרשנות שנותנים הם ל"טובת הילד" נגועה באינטרס לפגוע בצד השני, ובשאר אינטרסים אחרים. ככלל אנו מניחים שטובת הילד היא זו העומדת לנגד ההורים, אולם יוצא מן הכלל מצב בו ההורים מערבים שיקולים שאינם עניינים לגבי הילדים, שכן הורים מתקשים לעשות את ההפרדה החשובה בין הרצונות והצרכים שלהם לאלו של הילדים. הם מתקשים לראות את ילדיהם כבעלי אמונות ודעות השונים מאלו שלהם, לפחות בתחום המצומצם של קשר עם ההורה השני.

לעיל הבאנו הסבר מאת הרב צבי גרטנר לצורך בהגדרה של טובת הילד שנכתב בה כך:

"אלא ודאי כל עיקרה [של ההגדרה שהגדירו חז"ל בטובת הילד] שבאה להכריע בין ההורים ומשפחתם, וגדר הדבר שגם לאב וגם לאם הזכות להחזיק בילדם וכו' והואיל אי אפשר כעת כשהם גרים בנפרד מוכרחים הם להתפשר באיזה צורה [...] וביה"ד ידונו ויפשרו בכל מקרה ומקרה כפי ראות עיניהם בגופו של דבר וע"ז קבעו חז"ל כללים ומסמרות בטובת הילד."

לדעתי לצורך כך בדיוק ניתנה הרשות והחובה לביה"ד להתערב, כדי לבחון שאין המאבק ההורי פוגע בטובתו של הילד, ולהעמיד את מכלול הדברים על טובת הילד.

דברים דומים כותב ד"ר גוטליב, וז"ל:

"ההורה המסית איננו מסוגל לעזור לילד להגיע לראיה שקולה ואינטגרטיבית של המשפחה לאחר גירושין. אותו הורה איננו יכול לעזור לילד לגייס את הכוחות שיאפשרו לו להתגבר על הטראומה של הגירושין. תסמונת הניכור ההורי רק מנציחה את הטראומה מבלי שמתאפשרת התקדמות הילד בחיים."

ניתוח הנזקים לילד בניכור הורי

כדי להבין את עומק התופעה המדאיגה של ניכור הורי, וכך נלמד לטפל בה עד כמה שאפשר, נביא את המשך הדברים של ד"ר גוטליב, שם הוא הולך ומונה את הנזקים לילדים מנוכרים [סדר הדברים הוא על דעתי בלבד, ושלא כפי שנכתבו במאמר עצמו]:

נתחיל בזה:

"עבור ילדים רבים, גירושי ההורים מהווים אחד הדברים המשמעותיים ביותר בחייהם. האירוע הוא טראומתי גם עבור ילדים, לפחות בטווח הקרוב, אם כי ברוב המקרים, הכוחות הטבעיים של ילדים יחד עם תמיכת הסביבה, מאפשרים להם להתגבר על הקשיים ולחזור לתפקוד נורמטיבי. תסמונת ניכור הורי אינה מאפשרת לילד לעבור את התהליך הנורמטיבי של התגברות, ולמעשה מנציחה את ההיתקעות בתהליך."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תסמונת הניכור ההורי גורמת להנצחת והחרפת הטראומה הקשורה בגירושין. היא אינה מאפשרת לילדים לעשות סדר בחיים החדשים, ולקבל את הטוב הטמון בכל אחד מההורים. התסמונת גורמת לחיבור הילד להורה המסית בצורה שאינה בריאה, ואינה מאפשרת לילד חשיבה עצמאית בנושא.

עוד נכתב שם:

"הילד לומד דרכי חשיבה לא בריאות ולפעמים מעוותות, כגון 'חשיבה שחור לבן' או כוללנית מאוד. במקרים קיצוניים יותר, גם בוחן המציאות של הילד נפגע. אמנם דרכי חשיבה אלה מוגבלות למתייחס לקשר עם אותו הורה, אך יש סיכון כי הן תפשטנה לתחומים אחרים.

בהתנהגותו מגלה הילד חוסר אמפטיה לזולת – חוסר יכולת לראות ולהבין את העובר על הזולת. צורת התייחסות זאת גובלת לעתים באכזריות. קהות רגשות זאת מפריעה להתפתחות הרגשית של הילד.

עוד נכתב שם:

העוינות והעימות הקשורים בתסמונת ניכור הורי גולשים בקלות ממישור היחסים בין הורה לילד, ומזהמים זירות אחרות. כך למשל, ילדים מוסתים מגיבים בחשדנות ואף בעוינות, לא רק כלפי אחד ההורים אלא גם לאנשים אחרים, אשר לדעתם תומכים בעמדה של אותו הורה. פסיכולוגים, פקדי סעד ושופטים נתפסים כמזוהים עם אחד ההורים ובשל כך נפסלים באופן אוטומטי על ידי הילדים. נוצר דפוס חשיבה של 'או שאתה אתנו או שאתה נגדנו'."

לעיל הבאנו שניכור הורי ביחס לאחד מבני המשפחה גולש מהר מאוד למבנה לא בריא של התא המשפחתי, ולפתיחת חזיתות נוספות, דבר המקשה על הילד עצמו. לעיתים נוצרות בריתות כאלו ואחרות בתוך התא פנימה, ומחריף העימות. עוד מתופעה זו שמנותק הקשר עם שאר גורמי המשפחה, והילד מוצא את עצמו במציאות לא נשלטת של ניתוק קשר מהסביבה ויצירת מעגל איבה סביבו. כך כותב ד"ר גוטליב על תופעה זו וסכנותיה:

"האובדן אותו חווים ילדים כתוצאה מגירושין הנו רב פנים. מעבר לאובדן המסגרת המשפחתית, מאבד הילד גם את הקשר עם אחד ההורים על כל המשתמע מכך. הרתיעה והשנאה מתפשטים גם לקרובי המשפחה של אותו הורה, וגם הם נפסלים. יוצא כי הילד המוסת מאבד גם את הקשר שלו עם סבים, דודים, בני דודים ואנשים אחרים שהיו להם קשרים עם ההורה נגדו הוסת הילד.

במקרים בהם ילד אחד מתוך המשפחה סובל מתסמונת ניכור הורי, עלול להיווצר מצב בו מתפתח פער בין הילדים ואף עוינות במערכת היחסים ביניהם, על רקע המתח שבין ההורים. במקרים כאלה, ניתן לראות לפעמים שמסכת העוינות של ההורים משתקפת בצורה טראגית במערכת היחסים שבין הילדים."

לגודל הפרודיה, הניזוק השני בניכור הורי הוא לא פחות מההורה שגורם לניכור, וכך ממשיך לכתוב ד"ר גוטליב:

"ההורה המסית יוצר 'גולם' אשר ביום מהימים ייתכן ויקום על יוצרו. הקשר בין ההורה לבין הילד נבנה במידה רבה סביב הדחייה של ההורה השני. הילד חייב להיזהר שלא להגייד או לעשות דברים אשר יוכלו להתפרש כתמיכה בהורה השני או כאהדה לו. מצב זה יכול להוליד דינאמיקה של הסתרות ואפילו שקרים על הקשר בין הילד להורה השני, אף אל מעבר למצבים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הקשורים לגירושין. ביום מהימים, יהיה הילד מסוגל לבחון את הדברים בצורה אובייקטיבית יותר, וייתכן כי אז תהיה התנכרות דווקא מן ההורה המסית.

הפתרונות שיש לערכאה שיפוטית כנגד תופעת הניכור ההורי

יעויין בפסק דין של השופט משה דרורי, רמ"ש (מחוזי ירושלים) 55946-11-16 פלוני נ' פלונית. בפרק יא לפסה"ד הוא סוקר בהרחבה את הפתרונות שיש ביד הערכאה השיפוטית, ונציין אותם בקצרה.

א. הליכי הוצל"פ "רגילים".

ב. אמצעי אכיפה במסגרת הליכי הוצל"פ

ג. ביצוע אכיפה ע"י בית משפט למשפחה וסמכויות הקנויות לו

ד. הפחתת מזונות.

ה. הליכי בזיון בית משפט, שהעונש המירבי יכול להגיע עד שנתיים מאסר.

ו. הליכים פליליים, במסגרתם העונש המירבי יכול להגיע עד ארבע שנים מאסר.

ז. סנקציות כספיות.

ח. תביעה נזקית.

ט. שלילת משמורת מההורה המנכר, ולעתים משני ההורים גם יחד ומינוי עו"ס לחוק נוער.

ומסכם שם השופט דרורי שמעבר לכל הסנקציות שאותן מוסמך להפעיל בית משפט יש לזכור כי תמיד עדיף דרך הטיפול המונע לפני היווצרות הבעיה.

אני מוסיף שאף לאחר שישנו ניכור הורי, יש לטפל בו בדרך טיפולית ראויה תחת פיקוח ביה"ד, ובמקרים מסויימים ניתן להצמיד לזה את דרכי האכיפה שהביא.

מן הכלל לפרט

משמיעת הטענות שעל בדיון, מקריאת התסקיר, ומהיכרותי את בעלי הדין, עולה תמונה מדאיגה שאנו בעיצומו של ניכור הורי מזדחל, ואף החל ניתוק קשר חלקי. תיאורה המצמרר של האם, בו היא עוברת בישוב והבן לא אומר "שלום" ולא מתייחס, תיאור זה לא יכול לעבור לסדר יום מבלי לטפל בו כראוי. בהינתן וזה המצב וכפי שמתארת האם, וכפי שהתסקיר מעיד, הרי שתגובת האב היא יותר מדאיגה ומטלטלת. נעיר שההורה המנכר לא תמיד מודע שהוא בעצמו שותף פעיל לניכור הורי. לעיתים הוא מגבה מצב כזה ומגלגל את זה לפתחו של הילד, ולעיתים אף בצורה חמורה יותר מטיל את האשמה על האם, וכמו שעולה מטענותיו של האב במקרה דנן. מציאות זו הינה בלתי נסבלת, ולא אפשר לטיעון מקומם זה להתקבל. האשמה בכל כובד המשקל הינה על ההורה המנכר. בוודאי שמתיאורה של האם – וכפי שמעיד התסקיר – נראה שהבן מעורב מידי במאבק בין ההורים והוא חשוף לתהליך המשפטי, וזה פוגע בו באופן ישיר, וכן לא מאפשר לו להיות פנוי לעיסוקים המתאימים לבני גילו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

האב הינו דמות דומיננטית מאוד ותמיד היה בעליונות כלפי האישה, שהיא כנועה ביחס אליו. כך בחיי הנישואין, ולעיתים, לדאבון הלב, תחושת עליונות זו היא זו המשמרת את התא המשפחתי כשכל אחד עושה את "חלקו" בתא המשפחתי. משהכירה זאת האישה ונאנקה תחת לחץ זה, החליטה שכבר אינה יכולה, ולמעשה זו הסיבה שהובילה לגירושין ולפירוק התא המשפחתי, ועל כן הגישה תביעת גירושין. הבעל מצידו לא ראה שום בעיה בהתנהלות בבית, ועד היום לא מבין מדוע היה צורך לפרק את התא המשפחתי. כעת, לאחר הפירוד, האיש רוצה לשמר תחושת עליונות זו בחייה של האישה אף לאחר הפירוד, וכיון שהאישה אינה זמינה לכך ומסרבת להיגרר לזה – הרי שהבעל לשעבר עושה זאת דרך הילדים. לצערי, תופעה זו מוכרת ומכעיסה, ויש לבלום אותה באיבה.

לדבר אחד הודה האב, שישנה איבה גדולה בינו לבין האישה ואין תקשורת ביניהם. גם דבר זה הינו מהתופעות השליליות שיכול בקלות להביא לניכור הורי, שתחושת האיבה עוברת לילדים, וכל תחושת מרמור כזאת מחלחלת לילדים, ומכלה כל חלקה טובה ביחס האבהי והאימהי הטבעי והבריא.

אני נחוש מתמיד להיאבק בכל יכולתי עבור שלומם של הילדים, ובפרט הילד הגדול שהוא זה הקרבן לעוולה זו.

דאגתי הינה בראש ובראשונה לילדים, אולם, כפי שנאמר למעלה – בניכור אף ההורה המנכר ניזוק, וזאת גם עלי למנוע.

נקודת אור שגורמת לי נחמה היא העובדה שאנו עוסקים בהורים בעלי אינטלגנציה גבוהה ואוהבים את ילדיהם, וכל אחד מנקודת מבטו רוצה להיטיב עימם, וזו כבר הדרך להצלחה.

טענות בעניין הפחתת מזונות

התסקיר מצביע על כריכת המזונות של האב בהפסקת הקשר של הילד עם אימו והמעבר לאב. ואכן, הבעל הגיש תביעה להפחתת מזונות בטיעון שהילד הגדול עבר להתגורר אצלו, ואין סיבה לשלם מזונות עליו.

ב"כ האם מגיב לתביעה זו בשני טענות: האחת, אם אכן ביה"ד ייענה לבקשה זו להפחתה, בזה למעשה ביה"ד נותן "פרס" לאב מנכר, וכפי שהתסקיר מעיר שאין לכרוך בין המזונות למעבר הבן לידי האב.

השניה, לגופו של ענין, התשתית הקבועה להחזקת הילד אצל האם עדיין ממתינה לו, ועליה משלמת האם, כגון ארנונה או דמי ישוב, וכן מיטה ממתינה לו ועוד דברים, כך שלא ניתן להוריד מזה.

ביה"ד לא רואה צורך להכריע בשאלה זו כעת, כיון שנענה לבקשת האב להפחית יום אחד מהשהיה של הילדים אצלו, וזה עצמו עולה יותר לאם, ועל כן לא ניתן להפחית מדמי המזונות.

עם זאת, ב"כ האם ביקש לא להשתמש בנימוק זה כיון שהוא שוקל להגיש תביעה להעלאת דמי המזונות בגין הגדלת הזמנים שהילדים נמצאים אצל האם, ולא כפי שהוסכם בהסכם הגירושין. במסגרת הזמנים שנקבעו בהסכם הוחלט על הסכום, וכעת עם הרחבת הזמן עם האם הוא שוקל להגיש תביעה להגדלת דמי מזונות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנה

- א. הבקשה להפחתת המזונות נדחית.
- ב. לגבי הפחתת מזונות, ביה"ד רושם לפניו את בקשת ב"כ האם שלא להשתמש בנימוק של הגדלת זמני השהייה עם האם כגורם למניעת ההפחתה מהמעבר של הילד אצל האב.
- ג. אומר ברורות, איני מתכוין לתת פרס ורוח גבית לאב מנכר, ולא תהיה שום הפחתה כתוצאה מניתוק הקשר בין אם לבנה. הנימוקים העניינים לזה נמנעו מאיתנו נכון לרגע זה לאור האמור, אולם אם תוגש בקשה להגדלת מזונות ביה"ד יכריע אף בסוגיה זו. תיק הפחתת מזונות יסגר.
- ד. אני נעתר לבקשה להוריד יום מהסדרי השהייה עם האב, וכפי בקשת האב והסכמת האם, בדגש של האם שהילדים לא יפרשו זאת כרצון שלה למנוע מהאב לראותם.
- ה. אי עמידת האב בהסדרי השהייה תטופל במייד, בהגשת בקשה עם פתיחת תיק מתאים.
- ו. הצדדים יפנו במייד לטיפול אצל המטפלת גב' אסתר גוטסמן. הטיפול יתמקד בארבעה היבטים: ההיבט הראשון, טיפול לאב עצמו; השני, טיפול לאם; השלישי, טיפול משותף לשיפור התקשורת ההורית ביניהם לטובת הילדים; הרביעי, הכנסת הילדים למעגל הטיפול.
- ז. על הטיפולים ישלמו ההורים בשווה, למעט הטיפול בילדים, אותו ישלם האב כיון שלעת עתה הניכור יוצא ממנו.
- ח. תיק הסדרי השהייה ייסגר מנהלתית, על מנת לאפשר לטיפול להצליח, ולא יוגשו בו בקשות. רק לבקשת המטפלת ייפתח התיק ותוגש בקשה.
- ט. התיק יסגר עוד יומיים ממתן פס"ד זה. יומיים אלו ניתנים לצורך יצירת קשר עם המטפלת, ובתוך זמן זה יודיעו ההורים לביה"ד שיצרו קשר עם המטפלת. צד שישתהה עם זה יקנס.
- י. אם המצב יחמיר, ביה"ד ישקול הוצאת צו הרחקה של האב מבית האם בפתיחת תיק, שיאלץ את הבעל לשעבר לעזוב את הישוב. מגורים באותו ישוב זה חלום אוטופי שיכול להתקיים בין הורים שהתקשורת ביניהם תקינה. לדאבוני, מפלס האיבה בין בני הזוג לשעבר לא מאפשר מגורים יחד בישוב קטן. הוצע לאב זמנית לעזוב את הישוב להורדת המפלס ודרדור היחסים, האב סירב.
- יא. יש לקבוע דיון מעקב של ביה"ד לעוד חודשיים.
- יב. הרווחה תמציא תסקיר משלים עד לדיון הבא.
- יג. יש להעביר פסה"ד זה לידי הרווחה.

פסה"ד ניתן לפרסום בהשמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום ד' בתמוז התשפ"ב (03/07/2022).

הרב אברהם הרוש

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

ב"ה, ט"ו סיון. תשפ"ו לפ"ק
בד' - 1287.פו

הוראות נוהל של נשיא בית הדין הרבני הגדול

טיפול בתי הדין הרבניים בהליכים דחופים שעניינם חשש לפגיעה במוגנותם של ילדים והבטחת הקשר בין הורים לילדים

א. זכות הילד לקשר עם שני הוריו היא זכות יסוד המעוגנת באמנה לזכויות הילד אשר מתיישבת עם עיקרון העל של טובת הילד ואף חובה המוטלת על שני ההורים. הזכות הוכרה זה מכבר בפסיקת בתי הדין כמקימה הגנה וסעד משפטי. מנגד, ובמקרים של חשש לפגיעה בילד על ידי מי מההורים או אלימות ביניהם שהוא עד לה ומכוח אותו עיקרון, זכות הילד היא גם למוגנות בקשר. בכל מקרה של פגיעה בקשר בין הורים לילדיהם ובשל החשש להתפתחותו הרגשית התקינה של הילד, למימד הזמן חשיבות והשפעה מכרעת על התמודדות והתערבות יעילים בבעיות בקשר שבין הורים לילדיהם הקטינים.

לפיכך, הליכים משפטיים המעלים חשש לפגיעה בקשר בין הורים לילדיהם על רקע סכסוך משפחתי, כמו גם הליכים המעלים חשש לפגיעה במוגנות ילדים, מחייבים מתן מענה ראשוני, יעיל ומהיר מצד בתי הדין, תוך בחינת טובתו של הילד. החשת זיהוי ואבחון טעמי הפגיעה בקשר בשלבים מוקדמים ומתן סעד זמני, יכול ויסייעו במניעת החמרת הפגיעה בקשר או קיבועו של נתק וסירוב לקשר מצד אחד. במקרים של קשיים בקשר בין הורה לילד על רקע פגיעה של ההורה, יהיה בכך להבטיח מוגנות ובטחון עבור הילד, מצד שני.

על כן בתוקף סמכותי כנשיא בית הדין הרבני הגדול החלטתי עתה לקבוע נוהל זה כדלקמן.

ב. אין בהוראות הנוהל כדי לגרוע מסמכות בתי הדין, לרבות בסיוע מומחים וגורמי מקצוע טיפוליים, ליתן סעדים נחוצים להבטחת קשר רציף ותקין בין הורה לילדו בהתאם לסמכויות הנתונות לבתי הדין לפי כל דין ולשמירה על קטין מפני פגיעה בו על ידי הורה פוגעני, הכל בכפוף לטובתו של הילד.

כמו כן, מובהר כי אין בנוהל זה כדי לגרוע מהוראות חוק להסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה (הוראת שעה), התשע"ה-2014 (להלן: החוק להסדר התדיינויות) ומהוראות התקנות שהותקנו מכוחו.

מטרה

ג. מטרתו של נוהל זה היא לקבוע סדרי עבודה אחידים לבתי הדין הרבניים, אשר יבטיחו מתן מענה ראשוני, יעיל ומהיר, להליכים דחופים שעניינם חשש לפגיעה במוגנותם של ילדים והבטחת קשר בין הורים לילדיהם. זאת באמצעות קביעת דיון מהיר ושקילת מתן סעד זמני שיש בו לקדם את טובת הילד.

הגדרות

ד. בהוראות נוהל זה:

"בקשת סעד דחוף להבטחת קשר" – בקשה המוגשת לבית הדין הרבני כבקשה לסעד דחוף בהתאם לתקנה 12(א)(3) לתקנות להסדר התדיינויות בסכסוכי משפחה, התשע"ו-2016 (להלן: תקנות להסדר התדיינויות) כאשר קיימת בין הצדדים בקשה ליישוב סכסוך, אשר עולה ממנה כי קיים חשש לפגיעה במוגנות הילד או לפגיעה בקשר בין הורה לילדו, לרבות אי קיומם של הסדרי שהייה רציפים, בין אם קיימת החלטה שיפוטית קודמת בעניין הקשר ובין אם לאו.

"בקשת סעד זמני להבטחת קשר או למניעת פגיעה במוגנות ילד" – בקשה לסעד זמני שהוגשה לבית הדין הרבני לפי תקנות הדיון בבתי-הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג, במסגרת תובענה עיקרית בעניין של סכסוך משפחתי, אשר עולה ממנה כי קיים חשש לפגיעה במוגנות הילד או לפגיעה בקשר בין הורה לילדו, לרבות אי קיומם של הסדרי שהייה רציפים, בין אם קיימת החלטה שיפוטית קודמת בעניין הקשר ובין אם לאו.

"ראש בית דין" – ראש אבות בית הדין הרבני בבית דין שהוא ממונה עליו, ובבית דין אזורי שאין בו ראש אבות בית דין, אב בית הדין שבמקום; ואם היו במקום יותר מאב בית דין אחד, הוותיק שבאבות בית הדין שבאותו מקום; ובין בעלי ותק שווה, הקשיש שבהם.

קביעת דיון בבקשת סעד דחוף להבטחת קשר ומתן החלטה בבקשה לקיצור תקופת עיכוב ההליכים

ה. הוגשה במסגרת הליך יישוב סכסוך בקשה לסעד דחוף להבטחת קשר על גבי טופס 6 לפי תקנה 12(א)(3) לתקנות להסדר התדיינויות ובית הדין מצא כי מדובר במקרה חריג שבו המתנה לפגישת מהו"ת ראשונה תגרום נזק של ממש לצדדים או לילדיהם, יקבע בית הדין דיון במעמד הצדדים, תוך ולא יאוחר מ-7 ימים ממועד הגשת הבקשה, או שיתן החלטתו תוך 72 שעות, בהתאם לטענות הצדדים שבכתב. יבחר הדיין מבין שתי האופציות הנ"ל, איזו מהן היא המהירה והיעילה ביותר לשם קידום ההליך.

ו. הוגשה במסגרת הליך יישוב סכסוך בקשה או המלצה של יחידת סיוע לקיצור תקופת עיכוב ההליכים לפי תקנה 16(א)(4) או (10) לתקנות להסדר התדיינויות לפי העניין, לצורך סעד דחוף להסדרת קשר במקרים חריגים שבהם המתנה לתום תקופת עיכוב ההליכים תגרום נזק של ממש לצדדים או לילדיהם, לרבות בשל חשש לפגיעה במוגנות ילד, או שהוגשה בקשה לקיצור תקופת עיכוב ההליכים לפי תקנה 16(א)(6) לתקנות האמורות – ייתן בית הדין את החלטתו בבקשה תוך ולא יאוחר מ-7 ימים ממועד הגשתה.

קביעת דיון בבקשת סעד זמני להבטחת קשר או למניעת פגיעה במוגנות ילד

ז. הוגשה לבית הדין בקשת סעד זמני למניעת פגיעה במוגנות ילד או להבטחת קשר במסגרת תובענה עיקרית בעניין של סכסוך משפחתי אשר הוגשה לאחר שהסתיימה תקופת עיכוב ההליכים, יקבע בית הדין דיון במעמד הצדדים, תוך ולא יאוחר מ-7 ימים ממועד הגשת הבקשה, או שיתן החלטתו תוך 72 שעות, בהתאם לטענות הצדדים שבכתב. וראו האמור לעיל בסוף סעיף ה'.

David Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

דוד יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בכל מקרה יעשה בית הדין כל מאמץ כדי לקדם את ההליך, אף לאחר הטיפול הראשוני בדרך של החלטה לאחר דיון או בדרך של החלטה לאחר טענות שבכתב; ויודא שאף ההחלטה להמשיך ההליך תוגבל בזמן שאינו ממושך, כגון תגובת צד שני בתוך פרק זמן קצר ביותר, או בקשה לקבלת דו"ח המומחה בתוך פרק זמן סביר הקצר ביותר. וכן הלאה בכל המשכו של ההליך. טובת הילדים דורשת התמדה ורציפות מירבית בקידום ההליך.

אי קביעת דיון מטעמים מיוחדים

ח. על אף האמור בסעיף ה ובסעיף ז, מצא בית הדין, מטעמים מיוחדים, כי קביעת דיון תוך ולא יאוחר מ-7 ימים ממועד הגשת הבקשה לסעד דחוף להבטחת קשר או סעד זמני להבטחת קשר או למניעת פגיעה במוגנות ילד, לא תבטיח את טובת הילד ואת קידום הטיפול בהליך, רשאי בית הדין ליתן כל הוראה אחרת, וזאת בהחלטה מנומקת שתינתן לא יאוחר מ-7 יום ממועד הגשת הבקשה.

בקשה שהוגשה לפי הנוהל אך אינה מתאימה להתברר לפיו

ט. ראה בית הדין כי בקשה שהוגשה לפי הנוהל כבקשה לסעד דחוף להבטחת קשר או כבקשת סעד זמני להבטחת קשר או למניעת פגיעה במוגנות ילד אינה מתאימה להתברר לפי הוראות נוהל זה, רשאי בית הדין לא לקבוע דיון במועד הקבוע בנוהל זה או ליתן כל הוראה אחרת, וזאת בהחלטה מנומקת ולאחר שקבע כי הבקשה אינה מתאימה להתברר לפי הוראות נוהל זה.

הוראות כלליות

- י. בכל עת במהלך ההליך המשפטי, ואף בטרם הדין, רשאי בית הדין ליתן הוראות על פי שיקול דעתו במסגרת הסמכויות שנתונות לו לפי כל דין.
- יא. אין בהוראות נוהל זה כדי לגרוע מסמכות בית הדין ליתן החלטות דחופות טרם התקיים דיון במעמד הצדדים.
- יב. אין בהוראות נוהל זה כדי לגרוע מהסמכות הנתונה ל"ראש בית הדין" לקבוע את זהות המותב שידון בהליכים לפי נוהל זה, בהתאם להוראות הדין.
- יג. למען הסר ספק, יובהר כי אין באמור בנוהל זה כדי להקנות לבתי הדין סמכות עניינית מקום שסמכות השיפוט נתונה לבתי המשפט לענייני משפחה.

חלק מהכלים והאפשרויות העומדים לרשות בתי הדין לצורך קיום קשר עם כל אחד מההורים ולצמצום תופעת הניכור ההורי

- יד. בתי הדין הכירו לא אחת, בצורך, ובמקרים מסוימים אף בהכרח, להטיל סנקציות שונות שנועדו להגן על עניינם של הקטינים הניזוקים מהמאבק בין הוריהם, בנסיבות בהן אחד מההורים נוקט בתסמונת הניכור ההורי.

David Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

דוד יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

טו. הטלת סנקציות במקרים מסויימים הינה ראויה, שלא לומר הכרחית. לפיכך, ככל שההורה המסית מסרב להכיר בנוק שהתנהגותו גורמת לילד, על בית הדין שהינו "אביהם של יתומים", וכבר פורש כי חל הדבר גם על קטינים אשר הוריהם בחיים, חלה חובה שיפוטית לפעול ולעשות שימוש בכלים העומדים לרשותו כדי לאפשר לכל אחד מהילדים קשר טוב וסביר עם כל אחד מההורים.

טז. קיימות כמה חלופות מעשיות לאכיפת החלטות שיפוטיות של בית הדין בענייני ילדים, ובכללן, הליכי הוצאה לפועל רגילים; אמצעי אכיפה במסגרת הליכי הוצאה לפועל; הפחתה או פטור האב מתשלום מזונות; הליכים לפי סעיף 6 לפקודת בזיון בית המשפט; הליכים פליליים; הטלת סנקציות כספיות; העברה של הילד מהורה להורה (כאשר אם מדובר במצב חמור של התסמונת, ניתן לפתור את הבעייתיות הקשורה בהעברה מיידית, באמצעות השמת הילד באופן זמני בידי גורם שלישי, שיכין את הילד לקראת המעבר להורה המסורב); ובמקרים חריגים אף הכרזה על קטין כנוזק והוצאתו מבית שני ההורים למרכז טיפולי.

יז. כמו כן, בהתבסס על צירוף דברי חקיקה שונים ובדרך של היקש, לרשות בית הדין עומדים כלים נוספים בדמות הטלת הגבלות שונות, כמו ביטול רישיון נהיגה, עיכוב יציאה מן הארץ, הגבלת האפשרות להשתמש בחשבון בנק ובכרטיסי אשראי ועוד.

יח. לפיכך מוצע כי במקרים בהם נטען שקיים או עלול להתפתח כישלון קשר בין ילד להורה, על בית הדין לפעול בוריזות ובנחישות ולעשות כל שביכולתו כדי לייצב את הקשר בין הילד להורה המנוכר, ובהתאם לנסיבות, להחליט על דרכי הטיפול המתאימות, כגון: הפנייה לאבחונים שונים, הליכים טיפוליים וגורמים מקצועיים פרטיים; שימוש בסנקציות כספיות והגבלות שונות; מתן החלטה ללא שיהוי בענין קביעת הסדרי שהות זמניים, וכיוצא בזה, על פי הטענות בבקשה, ושלא במעמד שני בעלי הדין, תוך מתן זכות תגובה לצד השני, אם סבור בית הדין כי קיים צורך במתן סעד למניעת נזק בלתי הפיך לקטין או נזק חמור לשלומו של הקטין; שקילת העברת הילד להורה המנוכר עם זמני שהות להורה המנכר (בהיות וכל מצב של ניכור נחשב כנוק והתעללות בקטין, הרי שככל וההורה שהילד ברשותו לא הצליח למנוע נזק זה, בין אם הניכור ביוזמתו ובין אם לאו, המחדל הזה מתרחש "במשמרת" שלו, ובאחריותו, וזהו כשלון מהותי בעצם השארת הילד ברשותו, וכשירותו לכך), או לחילופין, השבת ימי הסדרי שהות להורה המנוכר.

יט. כמו כן רשאי בית הדין לפי שיקול דעתו להפחית או לפטור את האב מתשלום מזונות הילד, עיין בשו"ת יביע אומר ח"ח (חאה"ע סי' כב) ועוד; וכן להפסיק את המימון של בא כוחו של ההורה המנכר אם הוא מיוצג בהליך באמצעות עו"ד שממונה וממומן על ידי האגף לסיוע משפטי במשרד המשפטים (קרי, לא להפסיק את הייצוג המשפטי, שאז יגרום הדבר לעיכוב ההליך המשפטי, אלא המשכו, תוך מתן החלטה שאם יתברר שהצד שהשתמש בסיוע המשפטי, הוא המנכר, הרי שישותו עליו כל הוצאות הייצוג, לטובת המדינה).

כ. מובן שמעבר לכל הסנקציות, שאותן מוסמך להפעיל בית הדין, יש לזכור, כי תמיד עדיף גם דרכי טיפול למניעת הניכור ההורי.

כא. אם בית הדין מזהה כי אחד הצדדים עלול להפר את הסדרי שהות, שנקבעים על ידו, יואיל בית הדין כבר תוך כדי מתן החלטתו להוסיף התראה שאי קיום החלטתו במלואה או בחלקה עלול להוביל להטלת סנקציות כספיות, לרבות קנס לטובת אוצר המדינה או חיוב בהוצאות לטובת הצד השני, ואף יהיה רשאי להטיל הגבלות נוספות.

כב. כן מתבקש כי לאחר שכבר נוצר כישלון קשר, הרי שדרך כלל יתוקן הדבר באמצעות טיפול של גורם מקצועי. ועל כן יש להבהיר לצדדים כבר בתחילתו של ההליך, כי ככל ולצערנו כישלון הקשר יהיה כמצב נתון, הרי שלא ניתן יהיה להסתפק בטיפול רגשי או בהפניית התיק לטיפול באמצעות השירות הציבורי, אלא יצטרכו טיפולים יחודיים אצל גורמים פרטיים, וככל ויתברר ויש כאן צד מנכר, הרי שהוא ישא בכל ההוצאות והעלויות הכספיות.

כג. כן מבוקש שבית הדין הגדול ישקול במשורה החלטות לעיכוב ביצוע הנוגעות להחלטות בית הדין האזורי הבאות לייצב קשר בין הורה לילד המנוכר.

כד. הצעות אלו באות למגר או לצמצם את הפגיעה בנפשם הרכה של ילדים החווים לצערנו ניכור הורי, ובהשלכות הקשות העתידיות לכך על אותם ילדים, אשר אין להם מושיע, ואלינו פניהם נשואות.

דיווח תקופתי

כה. ראש בית הדין יהיה אחראי על יישומו של נוהל זה בבית הדין שבאזור השיפוט בו הוא מכהן, ויפקח על ביצועו, ובהתאם לצרכי בית הדין.

כו. אחת לשישה חודשים יעביר ראש בית הדין למנהל בתי הדין הרבניים ובאמצעותו לנשיא בית הדין הרבני הגדול, דיווח שיכלול פרטים על בקשות לסעד דחוף או לסעד זמני להבטחת קשר או למניעת פגיעה במוגנות ילד, שבהן לא נקבע דיון או שלא ניתנה החלטה אחרת בתוך מתווה הזמנים שנקבע בסעיפים ה - ח לנוהל זה, בהתאמה, ואת הנימוקים לכך.

תחילה ופרסום

כז. נוהל זה יפורסם ברשומות ובאתר האינטרנט של בתי הדין הרבניים.

ב"ה ט"ו סיון התשפ"ו (31 במאי 2026).

בברכת התורה

דוד יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

גט

OVER

משפחה • משפט • ומה שביניהם

WWW.GET-OVER.CO.IL

